

КЪРТ ВОНЕГЪТ

УОМПИТЬР, ФОМА,
ГРАНФАЛУН

**КЪРТ ВОНЕГЪТ
УОМПИТЪР, ФОМА,
ГРАНФАЛУН
МНЕНИЯ**

Превод: Ralna, Владимир Германов

chitanka.info

Вонегът в своята затрогващо най-добра форма!

Провидънс Джърнъл Булетин

Кърт Вонегът е майстор на съвременната американска литература. Той е автор на осемнайсет високо оценявани книги и десетки разкази и есета. Неговият черен хумор, сатиричен тон и несравнено въображение за първи път плениха вниманието на Америка със „Сирените на Титан“ през 1959 г. и го затвърдиха като „истински творец“ с „Котешка люлка“ през 1963 г. Той е, както заяви Греъм Грийн, „един от най-добрите живи американски писатели“.

„Уомпитетър, фома, гранфалун“ е една рядка възможност да се опознае Кърт Вонегът, който говори със собствения си глас за собствения си живот, за вижданията си за света, за творчеството си и за творчеството на другите. Изпълнена с негодувание, скандална, винаги остроумна и дълбоко преживяна колекция с възгледи, есета и речи, тази творба е прозорец не само към ума на Вонегът... но и към сърцето му.

Велик космически комедиант, тракащ с човешки скелети, идеалист, дегизиран като пессимист, е написал книга, пълна с лудост и истина, с абсурди и откровения.

Сейнт Луис Поуст Диспач

*На
ДЖИЛ,
която ме крепи*

Пътувал съм много, в „Конкорд“
Хенри Дейвид Торо

ПРЕДГОВОР

Скъпи читателю:

Заглавието на тази книга се състои от три думи от романа ми „Котешка лулка“. „Уомпитър“ е предмет, около който може да се върти животът на множество, иначе несвързани помежду си хора. За пример може да послужи Свещения граал. „Фома“ са безобидни неистини, предназначени за утеша на безхитростни души. Примерно: „Богатството е ей там, зад ъгъла“. „Гранфалун“ е горда и безсмислена асоциация на човешки същества. Взети заедно, тези думи представляват възможно най-добър чадър за този сборник от есета и прегледи, които съм писал, и за някои от речите, които съм произнасял. Повечето от речите ми не бяха писани.

* * *

Произнасях речи непрекъснато. Нужни ми бяха аплодисментите. Трябваха ми лесно спечелени пари. Тогава, както един ден подривах лайната на сцената в Библиотеката на Конгреса, изведнъж в главата ми изгоря прекъсвач. Нямаше какво повече да кажа. Това беше краят на ораторската ми кариера. След това говорих още няколко пъти, но вече не бях сладкодумният Философ на прериите, какъвто някога ми беше толкова лесно да бъда.

Приблизителната причина за изключването на мозъка ми във Вашингтон беше един въпрос от аудиторията. Мъжът на средна възраст, който го зададе, ми заприлича на скорошен емигрант от Централна Европа.

— Вие сте лидер на младите хора — каза ми той. — Какво право имате да ги учите да са толкова цинични и пессимистични?

Не бях лидер на младите хора. Бях писател, който трябваше да си стои у дома и да пише, вместо да търси лесни пари и аплодисменти.

* * *

Мога да назова няколко добри американски писатели, които са станали чудесни оратори и на които сега им е трудно да се съсредоточат, когато само пишат. Липсват им аплодисментите.

Мисля обаче, че публичните речи са почти единственият начин един поет или романист, или драматург да има някаква политическа ефективност в разцвета на творческите си сили. Ако включи политиката си в творба на въображението, ще изцапа работата си до неузнаваемост.

* * *

Една от многото странности на американската икономика е тази: писателят може да спечели повече пари за пълна с грешки реч, произнесена пред фалирал колеж, отколкото за къс разказ, който е шедьовър. Нещо повече — може да препродава същата реч отново и отново и никой няма да се оплаче.

* * *

Хората толкова рядко се оплакват заради лоши речи, дори и такива, които струват по хиляда долара и повече, че се питам дали изобщо някой ги чува. И, получих интересно мнение за това, как хората ги слушат, точно преди речта си пред Американската академия за изкуства и литература и Националния институт за изкуства и литература, която е в тази книга.

Преди да произнеса словото, хванах морска болест от ужас. Бях сложен да седна между известен стар архитект и президента на Академията. Бяхме три клоощави човешки същества с безизразни физиономии, поставени пред очите на цялата аудитория. Разговаряхме, както разговарят затворниците по филмите, когато планират бягство пред очите на надзирателите.

Казах на архитекта колко се страхувам. Очаквах да ме утеши. Той обаче ми отговори без никаква милост — и то така, че президентът да го чуе, — че президентът бил прочел речта ми и му се сторила противна.

Попитах президента дали е вярно.

— Да — отговори той. — Но не се беспокой за това.

Напомних му, че ще трябва да произнеса противната реч.

— Никой няма да слуша какво казваш — увери ме той.

— Хората рядко се интересуват от съдържанието на една реч. Те просто искат да разберат от тона, жестовете и изражението ти, дали си честен човек.

— Благодаря — отвърнах.

— Ще призова аудиторията към тишина — каза той. Направи го.

И аз говорих.

* * *

В изпълнената с чудеса ера на трансплантаците на органи и други форми на терапевтичната вивисекция би било погрешно от моя страна да протестирам срещу факта, че ме режат, докато все още съм жив. Двама симпатични колежански професори, Джером Клинковиц от Университета на Северна Айова, и Джон Сомър, от Канзаския щатски учителски колеж, правят с мен точно това. Те издадоха един, както изглежда, посмъртен том, „Посланието на Вонегът“ — сборник есета за мен. Предложиха да направят и още нещо — сборник от всичко, което някога съм писал и което досега не е било слагано между твърди корици.

Представиха на издателя ми ужасяващо пълна библиография. Не водя статистика за работите си и с радост бях забравил голяма част от тях. Клинковиц и Сомър освежиха паметта ми със списъка си. Намеренията им бяха добри. Мислеха за себе си като за археолози, които изравят примитивни произведения, които биха могли да обяснят това, което съм станал, каквото и да е то. Някои от най-грозните произведения обаче съвсем не са така отдавнашни. Когато прегледах всички боклуци, недвусмислено свързани с тялото ми, не се почувствах като призрака на Тутанкамон. Почувствах се като човек,

който е кошмарно жив, все още, и справедливо обвиняван за дребни престъпления.

* * *

Събрах това томче от онези боклуци. Нямаше да мога да го направя, без помощта на Клинковиц и Сомър, които знаеха къде са скрити почти всички трупове. Има само три или четири мои работи, за които те не знаят нищо. И най-страшното китайско мъчение на земята не може да ме принуди да кажа къде са публикувани или кога.

Това не е книга с нещата ми за пране, така да се каже. Приятно ми е, че повечето работи са се запазили. Има няколко къси разказа, които никога не са били публикувани в сборник. Оставям ги така, без възражения, освен „Сила“ — незаснет сценарий за кратък научнофантастичен филм. Това е единственото творение на фантазията в тази книга.

Всичко останало тук ме показва как се опитвам да кажа истината гола, без орнаментите на измислицата, за едно или друго. Което води до дискусията за мястото на „новата журналистика“, спрямо художествената литература, в литературата на новите времена.

* * *

Тукидит е първият Нов журналист, за когото знам нещо. Той е бил знаменитост и се е поставял в центъра на истините, които се е опитвал да каже, и се е досещал кога да го прави, и е смятал, че си струва да е забавен и очарователен. Бил е добър учител. Не е искал да приспива учениците си с истината и е желаел да облече тази истина в поразително човешки думи, така че учениците му да я запомнят.

Трябва да му се възхищаваме, заради допринесената полза и заради гражданско му чувство, както трябва да се възхищаваме на всеки, който в наши дни учи на същото. По тази причина съм луд по Хънтьр Томсън, например, и го казвам в един обзор, включен в тази книга.

Съм ли аз Нов журналист? Предполагам. Тук има малко нова журналистика — в писанията за Биафра и за Конгреса на републиканците през 1972 г. Това са свободно написани, лични неща.

Вече не се изкушавам да пиша такива работи. Колебал съм се по въпроса, но вече съм убеден, че признатата литературна измислица е много по-правдив начин да кажеш истината, отколкото Новата журналистика. Или, казано с други думи, най-добрата Нова журналистика е измислица. И при двата жанра имаме характерен разказвач. Новият журналист не разполага със свободата да каже толкова, колкото авторът на литературни фикции, не може да покаже толкова. Съществуват много места, на които Новият журналист не може да отведе читателите си, докато авторът на художествени измислици може да го отведе навсякъде, включително и на планетата Юпитер, стига там да има какво да се види.

И в двата случая принципният въпрос, както научих в Американската академия за изкуства и литература, е в това, дали този, който се опитва да каже истината, създава впечатлението, че е честен човек.

* * *

Сега, когато мисля за новини и художествени измислици, си спомням как беше показана разликата между шум и мелодия в една начална лекция по физика, в Корнелския университет, толкова отдавна. (Началният курс по физика несъмнено е най-приятният курс, който може да предложи който и да било американски университет.) Преподавателят запрати една изтънена летва, дълга колкото щик, към стената на стаята, която беше тухлена.

— Това е шум — каза той.

След това взе още седем летви и ги запрати към стената бързо една след друга, като че ли хвърляше ножове. Последователността от летви изпя началните тактове на „Мери имаше малко агънце“. Бях омагьосан.

— Това е мелодия — каза той.

Художествената измислица е мелодия, а журналистиката, стара или нова, е шум.

* * *

Преподавателят изнесе лекция и за равновесието. Застана зад редица високи до кръста шкафове, дълга около пет метра, в предната част на стаята. За пръста му беше завързан канап. Докато говореше това или онова за равновесието, пръстът му се движеше, като че ли играе с йо-йо, което не виждахме заради шкафовете.

Това продължи близо час. Най-накрая вдигна ръка и видяхме какво има в другия край на канапа. Беше дълъг дървен корнизи, завързан в средата.

— Това — каза той, — е равновесие.

Продължавам да губя и възстановявам равновесието си, което е в основата на всеки литературен сюжет. Аз самият съм художествена измислица. Помня, веднъж бях с театралния продуцент Хили Елкинс. Той току-що се бе сдобил с филмовите права за „Котешка люлка“ и аз опитвах да бъда учтив. Направих няколко любезни забележки, а Хили поклати глава и каза:

— Не, не, не, не. Не, не. Дръж се като Уил Роджърс, а не като Кари Грант.

* * *

В момента съм в равновесие. Тази сутрин получих писмо от едно дванайсетгодишно момче. Беше прочело най-новия ми роман, „Закуска за шампиони“, и ми написа: „Скъпи господин Вонегът, моля ви, не се самоубивайте“. Бог да го обича. Казах му, че съм добре.

Тази книга е посветена на едно същество, което ми помогна да възвърна равновесието си. Както казвам, тази жена ме изюди. Дойде при мен с желанието да „хронира“ чудесния ми живот ден след ден на фотографска лента. Това, което се получи, беше много по-дълбоко от обикновена хроника.

* * *

Интервюто за „Плейбой“ в тази книга е почти толкова фиктивно, колкото и краткотрайната ми имитация на Кари Грант. То е това, което трябваше да кажа, не това, което наистина съм казал. От „Плейбой“ ми показваха транскрипция на нещата, които съм казал пред микрофона им, и за мен стана ясно, че имам поне едно общо нещо с Джоузеф Конрад — и за двама ни английският език е втори език. За разлика от Конрад обаче, аз нямам първи език, така че се заех да работя върху интервюто с химикалка, молив, ножица и лепило, за да създам впечатлението, че да говоря на родния си език и да мисля за важни неща ми се отдава лесно.

Ето какво намирам за най-окуряжаващо в занаята на пишещите — той дава възможност на посредствени хора, които са трудолюбиви и търпеливи, да преработят глупостта си, да редактират себе си до някакво подобие на интелигентност, а също така позволява на лудите да изглеждат по-нормални от нормалните.

* * *

Ето разбирането ми за вселената и мястото на човечеството в нея:

Видимата извитост на вселената е илюзия. Въщност тя е права като канап, ако не се броят извивките, подобни на примки, в двета края. Извивките са микроскопични.

Единият край на канапа изчезва непрекъснато. Извивката в съседство непрекъснато се отдръпва от отмирането. Другият край непрекъснато расте. Прилежащата примка непрекъснато преследва *Сътворението*.

В началото и в края беше Нищото. Нищото предполагаше наличието на Нещо. Невъзможно е да направиш нещо от нищо. Следователно Нищото само може да *предполага* Нещо. Това предполагане е вселената — права като канап, както вече казах, ако не се броят извивките в двета края.

Ние сме само полъх от това предполагане.

Вселената не кипи от живот. Тя е населена само в една точка, от същества, които могат да я изследват и коментират. Тази точка е

планетата Земя, която за вечни времена е в точния център на предположението, в средата между краищата.

Всички блещукания и отблясъци по нощното небе могат да са и искри от лагерен огън на каубои — толкова живот и мъдрост съдържат.

* * *

По въпроса какво се случи с хората в тази книга: до края на войната нигерийците изклаха много по-малко хора от Биафра, отколкото предполагах. Нигерийците бяха милостиви. Мозъците на много деца от Биафра вероятно са увредени перманентно от глад, причинен от нигерийската блокада.

Най-малкото, тези увредени деца, в точния център на вселената, ще бъдат по-почтени от Ричард Никсън и по-наблювателни от Бог.

Самият господин Никсън е второстепенен герой на тази книга. Той е първият президент, мразил хората на Америка и всичко, което е важно за тях. Той вярва толкова искрено в собствената си чистота, въпреки че е извършил ужасяващи престъпления, че не можа да не заключа, че когато е бил много малък, някой му е казал, че сериозните престъпления са само сексуални, че човек не може да е престъпник, ако не е извършил прелюбодеяние или не е мастурбиран.

Той е полезен човек, защото ни показва, че нашата Конституция има недостатъци, като допускането, че никога няма да избере президент, който толкова много да ни мрази. Конституцията ни трябва да бъде поправена, за да можем по-лесно да свалиме от поста подобни хора и дори да ги хвърляме в затвора.

Това е основният ми Утопичен план за момента. Сред по-дългосрочните ми планове е и идеята всеки американец да се снабди с изкуствено разширено семейство от хиляда и повече членове. Едва когато преодолеем самотата, ще можем да споделяме богатствата и да работим по-справедливо. Искрено вярвам, че постепенно ще се сдобием с такива семейства и се надявам те да станат международни.

* * *

Надявах се в това томче да включа малко поезия, но открих, че през всичките тези години съм написал само едно стихотворение, което заслужава още една минута живот. Ето го:

*Ние правим,
тра-ла-ла, тра-ла-ла,
к'вото трябва,
трябва, да, трябва, да.
Хич без ум,
хич без ум, хич без ум,
докат'се спукаме
кат'мехур, кат'мехур.*

Една от изгубените ми творби, които, надявам се, Клинковиц и Сомър никога няма да открият, е за дълга ми към чернокожата готвачка, която семейството ми имаше, когато бях малък. Името й беше Айда Янг и с нея прекарвах повече време, отколкото с когото и да било друг — докато не се ожених, разбира се. Тя знаеше Библията наизуст и намираше в нея много утеша и мъдрост. Знаеше много и за американската история — неща, които тя и други чернокожи бяха виждали и на които се бяха удивлявали, които си спомняха и за които все още разговаряха в Индиана, Илинойс и Охайо. И в Кентъки, и в Тенеси. Тя често ми четеше от една антология със сантиментална поезия за любов, която не умира никога, за предани кучета и скромни къщурки, където е щастието, за остаряващи хора, за посещения в гробищата, за починали бебета. Помня заглавието на книгата и ми се ще да притежавах екземпляр, защото тя има много общо с това, което съм.

Заглавието на книгата беше „Още удари на сърцето“, а от нея не бе никак трудно да преминеш на антологията „Спун Ривър“ на Едгар Лий Мастърс, „Главната улица“ на Синклер Луис, „САЩ“ на Джон Дос Пасос, както си мисля сега. Във всичко, което пиша, има почти непоносима сантименталност. Британските критици негодуват срещу това. И Робърт Шолс, американски критик, веднъж каза, че слагам горчиви обвивки на захарни хапчета.

Сега вече е твърде късно да се променям. Поне осъзнавам произхода си — една голяма, тухлена къща на мечтите, проектирана от моя баща, архитект, в която никой не си беше у дома за дълго, освен мен и Айда Янг.

* * *

В тази книга има нещо и за Тони Коста, от Кейп Код, който беше приятел на дъщеря ми Едит. Обвиниха го в няколко убийства. Решиха, че е невменяем и следователно не подлежи на обикновено наказание. Обади ми се. Не можеше да повярва, че един порядъчен, разумен човек, като него, би могъл да извърши убийствата, които полицайтите мислеха, че е извършил.

Между другото, с наближаването на процеса, той стана най-известният американец, обвинен в масово убийство. Известни репортери от криминалната хроника пишеха най-малко две книги за него.

Тогава, на другия бряг на континента, бяха арестувани Чарлз Менсън и част от разширеното му семейство заради убиване на знаменитости. Самият Коста престана да е знаменитост. За една нощ пак стана това, което беше в началото — нищо, само полъх на предположението.

Аз съм същото. Както и родителите ми. Полъхът се възпроизвежда. Аз самият станах баща на три полъха, осинових още три. Всичко е толкова *страховито*. Отгоре на това, искрено вярвам, че пътувам във времето. Утре пак ще бъда на три годинки. Вдругиден пак ще съм на шайсет и три.

Тази книга може донякъде да стабилизира възприятията ми. В края на краишата, тя е нещо като карта на местата, където се предполага, че съм бил, и нещата, които се предполага, че съм мислил, през период от около двайсет години. Подредил съм тези улики, предполага се, в хронологичен ред. Ако времето е правата и непроменяща се нишка от мъниста, за каквато го смятат повечето хора, и ако съм узрял елегантно, значи втората част от тази книга трябва да е по-добра от първата.

Не е така. В публицистиката си виждам осъдни признания, че съм узрял. Не мога да открия нито една идея, която да не съм отмъкнал от някой друг и която да не съм подкрепил гръмко, още преди да стана в седми клас.

Приключенията ми в областта на художествената проза обаче са далеч по-изненадващи и забавни — поне за мен. Може и да съм пораснал донякъде в тази сфера. Би било хубаво, ако е така. Това би било доказателство, че произведенията на въображението сами по себе си имат силата да създават.

Човек с доказвамо обикновен ум, като мен, би се посветил на раждането на произведение на въображението, това произведение би изкушило друг човек с обикновен ум да стане умен. Един приятел, художникът Джеймс Брукс, миналото лято ми каза: „Аз нанасям първата четка боя, после платното трябва да свърши поне половината работа“. Същото може да се каже за белия лист за писане, глината, филмовата лента, вибрирация въздух и всички останали неживи субстанции, които човешките същества са се изхитрили да превърнат в учители или приятели в игрите.

Говоря предимно за американците. Не знам много за другите страни. Известно време си мислех, че американците могат всъщност да увеличат мъдростта си чрез експерименти с телесната си химия или чрез техники за медитация, заети от Азия. Сега трябва да кажа, че всички подобни пътешествия са се върнали към американската баналност, без никакви артефакти и с приключенски истории, интересни само за самите тях.

И така, сега вярвам, че единственият начин, по който американците могат да се издигнат над обикновеността си, да съзреят достатъчно, за да спасят себе си и да помогнат за спасението на планетата, е ентузиазираната близост с произведенията на собствените им въображения. Аз не съм кой знае колко удовлетворен от произведенията на моето въображение, моята литература. Просто съм впечатлен от неочекваните прозрения, които ме обливат, когато работата ми е да фантазирам, в сравнение с дървено-познатите идеи, които се трупат на бюрото ми, когато работата ми е да казвам истината.

Искрено ваш,
Подпись (на Вонегът)

НАУЧНА ФАНТАСТИКА

Преди години работех за „Дженеръл Електрик“, в Скенектади, изцяло заобиколен от машини и идеи за машини, така че написах роман за хора и машини и машините често надделяваха, както подобава на машини. (Казваше се „Механично пиано“ и нас скоро беше издаден пак и с твърди и с меки корици.) И от оценките на критиката научих, че съм писател фантаст.

Не знаех това. Мислех, че пиша роман за живота, за нещата, които няма как да не виждам и чувам в Скенектади, един много реален град, непохватно забучен в мрачното *сега*. Оттогава съм главоболен обитател на чекмеджето с етикет „научна фантастика“ и бих искал да изляза, особено при положение че множество сериозни критици бъркат чекмеджето с писоар.

За да попаднеш в това чекмедже, очевидно трябва да забелязваш технологиите. Властва убеждението, че човек не може да е едновременно уважаван писател и да разбира как работи хладилника, точно както никой джентълмен не би могъл да се появи с кафяв костюм в града. Може би са виновни колежите. Завършващите английски език, знам, биват окуражавани да мразят химията и физиката и да се гордеят, защото не са тъпи, скучни, захлупени и ориентирани към войната като инженерите от всяка възможност. А нашите най-впечатляващи критици са завършили точно това и гледат с боязън на техниката до ден-днешен. За тях е естествено да презират научната фантастика.

Има и такива, които обожават да ги класифицират като научни фантасти и не им се иска един ден да бъдат известни единствено като романисти или автори на къси разкази, които споменават, наред с други неща, плодовете на изследванията и техниката. Те са доволни от съществуващото положение, защото колегите им ги обичат по начина, по който би трябало да са се обичали членовете на големите семейства. Научните фантасти се срещат често, утешават се и се хвалят едни други, разменят си гъсто изписани писма от по двайсет и

повече страници, вдигат сърдечни наздравици и по един или друг начин преживяват милиони вълнения и смехове.

Бил съм с тях известно време и те са щедри и забавни души, но сега трябва да кажа една истина, която ще ги изстреля през покрива: те се събират заради самото събиране. Те са ложа. Ако не им харесваше толкова много да си имат собствена тайфа, нямаше да има категория, наречена „научна фантастика“. Те обичат да не спят по цяла нощ и да спорят по въпроса „Що е научна фантастика?“ Същата полза ще има, ако попитаме „Какво са големите езера?“ или „Какво са масоните?“

Е, светът щеше да е жалък, ако нямаше безсмислени обществени образувания. Щеше да има много по-малко усмивки и още по-малко публикации. А за публикациите в областта на научната фантастика може да се каже следното: ако някой може поне малко да пише, вероятно ще го публикуват. В златната ера на списанията, която не беше чак толкова отдавна, толкова много се търсеха недопустими боклуци, че всичко това доведе до изобретяването на електрическата пишеща машина и, между другото, финансира заминаването ми от Скенектади. Щастливи дни! Сега обаче отнесеният първокурсник може да търси моментално писателско признание само в един тип списание. Познайте кой.

Което не означава, че редакторите на списанията за научна фантастика, антологии и романи нямат вкус. Имат и след малко ще се спра и на тях. Хората, които справедливо могат да бъдат обвинени в липса на вкус в тази област са 75 процента от писателите и 95 процента от читателите. Или не толкова липса на вкус, колкото детинщина. Зрелите взаимоотношения, дори и с машини, не вълнуват неизкушеното мнозинство. Това, което то знае за машините, е описано изцяло в книгата „Популярна механика“ от 1933 г. Това, което то знае за политика, икономика и история, може да бъде намерено в алманаха „Информация моля“ от 1941 г. Това, което знае за отношенията между мъжете и жените, произлиза предимно от чистата и порнографската версии на „Меги и Джигс“.

* * *

Известно време преподавах в едно някак особено средно училище за някак особени деца и научната фантастика на деня, всяка научна фантастика, беше крясъкът за всички момчета там. Те не можеха да различат едно произведение от друго — мислеха, че всички са чудесни и проникновени. Това, което толкова им допадаше, според мен, освен факта, че дотогава не бяха виждали комикси без картички, беше категоричното обещание за едно бъдеще, с което те, *такива, каквите са*, биха могли да се справят. В това бъдеще те щяха да са най-малкото високопоставени запасни офицери, *такива, каквите са*, с пърките, девствеността си и всичко останало.

Любопитното е, че американската космическа програма не ги вълнуваше изобщо. Не че беше прекалено зряла за тях. Напротив — те очарователно смятаха, че по нея работят и че я финансират настъпени по ушите юноши като тях самите. Просто бяха реалисти — съмняваха се, че някога ще завършат средно образование, а същевременно знаеха, че всеки нещастник, който иска да влезе в програмата, най-малко трябва да е станал бакалавър на науките и че наистина хубавите постове се полагат на нещастници с докторски степени.

Между другото, повечето завършиха училището. И повечето сега четат за бъдеще, настояще и минало, с които никой не може да се справи: „1984“, „Невидимият“, „Мадам Бовари“. Особено си падат по Кафка. Маниаците на тема научна фантастика могат да кажат: „Ха! Че Оруел, Елисън, Флобер и Кафка също са научни фантасти!“ Често казват такива работи. Някои са достатъчно луди, за да се опитват да впримчат и Толстой. Все едно да твърдя, че всеки по-забележителен човек по същество принадлежи на Делта Иpsilon, моята собствена ложа, между другото, независимо дали го знае или не. Кафка би бил много нещастен член на тази ложа.

Слушайте обаче — за редакторите, антологиите и издателите, които поддържат полето на научната фантастика живо и отделно: те са неизменно брилянтни, чувствителни и много добре информирани. Те са сред много малкото американци, в чито умове сладко се преплитат двете култури на Ч. П. Сноу. Публикуват толкова много лоши неща, защото хубавите се намират трудно и защото смятат за свой дълг да наಸърчават всеки писател, колкото и да е ужасяващ, който дръзне да включи техниката в човешкото уравнение. Браво на тях. Те искат сочни образи на новата реалност.

И от време на време ги получават. Заедно с най-лошите творения на Америка — ако се изключат образователните списания, — те издават и някои от най-добрите. Те имат възможност да се сдобият с малкото наистина много добри произведения, въпреки ниските бюджети и незрялата читателска аудитория, защото за немалко добри писатели изкуствената категория, чекмеджето с етикет „научна фантастика“, винаги ще бъде дом. Тези писатели бързо се превръщат в старци и заслужават да бъдат наричани грандове. Те не са останали без признание. Ложата ги обсипва с почести. И с любов.

Ложата ще се разпадне. Всички ложи се разпадат, рано или късно. И все повече писатели от „общото течение“, както хората на научната фантастика наричат света извън чекмеджето си, ще започнат да включват технологиите в разказите си или най-малкото ще им отдадат дължимото в историите си за лошата мащеха. Междувременно, ако напишете разказ със слаб диалог, калпави образи, лоша мотивация на героите и липса на здрав разум, нищо не ви пречи да вкарате в него малко физика или химия, или дори магия и да го изпратите на списанията за научна фантастика.

КРАТКИ СРЕЦИ ПО ВЪТРЕШНИЯ ВОДЕН ПЪТ

Осемнайсетметровата моторна яхта „Марлин“ е старинна, построена специално за Едзъл Форд през 1930 година. Надстройката ѝ от махагон и стъкло, мостикът ѝ, корпусът, идеален за контрабанда на ром, биха подхождали на някоя легендарна личност, но през последните девет години тя беше просторната, удобна и много практичесна дневна лодка на Джоузеф П. Кенеди и множеството му потомци. И въпреки че на борда ѝ бяха провеждани немалко разгорещени и важни политически разговори, през лятото, в Хаянис Порт, пасажерите ѝ бяха предимно деца.

Яхтата, с номер 132, е имала около осем собственици след 1930 година. Проектирана е от „Елдридж-Макинис Лимитед“ и е построена от „Д. Д. Лоули Лимитед“, и двете фирми от Куинси, Масачусетс. Задвижват я два двигателя „Крайслър Импирисъл“ — 225 конски сили. Шкафчетата ѝ са натъпкани с водни ски, рибарски принадлежности и забравени — и непотърсени — чехли от всякакъв вид. Под една възглавничка за сядане е фамилният флаг — бял, с две червени звезди по средата и девет по-малки звезди в горния край.

Капитанът на „Марлин“, Франк Уиртанен, от западен Барнстейбл, Кейп Код, казва за сегашните си задължения: „Не мисля, че човек, който няма свои собствени деца, който не разбира истински децата, би могъл да се задържи на тази работа, без да му захлопа дъската“.

Капитан Уиртанен е завършил Масачузетската морска академия. Някога е плавал на танкери — и в мирно, и във военно време. Сега, на „Марлин“, е направил система от гумени постелки и дупки в борда, за да може да мие с маркуч остатъците от шоколадова торта и фъстъченомаслено-плодово желе за доста кратко време.

* * *

Неотдавна капитан Уиртанен ме покани за едночленен екипаж, когато прекарваше тази прочута яхта от Хаянис Порт до Западен Палм Бийч по вътрешния воден път. Множество милионерски яхти изминават този път всяко лято, почти никога с милионери на борда.

— Да, ще дойда — отговорих му. — Да.

Наричайте ме Моли Блум. Наричайте ме Ишмейл.

* * *

Когато нещата опрат до пари, аз съм глупак. Съгласих се да работя срещу много скромен хонорар, плюс всичко, което мога да сгответя и изям, което, както се оказа, беше много. Мисля, че ядох толкова много заради беспокойството от неспособността ми да запомня какво е бак и какво е бакборт. Франк настояваше да разговаряме с морските термини.

Той спеше в помещение зад главната каюта, която отвън приличаше на главен склад, с щори на прозорците, но всъщност беше машинното и франк спеше на хамак, окачен над двата небесносини двигателя.

Аз спях на тясна койка в главната каюта. Имаше газова печка с два котлона, старомоден сандък за лед, бюфет за чаши с врати от оловно стъкло, които бяха увиснали навън, и мивка, голяма колкото мъжко бомбе.

— Моите уважения към фамилия Кенеди — отбелязах аз, — но това тук може да е идеален декор в някоя постановка за Голямата депресия. Завесата се вдига и севижда кухня в железопътен вагон-жилище в долната част на Ийст Сайд.

* * *

Мостикът беше ветровит, защищен със завеси от презент. Помодерните яхти се управляват от всекидневната, като контролният пулт е интегриран в конзолата на стерео-телевизора, а корабният компас е ловко скрит в букет пластмасови цветя.

Ние можехме да се забавляваме само с радиото. То хващащестандартните радиопрограми, но Франк не се интересуваше от тях. Представата му за шоу се изчерпваше с канала за бедствия. През целия божи ден слушахме само прашене и шум. От време на време някой се обаждаше на бреговата охрана и питаше дали го чуват. Толкова.

— Не искаш ли да чуеш политическите новини? — попитах. Като капитан на „Марлин“, Франк познаваше лично немалко големи политици — Джонсън, всички от фамилията Кенеди, разбира се, и не знам кого още. — Не ти ли е любопитно какво правят прочутите ти приятели?

— Какво?

— Все едно.

* * *

Вътрешният воден път по един или друг начин преминава, разбира се, из цялата страна. Маршрутът, по който плавахме ние, е система от заливи, езера, реки и потоци, много близо до Атлантика, прокопани до шест метра дълбочина и обозначени като щандовете в супермаркет. Навсякъде има табели като: „Район с натоварен трафик — намали скоростта“ или „Морски магазин на Бил и Телма. Приемат се всякакви кредитни карти. 8 мили“ и така нататък.

С всичките подвижни мостове, остри завои, ограничения на скоростта и трафик, подобно пътуване е доста бавно — нашето ни отне четиринайсет дни, — но също така то е забавно, много често прекрасно и много безопасно.

Това не е една-единствена артерия. Има множество разклонения и ръкави, човек може да избира между много възможности. Цялото не е под юрисдикцията на един-единствен държавен орган, а се поддържа от множество правителствени агенции и дори на по-отдалечените от главните артерии места, от частни компании.

Някои романтици твърдят, че Вътрешният воден път стига чак до щата Мейн. Аз отричам подобно нещо, защото с франк едва не загубихме „Марлин“ във вълнението на Бъзардс Бей и протока на Лонг Айланд. Минахме през град Ню Йорк с прилив от кипящи

портокалови обелки и видяхме спокойни води, чак когато стигнахме до пристанището на Манаскуан, Ню Джърси.

От гледна точка на спокойствието, вътрешният воден път започва едва там.

* * *

В Манаскуан познаваха „Марлин“. Яхтата беше снимана множество пъти в новините и освен това притежаваше нещо от дързостта на семейство Кенеди. Не беше трудно да я забележиш.

Заех се да я заредя с гориво, когато по кея закуцука старец, захапал изгаснала лула. Погледа ме известно време, после ме заговори:

— Лодката на Кенеди ли е т'ва?

— Да.

— Ще я карате във Вашингтон ли?

— Палм Бийч.

Той кимна с мрачна мъдрост.

— Все тая.

* * *

На следващия ден с Франк стояхме навън, защото времето беше хубаво. Водният път предлага чудесни гледки. Важното е, освен ако не си на меден месец, да стоиш на палубата винаги, когато времето позволява. Така наистина можеш да прекараш добре.

Оказа се обаче, че не видях почти нищо от участъка на Ню Джърси. Франк каза, че съм щял да се пукна от смях, като видя как лодката пърпори през задните дворове на хората.

* * *

Минахме през канала Кейп Мей и се насочихме към Делауеър Бей. Спря ни катер на инженерните войски. Лейтенантът искаше да

знае каква е дължината ни, колко дълбоко газим и така нататък. Казахме му, че газим малко повече от метър и така нататък.

— Собственик? — попита лейтенантът.

Отговорът беше сложен, защото „Марлин“ формално беше собственост на един бизнес партньор на господин Кенеди. Франк каза името.

— Адрес?

— Поверена е на Джоузеф П. Кенеди, Хаянис Порт, Масачусетс — каза Франк.

Военният не показва с нищо, че е познал името.

— Улица и номер?

— Там нямат улици и номера — отговори франк. — Всички се познават.

* * *

Прекарахме нощта в един пристан за яхти и заредихме пак, 160 галона. Франк направи изчисленията и каза:

— Изминаваме повече от миля с един галон.

— Това добре ли е, Франк? — попитах го аз.

— Това е чудесно — отговори той.

Когато стигнахме целта си, събрах галоните гориво, които бяхме заредили. Бяха 1522.

* * *

По целия воден път има удобни пристани за яхти. Няма начин да се отдалечиш прекалено от запасите с гориво или техниците, макар че често не ги бива.

— В една обикновена къща има повече инструменти, отколкото има той — каза Франк веднъж за един от тях. — Този човек не може да завърти капачката на бутилката си уиски, без да повреди резбата.

Средната такса за приставане за през нощта е около двайсет цента за метър дължина — невероятно малко, като имаме предвид, че

обикновено в тази цена влиза електричество, стая за гледане на телевизия, вода и душ.

Както и обикновените бензиностанции, тези пристани могат да са блестящо чисти или невероятно мръсни. Те са отбелязани на новите карти, заедно с услугите, които предлагат. Колкото по на юг отивате, толкова по-луксозни стават. Естествено.

И не е задължително да прекарваш нощта на такова място. Яхтите имат и котви.

* * *

В Чесапийк и канала Делауеър с Франк попаднахме на ято милионерски яхти, отправили се на юг. На пристана имаше поне двайсет, а за някои от тях „Марлин“ можеше да е спасителна лодка.

На нашето арматурно табло имаше гравирана табела, на която пишеше: „Господи, голямо е Твоето море, а моята лодка е малка“. Когато го прочетох, си казах: „Така или иначе, осемнайсет метра е добър размер“.

* * *

В яхтите нямаше милионери, а техните капитани, готвачи и екипажи се наслаждаваха на живота в „Шифър“ — известен ресторант за морски деликатеси. Когато попадне в стая, пълна с професионални моряци, човек се обърква. Никой не гледа никого другого. Всички са вперили очи в хоризонта.

Седнахме при един стар приятел на Франк, Бърт, от Нова Скотия. Беше на шейсет, имаше сини очи, а цветът на кожата му напомняше старо дървено шкафче. Беше капитан на „Чарити Ан Браунинг“, двайсет и два метров йол. С Франк се познаваха от петнайсет години, Франк знаеше първото му име, но не и последното, с което излизаше една дължина напред. Бърт не знаеше ничие име, нито първо, нито последно. Наричаше всички „капитан“. Дори мен. Когато му казах, че не съм, престана да ме включва в разговора. Тогава още не знаех, че всеки по водния път е капитан. Ако обясниш, че не си, ще изчезнеш.

* * *

Бърт ни покани на борда на „Чарити Ан Браунинг“ на чашка, заедно с един дълбоко нещастен швед на име Гюнтер. Гюнтер беше капитан на „Голдън Хайнд VI“, презоceanски лайнер бебе, който се извисяваше над „Марлин“ като небостъргач.

Отвън „Чарити Ан Браунинг“ много приличаше на търговски кораб, който може би превозва кокосово брашно. Под палубата беше като апартамент за новобрачни в луксозен хотел — дебели килими, три бани с плочки, огромно канапе, тапицирано с леопардова кожа и парно отопление. В каютата на собственика имаше голямо двойно легло, с прегънати под ъгъл завивки. Чаршафите и кальфките за възглавници бяха на миниатюрни незабравки.

Платната не се използвала никога. Корабът имаше голям, космат дизелов двигател, който можеше да го накара да полети. Както каза Франк по-късно: „Трябват му платна, колкото на атомна подводница“.

Бърт поддържаше интериора в безупречно състояние по един много прост начин — не даваше никой да пипа каквото и да било. Не ни пусна на канапето. Аз допуснах грешката да използвам пепелника и той го взе моментално, изми го и внимателно го прибра в един шкаф.

По-късно същата вечер видях Бърт и екипажа му от двама души да крачат по студения кей, за да използват тоалетната на пристана, вместо да цапат своята.

* * *

Когато видях леглото, подгответо за спане, попитах Бърт дали не очаква собственика. Той отговори, че нямало да го види най-малко още три месеца.

— Собственик ли? — намеси се Гюнтер. Чувстваше се доста добре. — Какво, по дяволите, е това „собственик“? Как изглежда това нещо?

— Никога ли не виждаш собственика на яхтата си? — попитах го.

— А... — отговори той. — Виждам го непрекъснато. Миналата година го видях два часа, по-миналата две минути. Последния път, когато му писах, поисках да ми изпрати скорошна снимка. Това е смахната страна, наистина. Всяка година се строят хиляди яхти за хора, които просто *не искат* да се качат на тях. Защо са им тогава? Може би, за да могат да кажат на някоя дама: „Имам яхта, с капитан и всичко останало“.

— Собственикът ти отговаря на писма?

— О, да, разбира се. Например: „Закарай яхтата в Бар Харбър“. Или: „Спусни се до Маями. Мини през Магелановия проток и я боядисай небесносиня“. — Гюнтер вдигна очи към тавана. — Плаща добре. Дори получавам повишения. Ужасно често обаче се будя посред нощ и си казвам: „Ей, Гюнтер, какво, по дяволите, си мислиш, че правиш?“

* * *

Луксозният флот не се задържа на едно място през деня. Пръснахме се по залива Чесапийк. Никой не се уговори с никого за следваща среща. Навигирането беше лениво — вместо да се занимават с карти, компаси и други такива, капитаните следваха първия.

Франк ми обясни колко рисковано е това.

— Да вярваш, че този пред теб знае какво прави, е най-опасната религия — каза той. Обясни ми, че повечето от яхтите пътуват към Флорида, управявани от смахнати хлапета, често роднини на собствениците, които търсели силни усещания.

Малко по-късно през деня намалихме скоростта до десет възела, заради пукнатина в една изпускателна тръба (обикновено се движехме с петнайсет). Задмина ни кораб с три спални, който се движеше с около трийсет възела. Капитанът му ни повика по честотата за бедствия, на която, разбира се, радиото ни беше настроено. Аз обаче бях престанал да го чувам, а Франк беше долу.

— „Марлин“! Хей, „Марлин“, събуди се! „Марлин“! Отговори, момче!

Франк го чу най-накрая и отговори:

— Тук яхта „Марлин“.

— Слушай, яхта „Марлин“, имаш ли някакви карти?

— Да.

— Можеш ли да ми кажеш горе-долу къде се намирам?

Франк го ориентира, но четири дни след това видяхме яхтата, натоварена на железопътен вагон в Елизабет Сити, Северна Каролина. Двата винта и килът си бяха отишли.

* * *

Северно от Норфък, Вътрешният воден път става груб и доста практичен. Трафикът се сгъстява и е делови. Бреговете димят, кипят и дрънчат от различни производства. Южно от Норфък, най-вече по протежение на бавния маршрут, стария маршрут, който е каналът, назован Мрачното блато, пътят се стеснява, дърветата са надвиснали, климатът е по-мек и упойващо маларичен. За първи път можеш да си фантазираш, че си Хък Фин.

С Франк свалихме якетата, запретнахме ръкави и вдигнахме брезентовите стени на мостика. Купихме си буркани блатен мед, докато чакахме да се напълни един шлюз. Тогава наоколо се заприказва, че минава яхтата на Кенеди.

— Боби нали не е при тебе, а? — подвикна с насмешка някакъв тип.

— Не е — отговори Франк и ми обясни: — Вече сме в Южните щати.

Сочните миазми на непригодните за живот южни блата продължават чак до Флорида. Имаше мелодраматични кални наноси и плитчини, които трябваше да избягваме. Водата имаше вид на кафе, а какви птици видяхме! Казах на Франк, че съм много радостен от факта, че такава огромна част от източното крайбрежие все още е пустош. Освен това повечето време пътуването беше безумно отегчително.

С Франк донякъде нарушавахме еднообразието, като ядяхме като прасета и надувахме сирената срещу кормораните, кацнали по шамандурите.

— Махай се от шамандурата ми! — крещеше Франк и надуваше свирката, а след това двамата се тъпчехме със сандвичи с блатен мед

или пастет и някаква гадост, която трябаше да му помогне да преодолее последствията от операция на язвата.

Един ден се разминахме с яхта, чиито платна бяха вдигнати. Човекът на руля бе покрит от горе до долу с мас. Беше гротескно дебел, червендалест, а изражението на лицето му бе мъжествено, като че ли го чакаше много и все мъжка работа.

— Яхтите — отбеляза Франк с пълна уста, — не са чак толкова атлетичен спорт, както си го представят някои.

* * *

Най-интересната част от пътуването ни бяха вечерните разходки из непознатите градове и градчета по пътя — Елизабет Сити, Морхед Сити, Мъртъл Бийч, Чарлстън, Островът на надеждата, Джаксънвил, Коукоу и, най-накрая, Западен Палм Бийч.

Никога няма да забравя една част от разговор, който подслушах в Джаксънвил, Южна Каролина: „Има една жена, която на улицата няма и да ме погледне. Ако ѝ се обадя по телефона обаче, говори с мен часове“.

Преди да тръгнем имаше много приказки, с намигания, за това как жените ще изпадат по Франк и мен по пристаните, когато спираме с яхтата на Кенеди. Жените обаче са рядкост по тези места.

— Жените само се преструват, че обичат яхтите — обясни ми капитанът, — колкото да хванат някой, който има такава. За средната жена яхтата е само още една проклета къща, за която трябва да се грижи, само че още по-неудобна. Мъжът все така я командва насамната, машините и тръбите не ѝ вдъхват никакво доверие, да се пазарува и пере е ужасно сложно.

С Франк веднъж проведохме доста задълбочен разговор с една жена. Тя не онемя от възхищение. Най-напред, беше почитателка на Голдуотър. После, съвсем сама управляваше по-голяма яхта от нашата и от Итака, Ню Йорк, пътуваща за Кий Уест.

Направихме ѝ комплимент за смелостта и уменията, както и за жълтата дреха против лошо време.

— У дома — каза тя, — ме наричат Бил Мидената черупка.

След това я попитах защо толкова се възхищава на Голдуотър.

— Всеки човек, който умеет да лети със собствения си самолет, да навигира сам, да поправя сам радиостанцията си и да проявява сам филма, който е заснел, е Номер едно в моята класация.

* * *

Когато някой от собствениците на магазини за яхти разпознаеше „Марлин“, се обаждаше на местния репортер. След това снимката ни — Франк, аз и яхтата — се появяваше във вестника.

Най-приятното признание обаче дойде от един негър, който пое въжетата ни в Джаксънвил.

— О, Боже! — възклика той. — Това яхтата на президента ли е? На господин Кенеди?

За да не усложнявам нещата, отговорих утвърдително. Той потупа „Марлин“ с възхищение и добави:

— Трябва да кажа на жена си. Това е най-хубавото нещо, което ми се е случвало някога.

* * *

Когато стигнахме в Западен Палм Бийч, Гюнтер, нещастният швед, вече беше там и ни чакаше. Неговият малък презоceanски лайнер бе изпреварил „Марлин“ с три часа.

— Ето ни и нас — каза Франк.

— На кого му пука — отвърна Гюнтер мрачно. — Погледни! Всички кепенци са пуснати. Никой няма да дойде тук поне още два месеца, а когато дойдат, няма да са достатъчно обезумели, за да се качат на лодка.

Франк посочи, че семейство Кенеди използва „Марлин“ доста.

— Загубили са си ума — отбеляза Гюнтер. — Хареса ли ти Вътрешния воден път? — попита ме той.

— Е — отговорих, — следващия път бих искал да вземем разстоянието по-бавно. Ще ми се да ловя риба, да хвърлям котва в потоците, да се будя с птиците. Ако имаш време, можеш да прекараш чудесно по тези места.

— Първо — каза Гюнтер, — си купи яхта.

ЗДРАВЕЙ, ЗВЕЗДА ВЕГА

Това сътрудничество между Карл Сейгън и Йосиф Шмуелович Шкловски от астрономическия институт „Стернберг“ в Русия представлява комедия от най-приятния вид. В началото не се е предполагало, че ще бъде сътрудничество, но така се е получило: доктор Сейгън толкова ентузиазирано анотирал американското издание на „Вселена, жизнъ, разум“ на Шкловски, че се превърнал в съавтор. Шкловски нямал нищо против и дори направил книгата още по-дебела, като анотирал анотациите на Сейгън. Резултатът е стъпсващо авторитетна книга за вселената, предназначена за широката читателска публика.

Просто изречение: „Защо грее слънцето?“ Още едно: „Представете си вселената като неизпечен кейк със стафиди“. Към което доктор Сейгън добавя: „Правени са и по-лоши аналогии“.

Съавторите не са се срещали никога. Руснакът е написал на американеца: „Шансът да се срещнем е по-малък, отколкото Земята да бъде посетена от извънземен космонавт“. Това, че не са се срещнали, няма нищо общо с политиката. Причината е, че и двамата не са обичали да пътуват. Между другото, вероятността да имаме посещение от космоса или вече да сме имали такова, е доста по-вълнуваща от нула. Авторите изчисляват, че във вселената може да има достатъчно напреднали в техническо отношение цивилизации, за да ни посещават по веднъж на всеки хиляда години.

Бързам да кажа: те са напълно сигурни, че до момента не сме имали посещение. Тази година Сейгън участва в една комисия, която се занимаваше с начина, по който Военновъздушните сили са се занимавали със съобщенията за НЛО и бе в състояние да заяви:

„Митовете за летящи чинии представляват компромис между нуждата от вяра в традиционния, бащински настроен Бог и съвременния натиск да приемаме

постиженията на науката... Повтарящите се съобщения за видени НЛО и упоритостта, с която Военновъздушните сили и отговорната научна общност се стремят да обяснят тези съобщения, се тълкуват от някои хора като белег на конспирация, целяща да прикрие от обществеността истинската природа на НЛО. Тъкмо защото, обаче, хората толкова много желаят неидентифицираните летящи обекти да са добронамерени, интелигентни и извънземни по своя произход, честността изисква да... приемаме само най-строгата логика и най-убедителните доказателства.“

В този дух Сейгън и Шкловски отричат, че съществуват някакви добри доказателства, извън математическата вероятност, да сме били посещавани.

Истинската сензация е в бъдещето. Авторите, предпазливи относно толкова много неща, буквално обещават един ден да изучаваме целия Млечен път със скорости, близки до тази на светлината. Говорят за междузвездни кораби, които ще се хранят с пръснатите из пространството атоми, за антиматерията като гориво, съхранявано в магнитни бутилки, разбира се. Обясняват ми търпеливо и онова, което съм твърде тъп да схвана въобще: защо сърцата и часовниците естествено забавят скоростта си, когато доближат скоростта на светлината, защо времето в космическите кораби няма нищо общо с часовника на рафта над моята камина.

Вярвам във всичко това и в много, много повече работи, защото смяtam, че е мой дълг да вярвам, но от друга страна плащам цената за тази смахната доверчивост, която искам да опиша като някаква интелектуална морска болест.

* * *

От двамата сътрудници, американският астроном е по-хуманният писател, защото с приятелски, язвителни забележки признава, че на читателя има защо да му се догади и да се вцепени от страх. Доктор Сейгън също така е сметнал за необходимо да включи илюстрации.

Наред с поразителните снимки на галактики и двойни звезди има карикатури от Чарлз Шулц и Чарлз Адамс, които свързват човешките същества (и Снупи) с вселената по един смирен начин. Доктор Шкловски, от друга страна, е нещо като невнимателен Том Суифт, който разполага с трилиони рубли за харчене.

Интелигентността на човека, между другото, вече е предизвикала радикална промяна във вселената. Земята изведнъж е станала мощен източник на радиоенергия. „Така — казва хуманистът Сейгън, — сред характерните признания на живота на Земята, които могат да бъдат уловени на междузвездни разстояния, е и вредното съдържание на американските телевизионни програми.“ Отрезвяваща мисъл е, че сред първите ни междузвездни емисари могат да бъдат някои популярни телевизионни герои.

ПРЕПОДАВАНЕ НА НЕПРЕПОДАВАЕМОТО

Не можеш да научиш хората да пишат добре. Да пишеш добре е нещо, което Бог ти дава или не ти дава. Голяма част от умните хора знаят това, но писателските конференции не преставват да се множат през доброто старо американско лято. В броя на списание „Писател“ от миналия април са вписани шейсет и осем. Догодина ще бъдат повече. Те са безвредни. Те са глупави.

Преди пет години видях как се ражда една такава — конференцията на писателите от Кейп Код, в Крейгвил, Масачусетс. Съществуването й, повече или по-малко, бе предизвикано от молитвите на три съпруги на проповедници. Бяха на средна възраст. Поканиха няколко писатели и преподаватели по английски от Кейп Код да се срещнат една вечер и говорителката им заяви: „Помислихме си, че би било хубаво, ако следващото лято организираме писателска конференция“.

Помня още едно нещо, което каза тя: „Смятаме, че за утвърдените писатели ще е удоволствие да помогнат на начинаещите да направят пробив“.

И стана. Звездата тази година е Айзък Азимов. Сред звездите от миналото са Ричард Ким и Жак Барзун. Първата година дойдоха двайсет и шест студенти, четирийсет и трима следващата, след това шейсет и трима, осемдесет и двама, а тази година — през август — се очакват близо сто. Повечето са жени. Няколко от тях са съпруги на проповедници, на средна възраст.

Така е.

Наскоро поздравих една от основателките и тя отговори: „О, за всички нас това беше много интересно. Писателите водят ужасно самотен живот, така че наистина им е приятно веднъж в годината да се съберат, за да обсъждат въпроси от общ интерес“.

Разбира се, най-забавната част от играта е преструквата, че всеки, който участва в писателска конференция, е писател. Веднага ми идват наум и други форми на невинни летни развлечения: лекарска

конференция, когато всички се преструват на лекари, адвокатска конференция, когато всички се преструват, че са адвокати и така нататък... Може би дори конференция Кенеди, където всички ще се преструват на свързани с фамилията Кенеди, по един или друг начин.

„Кой ходи на писателски конференции?“ — ще попитате. Произволно взета група от двайсет студенти би съдържала шестима насърко разведени, три съпруги на средна възраст, петима учители с неопределенна възраст и пол, две лукави баби, един симпатичен стар вдовец, който може да разкаже куп истински истории за строежа на железопътните линии в Айдахо, един истински писател, един не просто сърдит, а направо бесен млад човек и един лекар, с четирийсет години стаж, който иска да продаде събраната за това време доверителна информация за пациентите си на киноиндустрията за кръгъл милион.

„Има ли секс по време на писателските конференции?“ — ще попитате. Във всеки случай, хората от екипа не идват заради секс. Те мразят конференциите. Идват за пари. Те са зомбита. Искат да приберат възнаграждението си и да си вървят у дома. Разбира се, има изключения, които доказват правилото.

Станах свидетел на раждането на една писателска конференция миналия 18 юни. Избирам тази дата, защото тогава се проведе и партито за запознаване на участниците. Става дума за писателската конференция „Запад-Център“, спонсирана от университета на Западен Илинойс. Партито се състоя в мотел „Тревълог“, в Макоум, защото имаше пиене. В университетския град беше забранено да се употребява алкохол.

* * *

Тук основател и директор не беше съпруга на проповедник, а един преподавател по английски, който дъвчеше пури и се казваше Е. У. Джонсън. В брошурата за конференцията той твърдеше, че е бил продавач на дрехи втора употреба, строителен работник и професионален комардия. Освен това той е романист и автор на учебници, както и единственият преподавател от университета на Западен Илинойс, издал книга. На партито Джонсън беше тъжен,

зашото бе разпратил хиляди брошури и бе рекламирал събитието разточително в периодичните издания, а въпреки това бяха дошли само деветнайсет души. Те седяха в стаята, оглеждаха се глуповато и чакаха да започнат новите приятелства.

— Не мога да го разбера — каза той достатъчно силно, за да надвика музиката и рева на автомобилите по шосето пред мотела. — Нашият екип не е по-лош от екипа на всяка друга конференция.

Екипът наистина беше на средно ниво. Участвах аз, описан в брошурата като „най-изтъкнатия представител на черния хумор в американската литература“, участваше и Ричард Йейтс, „може би най-големият автор на къси разкази в Америка“, както и Джон Клельн Холмс, „официалният биограф на бийтпоколението, наскоро завършил романа си «Съвършени глупаци», написан от гледна точка на «белия хумор“, а също и Фредерик Уил, „един от най-плодовитите писатели на Америка, с множество публикации (осемнайсет книги) в областта на поезията, белетристиката и превода“.

Джонсън призна, че в продължение на доста време е очаквал да дойдат само петима души и изтърси, че никога преди това не е участвал в писателска конференция.

Попитах го как е решил да организира такова нещо и той отговори, че със сигурност не го прави заради пари. Като директор получаваше редовната си заплата на преподавател. Той искрено желаеше да помага на писателите.

Партито се разпадна в полунощ. Дотогава всички си бяха отишли, с изключение на двама души от екипа и едно момиче, развело се наскоро със съпруга си, арабин, както ни каза. Седяхме край плувния басейн, дишахме хлор и въглероден окис.

— Знаете ли защо не дойдоха повече хора? — попита момичето.

— Не — отговори Джонсън.

— Защото Макоум, Илинойс, звучи като име на дупка в ада, а университет на Западен Илинойс е като треторазрядно провинциално училище.

Аргументът й беше разумен. Най-добрите писателски конференции се провеждат в Акапулко, под общия патронаж на Харвард и Оксфорд и всички участници получават дипломи за писатели след около седмица.

Най-уважаваната писателска конференция, за която знам обаче, се провежда в адска дупка, която до голяма степен е като Макоум, а именно, Блумингън, Индиана. Разбира се, там има отличен университет, Университета на Индиана, който е и домакин. Това, което най-много ми допада в Блумингън, е твърдението, че никой кандидат писател не може да научи кой знае какво и да стане по-добър само за една глупава седмица и че ако някой сериозно иска да навлезе в занаята, трябва да ходи там година след година, за да си сверява часовника, като междувременно пише, докато му падне главата.

Ние, четирите суперзвезди от фиаското в Макоум, бяхме преподаватели или бивши преподаватели от Писателския семинар в Университета на Айова, в който студентите бяха пленници в продължение на години, не на дни. Е. У. Джонсън бе защитил там магистърската си степен по изкуствата. Аз бях напуснал след две години — не с гняв, а защото се чувствах задръстен. Там не можех да работя своите неща. Студентите, специално подбрани от цялата страна, общо взето бяха толкова талантливи, продуктивни и усърдни, че работата с тях изпълваше дните и нощите до краен предел. И, по дяволите с това.

„Как им помагаш?“ — ще попитате.

Е, самият семинар създаваше впечатлението, че писането на художествена литература е полезно и достойно занимание, като оформяше общност от писатели, каквато дори писателите от Ню Йорк нямат в своите градове. Преподавателите им бяха успели писатели, чиято задача беше да ги наಸърчават и да ги предупреждават за възможните глупави грешки.

Самият аз опитвах да помогна на тези добри студенти да станат това, за което са родени, и да не ги потискам с шедьоври, написани от велики мъже, много по-стари от тях. Казано по един будещ беспокойство начин, опитвах да бръкна в устите им, без да ме ухапят и без да повредя гласните им струни. Пак образно казано, исках да хвана края на перфолентата, която е в гърлата им. Исках да я изтегля внимателно, сантиметър по сантиметър, за да можем студентът и аз да я разчетем. Литературната съдба на студента, която нямаше нищо общо с мен или Университета на Айова, беше написана на тази лента.

В Макоум или на другите летни сбирки нямаше възможности за подобна странна ларингология.

ДА, НИЕ НЯМАМЕ НИРВАНИ

Един унитариански свещеник чу, че съм се срещал с Махариши Махеш Йоги, гуру на „Бийтълс“, Донован и Миа Фароу, и ме попита:

— Фалшив ли е?

Името му е Чарли. Унитарианците не вярват в нищо. Аз съм унитарианец.

— Не — отговорих му. — Почувствах се щастлив, само като го видях. Излъчването му е прекрасно и дълбоко. Той учи, че човек не е роден, за да страда и че няма да страда, ако практикува Трансценденталната медитация, която е приста като фасул.

— Не мога да разбера дали се шегуваш, или не.

— Дано не се шегувам, Чарли.

— Защо го казваш така мрачно?

— Защото жена ми и осемнайсетгодишната ми дъщеря хълтнаха. И двете са посветени. Медитират по няколко пъти на ден. Вече нищо не може да ги ядоса. Сияят като бас барабани, в които има крушки.

* * *

Видях Махариши в Кеймбридж, Масачусетс, след като дъщеря ми хълтна, преди да хълтне жена ми и в деня, в който хълтна Миа Фароу. Това стана миналия януари. Госпожица Фароу намекваше цяла година, че е трансцендентална медитаторка, но това са глупости.

Тя просто е копнеела да бъде такава. Не можеш да си истински, ако не си посветен.

Освен това, не може да те посвети кой да е трансцендентален медитатор. Трябва да го направи самият Махариши, което е голяма чест, или някой от малцината учители, които той е обучил. Госпожица Фароу бе удостоена с голямата чест в хотелската стая на Махариши в Кеймбридж. Жена ми и дъщеря ми трябваше да се задоволят с

апартамента на един художник и джаз музикант в Бостън, който медитираше.

В посвещаването има лични неща, но не и тайни неща. Найнапред посещаваш няколко публични лекции, които са весели и окуражаващи. Казва ти се, с любов, че цялата работа е много лесна и че непременно човек става по-блажен, добродетелен и ефективен, ако се направи както трябва. Лекторът не обяснява как се чувства медитиращият, защото не може. Трябва да се *изпита*, казва той.

След това искаш среща с учителя и докато трае тя, той те разпитва за теб. Иска да знае дали употребяваш наркотици, дали си пияница, дали те лекуват за психиатрични отклонения, или си чисто и просто луд. Трябва да си с бистър ум, трезв и адекватен, за да те посветят. Ако в момента те лекуват за душевни чудатости, ще ти кажат да се върнеш при тях, когато лечението приключи.

Ако учителят прецени, че всичко с теб е наред, ще ти каже да отидеш на определен адрес, в определено време и да носиш със себе си като дар една носна кърпа, малко пресни плодове, цветя и седемдесет и пет долара. Ако си студент или неработеща домакиня, носиш трийсет и пет долара.

Досега в тази нова религия съм инвестирал седемдесет долара. Махариши казва, че не било религия, а *техника*. Въпреки това обаче, по разни партита мога да бъда чут да казвам намръщено: „Досега в тази нова религия съм инвестирал седемдесет проклети кинта“.

Парите отиват за пътни разносчици за Учителя и неговите помощници, а те не живеят много разточително и имат доста книги, които са достъпни. Това не е религия в стил Южна Калифорния.

На посвещаването ви в това нещо, което за всичките му последователи *не е* религия, присъствате само вие и учителят ви. Има свещи и тамян, малки фотографии на Махариши и неговия покойен учител, Негова божественост Суами Брахмананда Сарасвати, Джагадгуру Бхагван Шанкарачария от Йоитир Мат.

Учителят ви, най-вероятно сънародник американец, облечен с делови костюм, ще ви даде личната ви *мантра*, която е звук, който, когато го съзерцавате, ще сложи начало на спускането ви в собствения ви ум. Това даване на звуци, най-често думи на санскритски, е специално умение на учителя или, моля да ме извините, *наука*.

Жена ми попита един учител откъде знае какъв звук да даде на всеки ученик и той ѝ отговори, че е много сложно да се обясни.

— Но, повярвай ми — каза ѝ той, — това е наука.

Тази наука без никакво съмнение ѝ действаше. В мига, в който чу мантрата си за първи път, тя започна да се спуска надолу, надолу, надолу в собствения си ум. В тези дълбини има блаженство. Всеки, който се е спускал там, го твърди. И много от гмуркачите в дълбините на ума на Махариши говорят като експерти, когато казват, че това блаженство е безкрайно по-красиво и просветляващо от всяка друга.

И ченгетата не могат да те пипнат.

* * *

Тази нова религия (която не е религия, а техника) предлага огромно удоволствие, не се противопоставя на съществуващите институции или възгледи, не налага жертви или външни демонстрации на праведност и не крие никакви рискове. Тя ще обхване цялата планета, докато тя умира — защото несъмнено умира — от отровен въздух и вода.

Рекламата е впечатляваща. Миналия януари, когато исках да интервюирам Негово светейшество, което е правилното титулуване на Махариши, негов сътрудник ми каза да отида в хотела в Кеймбридж „веднага“. Не се интересуваше кой съм и дали изобщо съм някой. Просто бях шанс за допълнително разгласяване. Трансценденталните медитатори искат максимално разгласяване, защото искрено вярват, че техниката им може да спаси света.

Как?

Ако човек не е щастлив, не може да бъде в покой (казва Махариши в „Науката на съществуванието и изкуството на живота“). Всички достойни за похвала цели на ООН само докосват повърхността на проблема за световния мир. Ако умовете и ресурсите на държавниците във всички страни могат да се използват за

популяризирането и ефективното прилагане на трансценденталната медитация от всички техни граждани, лицето на Земята ще се промени за една нощ... Докато държавниците не осъзнават възможността животът на индивидите да се подобри отвътре, което би ги дарило с мир, щастие и творческа интелигентност в изобилие, проблемът за световния мир ще бъде решаван само на повърхността и светът ще продължава да страда от своите студени и топли войни.

— Какво правите с хора като Линдън Джонсън или Джордж Уолъс? — попитах един последовател в хотела на Махариши. Бяхме сред предимно бяла, предимно млада тълпа, която се разхождаше пред заключената врата на Учителя. Зададох въпроса си на студент от Бостънския университет, който свиреше и на китара. — Мислиш ли, че можем да накараме тях да медитират?

— Дори и да не медитират — отговори ми той, — пак ще се променят към по-добро, защото хората около тях ще се променят към по-добро чрез Трансценденталната медитация.

Това е още една привлекателна черта на новата религия: всеки път, когато се гмурнеш в дълбините на собствения си ум, в действителност решаваш проблемите на деня.

Пред вратата имаше и една дама на средна възраст, която искаше да поговори с Учителя, за да разбере дали медитира правилно. Тя не смяташе, че го прави. Доколкото разбрах, гмуркането в собствения ѝ ум ѝ доставяше удоволствието, което би ѝ доставило да плува кучешката в някоя кална локва.

— *Опасно ли е да не го правиш правилно?* — попитах я аз. — Възможно ли е човек да се разболее или да полудее?

— Не, не — отговори тя. — Най-лошото, което може да ти се случи, е да се разочароваш.

Определено е доста далече от това да те разпънат на кръст или да те хвърлят на лъзовете.

След малко при мен дойде сътрудник с наръч вестници и списания, които ми каза, че съм можел да задържа. Във всяко издание имаше голяма статия за Махариши — „Лук“, „Лайф“, „Тайм“,

„Нюзук“, „Нашънъл Обзървър“, бостънския „Хералд Травълър“, бостънския „Глоуб“, „Ню Йорк Таймс“. Същата седмица имаше три големи новини — сърдечни трансплантации, залавянето на „Пуебло“ и Махариши. Освен това Махариши се бе представил очарователно в няколко гледани телевизионни програми и по Националната образователна телевизия.

Казах на сътрудника:

— При тази популярност хиляди хора ще поискат да направят това нещо веднага. Има ли някаква книга или брошура, която могат да получат?

— Не — отговори той. — И никога няма да има. Учителят трябва да ти покаже как да преживееш фините състояния на мисленето, после да следи преживяванията ти, когато се движиш по пътеката.

— А мога ли — попитах след това — да отида при някой медитатор и да му кажа: „Слушай, обясни ми как става, а после ще го направя по същия начин“?

— Ще се разочароваш — каза ми сътрудникът.

Тук се намеси студентът от Бостън. Каза, че познавал някакво момиче, което казало *своята* мантра на приятеля си. Не трябва да казваш мантрата си на никого, но това момиче го направило.

— Това нещо ужасно ли е? — попитах аз.

Студентът и сътрудникът свиха рамене.

— Човек не може да направи нищо ужасно. Онова момиче е постъпило не мъдро — отговори сътрудникът.

Продължих да любопитствам:

— И какво е станало с приятеля на момичето, когато е използвал мантрата ѝ?

— Разочаровал се е.

* * *

Махариши излезе от хотелската си стая, след като медитира и беше обещал лични интервюта на толкова много журналисти, че се наложи да проведе чудовищна пресконференция в танцовия салон на хотела. Слязохме долу, сложиха еленовата кожа на Махариши на

подиума и той седна върху нея. Играеше си с букет жълти хризантеми. Покани присъстващите да го питат каквото поискат.

Той е симпатичен човек — дребен, златистокафяв, засмян, със сива брада, широки рамене и силни гърди. От мускулестите ръце и едрите китки можеш да заключиш, че през по-голямата част от петдесет и шестте си години се е занимавал с физически труд. Това е погрешно. Махариши е започнал като физик — взел е бакалавърска степен в Алахабадския университет, както пише Сирил Дън в лондонския „Обзвървър“. Махариши не дава информация за себе си. Един монах не бива да прави такива работи.

Веднага след дипломирането си станал монах и научил от учителите си лесния начин за медитиране. Тази лесна техника, между другото, не била на особена почит сред другите гуру, които се стремели да постигнат блаженството чрез удивително тежки, дори гротескни методи. Учителят на Махариши, на смъртния си одър, казал на Махариши да тръгне по света и да преподава лесния начин. Махариши се занимава с това от десет години. В края на тази година отново ще заживее в усамотение, като обикновен монах, в Индия и никога повече няма да бъде публична личност. Говори се, че е спечелил четвърт милион последователи в целия свят. Учителите сред тях ще продължат да посвещават хората.

И така, седнах на един стол в танцовата зала на хотела, с още двеста трансцендентални медитатори зад гърба си. Затворих очи и зачаках да бъда отнесен в тайнствената Индия от поезията на този свят човек.

— Махариши — заговори един репортер, — нямаете ли чувството, че състоянието на света изисква да се бърза? Не смятате ли, че нещата стават ужасно черни, ужасно бързо?

— Не можем да наречем една стая наистина тъмна — отговори Негово светейшество, — ако знаем къде е електрическият ключ и знаем как да боравим с него.

— Казвате, че умът по естествен път търси собственото си щастие. Къде е видно това?

— Ако човек седи между два радиоапарата, настроени на различни станции, съвсем естествено той ще насочи вниманието си към програмата, която му е по-приятна.

— Какви са възгледите ви за човешките права?

— Какво са те? — попита той.

Обясниха му ги с примера за чернокожите, които не могат да се сдобият с хубави къщи, добро образование или работа, защото са чернокожи.

Махариши отговори, че всеки потиснат човек може да се издигне, като практикува трансцендентална медитация. Така той автоматично щял да започне да върши работата си по-добре, икономиката щяла да започне да му плаща повече и той щял да си купува каквото си иска. Повече нямало да е потиснат. С други думи, трябва да престане да мрънка, трябва да започне да медитира, да се хване в ръце и да изплува до командаща позиция на пазара, където всички сделки винаги са честни.

Тогава отворих очи и се вгледах в Махариши. Не ме пренесе в Индия. Върна ме в Скенектади, Ню Йорк, където отговарях за връзките с обществеността на „Дженеръл Електрик“ преди много години. Там бях чувал други мъже да разясняват човешкия живот с помощта на копчета, радиоапарати и почтеността на пазара. Те също смятаяха, че е нелепо човек да е нещастен, след като може да направи толкова много съвсем прости неща, за да подобри битието си. Те също бяха бакалаври на науките. Махариши бе дошъл чак от Индия, за да говори на американците като инженер от „Дженеръл Електрик“.

Поискаха да чуят възгледите му за Иисус Христос. Имаше някакви. Започваше ги с подчинено изречение:

— От това, което съм чувал да се говори...

Ето ти човек, който безкористно е прекарал години и години от живота си в американски и европейски хотелски стаи, за да учи християните как да направят света по-добър. В повечето от тези стаи е имало Библии. Въпреки това Махариши не е отворил нито една от тях, за да разбере какво наистина е казал Иисус.

Ето ти търсещ ум.

Предположи, че Иисус може да е практикувал нещо като трансцендентална медитация, но тя е била изкривена и унищожена от следовниците му. След няколко мига каза, че Иисус и първите християнски светци погрешно са допуснали умовете им да се реят. „Трябва да упражняваме контрол“, каза той. Реещите се умове на Иисус и светците били довели до това, което Махариши нарече „абсурд“ — поставянето на толкова силно ударение върху вярата.

— В най-добрия случай — заяви той, — вярата може да позволи на човек да живее и умре с надежда. Църквите отблъскват хората, защото могат да им предложат само това.

Отново се върнахме на пазара — църквите предлагат захарни бонбони, докато Махариши има лекарство, отпускано без рецептa, което е силно като отката на обсадно оръдие. Кое ще изберете?

* * *

След това излязох от хотела и харесвах Иисус повече, отколкото го бях харесвал преди. Прииска ми се да видя разпятие, за да му кажа:

— Знаеш ли защо си там горе? Сам си си виновен. Трябваше да практикуваш трансцендентална медитация, която е лесна като фасул. Освен това така щеше да си и по-добър дърводелец.

По-късно срещнах един познат декан от Харвард. Познавам само един декан от Харвард и той е онзи, когото срещнах. Предната вечер Махариши бе препълнил залата „Сандърс“, така че Харвард вече знаеше всичко за Учителя, а аз попитах декана дали трансценденталната медитация няма да се окаже поредната модна мания на студентите.

— Както забеляза — отговори той, — снощи много студенти си излязоха.

— Това подразни жена ми и дъщеря ми — отбелязах аз.

— Студентите, с които разговарях за Махариши, изглежда смятат, че учението му е под интелектуалното им ниво — продължи той. — Въсъщност по тези неща си падат най-вече хората от „Бостънското чаено парти“.

„Бостънското чаено парти“ е заведение, в което се свири ритъм-енд-блус и което е в една тухлена църква в южния край на Бостън. Посетителите и музикантите са предимно студенти и предимно бели. Заведението е дом на така наречения „Бостаун“ звук, който според „Нюзук“ е антихипи и антидрога.

— Изглежда, че това е много добра религия за хора, които в трудни времена не искат никакви трудности — казах аз.

— В Харвард има един скачач на овчарски скок, който твърди, че всеки път скача по-високо и по-високо благодарение на Махариши —

каза деканът.

— И тълпата аплодира.

* * *

Дъщеря ми, която винаги е била добър художник, казва, че сега е много по-добър художник благодарение на Махариши. Жена ми, която в колежа пишеше добре, отново се захвана с писане. Двете твърдят, че ще започна да пиша много по-добре и ще се радвам много повече на писането си, ако се гмуркам в собствения си ум по два пъти на ден.

Единственото, което ми пречи да стана медитатор, е мързелът. За да стана, трябва да се вдигна от дома и да отида в Бостън, където да прекарам няколко дни. Освен това, съмнявам се, че съм толкова смел и сериозен, че да се представя пред нечия врата с плодове, цветя, чиста носна кърпа и дар от седемдесет и пет долара.

Вместо това, предпочитам да казвам на жена си жестоки неща от рода:

— Що за свят човек е той, след като говори за икономика като странстващ секретар на Националната асоциация на производителите?

— Хората го *принуждават* да говори за икономика. Той не желае да говори за това. Икономиката не е неговата сфера.

— Как така се е провалил в Индия, земята на медитацията, а след това жъне такъв голям успех сред хората от средната класа в Скандинавия, Западна Германия, Англия и Америка?

— Поради множество сложни причини, не се съмнявам.

— Може би тъкмо защото говори за икономика като странстващ секретар на Националната асоциация на производителите.

— Мисли каквото си искаш — казва тя с обич, с обич. Усмихва се.

— Ако това нещо е толкова добро — не я оставям на мира, — защо Махариши не отиде с него направо в бедняшките квартали, където хората наистина страдат?

— Защото иска учението му да се разпростири колкото може по-бързо, а най-добрият начин за това е да започне от влиятелните хора.

— Като „Бийтълс“.

— Наред с останалите.

— Виждам защо влиятелните хора харесват повече Махариши, вместо Иисус. Боже мой! Ако „Бийтълс“ и Миа Фароу тръгнат след Иисус, той ще им каже да раздадат всичките си пари.

И жена ми се усмихва.

СИЛА

ВРЕМЕ: *Настоящето*

МЯСТО: *Северната част на щата Ню Йорк, голяма стая, пълна с пулсиращи, дишещи, движещи се машини, които изпълняват функциите на различни органи на човешкото тяло — сърце, бял дроб, черен дроб и така нататък. Обозначени с различни цветове маркучи и проводници се издигат нагоре от машините и минават през отвор в тавана. В единия край виждаме фантастично сложен пулт за управление.*

ДОКТОР ЕЛБЪРТ ЛИТЪЛ, добродушен, симпатичен млад общопрактикуващ лекар, разглежда оборудването, което му показва ДОКТОР НОРБЪРТ ФРАНКЕНЩАЙН. ФРАНКЕНЩАЙН е на шейсет и пет и е невероятен медицински гений. Пред пулта, със слушалки на ушите, седи ДОКТОР ТОМ СУИФТ, ентузиазираният първи асистент на доктор ФРАНКЕНЩАЙН, и наблюдава приборите и мигащите светлинки.

ЛИТЪЛ: О, Боже! О, Боже!

ФРАНКЕНЩАЙН: Да. Това там са бъбреците Разбира се, това е черният дроб. Там пък е панкреасът.

ЛИТЪЛ: Изумително! Доктор Франкенщайн, след като видях това, питам се, дали изобщо някога съм практикувал медицина, дали изобщо съм учил медицина. (Сочи.) Това сърцето й ли е?

ФРАНКЕНЩАЙН: Това е сърце, марка „Уестингхаус“. Правят много добри сърца, ако някога ти потрябва. А бъбреците, които правят, са просто фантастични.

ЛИТЪЛ: Сърцето вероятно струва повече от целия град, в който практикувам.

ФРАНКЕНЩАЙН: Този панкреас струва колкото целия ти щат. Върмонт ли беше?

ЛИТЪЛ: Върмонт.

ФРАНКЕНЩАЙН: С парите, които платихме за панкреаса... да, наистина бихме могли да купим Върмонт. Никой преди това не беше правил панкреас и трябваше да го произведем за десет дни или да загубим пациентката. Значи, казахме на всички големи производители на органи: „Трябва да организирате светковична програма за панкреаса. Впрегнете в работа всички хора, с които разполагате. Не ни интересува какво ще струва, стига да получим панкреаса до следващия вторник“.

ЛИТЪЛ: И са успели.

ФРАНКЕНЩАЙН: Пациентката все още е жива, нали? Повярвай ми, тези неща са доста скъпи.

ЛИТЪЛ: Но тя е можела да си ги позволи.

ФРАНКЕНЩАЙН: Човек не може да направи такова нещо с помощите от Синия кръст.

ЛИТЪЛ: Колко операции е претърпяла? В продължение на колко години?

ФРАНКЕНЩАЙН: Първата голяма операция ѝ направих преди трийсет и шест години. Оттогава е претърпяла още седемдесет и осем.

ЛИТЪЛ: А на колко години е самата тя?

ФРАНКЕНЩАЙН: Сто.

ЛИТЪЛ: Какви нерви има тази жена!

ФРАНКЕНЩАЙН: Ето ги, гледаш точно тях.

ЛИТЪЛ: Имах предвид, какъв *кураж*! Каква сила!

ФРАНКЕНЩАЙН: Все пак я приспиваме, обаче. Никога не режем без упойка.

ЛИТЪЛ: Дори и така да е...

ФРАНКЕНЩАЙН *потупва* СУИФТ по рамото. СУИФТ дръпва слушалката от едното си ухо и разделя вниманието си между посетителя и пулта.

ФРАНКЕНЩАЙН: Доктор Том Суифт, това е доктор Елбърт Литъл. Том е първият ми асистент.

СУИФТ: Здравствате.

ФРАНКЕНЩАЙН: Доктор Литъл има лекарска практика във Върмонт. Имел е път насам и пожела да разгледа.

ЛИТЪЛ: Какво чувате в слушалките?

СУИФТ: Всичко, което става в стаята на пациентката. (*Сваля слушалките и му ги подава.*) Чуй сам.

ЛИТЪЛ (*слага си слушалките*): Нищо.

СУИФТ: В момента правят прическата ѝ. Фризьорката е при нея. Винаги е тихо, когато ѝ правят косата. (*Отново взема слушалките.*)

ФРАНКЕНЩАЙН (*на СУИФТ*): Трябва да поздравим нашия млад посетител.

СУИФТ: За какво?

ЛИТЪЛ: Добър въпрос. За какво.

ФРАНКЕНЩАЙН: А... знам за голямото признание, с което те удостоиха.

ЛИТЪЛ: Не съм убеден, че *аз* знам.

ФРАНКЕНЩАЙН: Ти си онзи доктор Литъл, когото миналия месец „Домашно списание за жената“ определи за семеен лекар на годината, нали?

ЛИТЪЛ: Да, аз съм. Нямам представа как, по дяволите, са го решили. Още по-стъпisan съм от факта, че лекар от твоя калибрър знае за това.

ФРАНКЕНЩАЙН: Всеки месец чета „Домашно списание за жената“ от корица до корица.

ЛИТЪЛ: Наистина ли?

ФРАНКЕНЩАЙН: Имам само една пациентка, госпожа Лавджой. Госпожа Лавджой чете „Домашно списание за жената“, така че го чета и аз. С нея разговаряме за нещата от списанието. Миналия месец прочетохме за теб. Тя само повтаряше: „О, какъв мил млад човек трябва да е той! Колко разбира хората“.

ЛИТЪЛ: Хъм.

ФРАНКЕНЩАЙН: И се появи ти, от плът и кръв. Обзалагам се, че ти е написала писмо.

ЛИТЪЛ: Д-да... писа ми.

ФРАНКЕНЩАЙН: Пише хиляди писма всяка година. Получава също хиляди. Страхотна кореспондентка е.

ЛИТЪЛ: Тя... в добро настроение ли е през повечето време?

ФРАНКЕНЩАЙН: Ако не е, вината е изцяло наша. Ако се почувства нещастна, това означава, че ние, тук долу, сме объркали нещо. Преди около месец я обзе тъга. Okaza се, че в пулта има калпав транзистор. (*Протяга ръка през рамото на СУИФТ и променя някаква*

настройка на пулта. Машината реагира.) Ето... сега ще се почувства потисната за около две минути. (*Отново променя настройката.*) А сега, съвсем бързо, ще се почувства по-щастлива отколкото преди. Ще пее като птичка.

ЛИТЪЛ прикрива ужаса си зле. Виждаме стаята на пациентката, която е пълна с цветя, кутии с бонбони и книги. Пациентката е СИЛВИЯ ЛАВДЖОЙ, вдовица на милиардер. СИЛВИЯ сега е само глава, свързана с проводници и маркучи, които влизат в пода, но не го виждаме веднага. Първият кадър е в близък план. ГЛОРИЯ, красива фризьорка, стои зад нея. СИЛВИЯ е покъртително симпатична възрастна дама, някога известна с красотата си. Сега плаче.

СИЛВИЯ: Глория...

ГЛОРИЯ: Да, госпожо?

СИЛВИЯ: Избръши тези сълзи, преди някой да ги е видял.

ГЛОРИЯ (*и на нея ѝ се плаче*) Да, госпожо. (*Избръсва сълзите с мека книжна салфетка, отдръпва се, за да види резултата.*) Ето, така. Ето, така.

СИЛВИЯ: Не знам какво ме прихвана. Изведнъж ми стана непоносимо тъжно.

ГЛОРИЯ: Всеки трябва да плаче понякога.

СИЛВИЯ: Вече ми минава. Личи ли си, че съм плакала?

ГЛОРИЯ: Не, не.

Тя повече не е в състояние да контролира чувствата си. Отива до прозореца, така че СИЛВИЯ да не я вижда. КАМЕРАТА СЕ ОТДРЪПВА, за да покаже безукорно подредения, клиничен ужас — главата, проводниците, маркучите. Главата е на триножник. Под главата, където би трябвало да са гърдите, виждаме черна кутия с мигащи светлинки. От кутията, където би трябвало да са нормалните ръце, стърчат механични ръце. Отпред, така че ръцете да я достигат, има малка масичка. Отгоре има химикалка и листове за писане, наполовина решена кръстословица и голяма чанта. От

чантата се показват игли за плетене и започната плетка — пуловер.
Над главата на СИЛВИЯ виси мачта с микрофон.

СИЛВИЯ (*въздиша*). Сигурно ме мислиш за много глупава.
(ГЛОРИЯ *клами глава отрицателно, неспособна да отговори*.)
Глория? Още ли си тук?

ГЛОРИЯ: Да.

СИЛВИЯ: Какво има, Глория?

ГЛОРИЯ: Нищо.

СИЛВИЯ: Ти си толкова добра приятелка! Искам да знаеш, че го чувствам с цялото си сърце.

ГЛОРИЯ: И аз ви харесвам.

СИЛВИЯ: Ако някога имаш проблеми, за които мога да ти помогна, надявам се да ми кажеш.

ГЛОРИЯ: Да, да, ще го направя.

ХАУАРД ДАРБИ, *пощенският куриер на болницата, влиза с танцова стъпка и пачка писма. Той е весел стар глупак.*

ДАРБИ: Поща! Поща!

СИЛВИЯ (*лицето ѝ просветва*): Поща! Бог да поживи пощальона!

ДАРБИ: Как е пациентката днес?

СИЛВИЯ: Бях много тъжна преди миг. Сега обаче, когато те видях, ми се иска да пея като птичка.

ДАРБИ: Днес имаш петдесет и три писма. Има даже едно от Ленинград.

СИЛВИЯ: Там има една сляпа жена. *Горката!*

ДАРБИ (*разперва писмата като ветрило и чете пощенските клейма*): Западна Вирджиния, Хонолулу, Брисбейн, Австралия...

СИЛВИЯ избира един плик на слухи.

СИЛВИЯ: Уийлинг, Западна Вирджиния. Кого познавам там?
(*Отваря ловко плика с механичните ръце, чете*): „Скъпа госпожо Лавджой, не ме познавате, но аз току-що прочетох за вас в «Рийдърс

Дайджест» и сега плача.“ „Рийдърс Дайджест“? Боже мой! Тази статия беше публикувана преди четиринайсет години! И тя я е прочела току-що!?

ДАРБИ: Хората пазят старите броеве на „Рийдърс Дайджест“ с години. Аз имам един отпреди десетилетие и го чета винаги, когато се нуждая от малко вдъхновение.

СИЛВИЯ (*продължава да чете*): „Никога повече няма да се оплаквам, каквото и да ми се случи. Мислех, че съм най-нешастната жена на света, когато преди шест месеца съпругът ми застреля приятелката си и след това пръсна собствения си череп. Остави ме със седем деца и още осем непогасени вноски за колата, «Бюик Роудмастър», с три спукани гуми и повредена трансмисия. След като прочетох за вас обаче, седя у дома и се радвам на късмета си.“ Не е ли чудесно това писмо?

ДАРБИ: Разбира се.

СИЛВИЯ: Има и послепис: „Оздравявайте бързо, чувате ли?“ (*Оставя писмото на масата.*) Имали писмо от Върмонт?

ДАРБИ: От Върмонт ли?

СИЛВИЯ: Миналия месец, когато бях паднала духом, написах едно, боя се, много глупаво, egoистично и пълно със самосъжаление писмо до един млад лекар, за когото прочетох в „Домашно списание за жената“. Ужасно се срамувам. Живея в страх и притеснение и се питам, какво ли ще ми отговори. Ако изобщо отговори.

ГЛОРИЯ: Какво може да отговори? Какво би могъл да отговори?

СИЛВИЯ: Може да ми разкаже за *истинските* страдания по света, за хората, които не знаят откъде ще дойде следващото хранене, за хората, които са толкова бедни, че никога не са ходили на лекар, през целия си живот. И като си помисля за всичко, което направиха за мен... за всичките грижи, с които ме обсипват, за чудесата на науката...

ПРЕХОД към коридора пред стаята на СИЛВИЯ. На вратата виси табела: „Винаги влизайте усмихнати“. Франкенщайн и Литъл се канят да влязат.

ЛИТЪЛ: Тя в тази стая ли е?

ФРАНКЕНЩАЙН: Само частите от нея, които не са долу.

ЛИТЪЛ: Сигурен съм, че всички спазват табелата.

ФРАНКЕНЩАЙН: Това е част от терапията. Тук третираме цялата пациентка.

ГЛОРИЯ *излиза от стаята, плътно затваря вратата и шумно се разплаква.*

ФРАНКЕНЩАЙН (*на ГЛОРИЯ, отвратен!*). За какво е този плач? Толкова шумен?

ГЛОРИЯ: Оставете я да умре, доктор Франкенщайн! За Бога, оставете я да умре!

ЛИТЪЛ: Това нейната медицинска сестра ли е?

ФРАНКЕНЩАЙН: Няма достатъчно мозък, за да бъде медицинска сестра. Тя е вреслива фризьорка. Получава по сто долара седмично, за да се грижи единствено за косата и лицето на една-единствена жена. (*На ГЛОРИЯ.*) Ти се провали, мила. Край.

ГЛОРИЯ: Какво?

ФРАНКЕНЩАЙН: Вземай заплатата си и се махай.

ГЛОРИЯ: Аз съм най-близката ѝ приятелка.

ФРАНКЕНЩАЙН: И още как! Току-що поиска от мен да ѝ видя сметката.

ГЛОРИЯ: В името на състраданието! Да, направих го!

ФРАНКЕНЩАЙН: Толкова си сигурна, че има рай, а? Искаш да я изпратиш направо там, за да получи криле и арфа.

ГЛОРИЯ: Знам, че има ад. Видях го. Той е тук, в тази стая, и вие сте неговият велик изобретател.

ФРАНКЕНЩАЙН (*жегнат, изчаква миг, преди да отговори*): Боже! Какви неща говорят хората понякога!

ГЛОРИЯ: Време е да заговори някой, който я обича.

ФРАНКЕНЩАЙН: Любов.

ГЛОРИЯ: Не знаете какво е това, нали?

ФРАНКЕНЩАЙН: Любов. (*По-скоро на себе си, отколкото на нея.*) Имам ли жена? Не. Имам ли любовница? Не. В живота си съм

обичал само две жени — майка ми и тази, в стаята. Не успях да спася майка си от смъртта. Току-що бях завършил медицина, а майка ми умираше от рак на всичко. „Добре, умнико — казах си тогава, — след като си толкова самонадеян лекар от Хайделберг, да видим как ще спасиш майка си от смъртта.“ Всички ми казваха, че нищо не може да се направи, но аз си казах: „Все ми е едно. Ще направя нещо при всички случаи“. Решиха, че съм превъртял и известно време ме държаха в лудница. Когато излязох, майка ми беше умряла — както трябваше да стане, според всичките онези многознайковци. Те обаче не знаеха какви чудеса могат да направят машините. Аз също не знаех, тогава, но скоро щях да науча. После отидох в Масачузетския технологичен институт и в продължение на шест дълги години уучих механика, електроинженерство, химия. Живеех в една таванска стая, ядях стар хляб и сирене като онова, което слагат в капаните за мишки. Когато завърших института, си казах: „Е, момче, има някакъв шанс да си единственият човек на земята, който има подходящо образование, за да практикува медицина в двайсети век“. Започнах работа в клиниката „Кърли“, в Бостън. Там доведоха тази жена, която беше красива отвън и пълна разруха отвътре. Направо копие на майка ми. Починалият ѝ съпруг ѝ бе оставил петстотин милиона долара. Нямаше никакви роднини. Многознайковците и този път казаха: „Тази жена ще умре“. Аз обаче им отговорих: „Мълквайте и слушайте! Ще ви кажа какво ще направим“.

Тишина.

ЛИТЪЛ: Това... каква история само...

ФРАНКЕНЩАЙН: Тази история е за любов. (*На ГЛОРИЯ*.) Тази любовна история започна години и години, преди да се родиш ти, която толкова разбиращ от любов. И все още продължава.

ГЛОРИЯ: Миналия месец тя поиска от мен да ѝ донеса пистолет, за да се самоубие.

ФРАНКЕНЩАЙН: Мислиш, че не го знам? (*Посочва с палец към ЛИТЪЛ*) Миналия месец му изпрати писмо, в което му написа:

„Донесете ми малко цианкалий, докторе, ако изобщо сте лекар със сърце“.

ЛИТЪЛ (*сепнато*): Знаели сте това?! Вие... тук... четете пощата й?

ФРАНКЕНЩАЙН: Така научаваме какво чувства в действителност. Възможно е да опита да ни заблуди... да се престори, че е щастлива. Казах ти за повредения транзистор миналия месец. Може би изобщо нямаше да разберем, че нещо не е наред, ако не четяхме писмата й и ако не слушахме какво говори на безмозъчните същества като това тук. (*Чувства се предизвикан*.) Ето какво... влез вътре сам. Стой при нея колкото искаш, питай я каквото поискаш. След това ела при мен и ми кажи истината — щастлива ли е тази жена или преживява адски мъки.

ЛИТЪЛ (*с колебание*): Аз...

ФРАНКЕНЩАЙН: Върви! Аз имам да кажа още няколко неща на тази млада дама... мис Милостиво Убийство на годината! Иска ми се да й покажа труп, който е стоял в ковчег две години... да разбере колко красива е смъртта, която така силно желае за приятелката си!

ЛИТЪЛ *опитва да намери подходящи думи, най-накрая изразява желанието си да е честен към всички с мимика. Влиза в стаята на пациентката.* НОВ КАДЪР. *Стаята. СИЛВИЯ е сама, гледа към прозорците.*

СИЛВИЯ: Кой е?

ЛИТЪЛ: Приятел... Написахте ми писмо.

СИЛВИЯ: Би могло да е всеки. Може ли да видя, ако обичате? (ЛИТЪЛ *изпълнява молбата й. Тя го поглежда и в очите й се появява обич*.) Доктор Литъл! Семеен лекар от Върмонт!

ЛИТЪЛ (*покланя се леко*): Госпожо Лавджой! Как сте днес?

СИЛВИЯ: Донесохте ли ми цианкалий?

ЛИТЪЛ: Не.

СИЛВИЯ: Нямаше да го изпия днес. Толкова хубав ден е! Не бих искала да го пропусна, както и утре. На снежнобял кон ли дойдохте?

ЛИТЪЛ: Дойдох със син олдсмобил.

СИЛВИЯ: А какво правят пациентите ви, които толкова ви обичат и толкова се нуждаят от вас?

ЛИТЪЛ: Замества ме друг лекар. Взех си една седмица отпуска.

СИЛВИЯ: Не заради мен, нали?

ЛИТЪЛ: Не.

СИЛВИЯ: Защото аз съм добре. Виждате в какви добри ръце съм, нали?

ЛИТЪЛ: Да.

СИЛВИЯ: Не се нуждая от още един лекар.

ЛИТЪЛ: Точно така.

Пауза.

СИЛВИЯ: Ще ми се да имаше с кого да си говоря за смъртта, обаче. Виждали сте доста смърт, нали?

ЛИТЪЛ: Немалко.

СИЛВИЯ: И за някои смъртта е била избавление, нали?

ЛИТЪЛ: Чувал съм да го казват.

СИЛВИЯ: Но сам вие не го казвате.

ЛИТЪЛ: Не е професионално един лекар да говори така, госпожо Лавджой.

СИЛВИЯ: Защо някои хора казват, че смъртта е избавление?

ЛИТЪЛ: Заради болката, която изпитва пациентът, защото не може да бъде излекуван на никаква цена... която би могъл да плати. Или защото вегетира като растение, загубил е разсъдъка си и няма начин да си го възвърне.

СИЛВИЯ: На каквато и да било цена.

ЛИТЪЛ: Доколкото ми е известно, сега не е възможно да измолиш, вземеш назаем или откраднеш изкуствен ум за човек, който си го е загубил. Ако попитам доктор Франкенщайн, ще ми каже, че това е следващото откритие.

Тишина.

СИЛВИЯ: Това наистина е следващото откритие.

ЛИТЪЛ: Той ли ви го каза?

СИЛВИЯ: Вчера го попитах какво ще стане, ако и мозъкът ми започне да си отива. Беше спокоен. Каза ми, че не бива да тормозя главата си с такива мисли. Каза ми: „Ще преминем по този мост, когато стигнем до него“. (Пауза.) О, Боже! По какви мостове съм минала!

НОВ КАДЪР. Стаята, пълна с органи. Както преди, СУИФТ седи зад пулта. Влизат ФРАНКЕНЩАЙН и ЛИТЪЛ.

ФРАНКЕНЩАЙН: Е, направи голямата обиколка и сега пак си в началото.

ЛИТЪЛ: И пак мога да кажа само онова, което казах в началото — Боже мой, Боже мой!

ФРАНКЕНЩАЙН: След всичко това ще ти е някак трудно отново да се захванеш с аспирина и слабителните, нали?

ЛИТЪЛ: Да. (Пауза.) Кое е най-евтиното нещо тук?

ФРАНКЕНЩАЙН: Най-простото. Проклетата помпа.

ЛИТЪЛ: Колко струва едно сърце в наши дни?

ФРАНКЕНЩАЙН: Шейсет хиляди долара. Има по-скъпи и по-евтини. Евтините са боклук. Скъпите са бижута.

ЛИТЪЛ: По колко се продават на година сега?

ФРАНКЕНЩАЙН: Около шестстотин. Плюс-минус няколко.

ЛИТЪЛ: Ако е плюс, значи живот. Минус значи смърт.

ФРАНКЕНЩАЙН: Ако проблемът е в сърцето. Късметлия си, ако заболяването ти е толкова евтино. (На СУИФТ.) Том, приспи я, за да види как приключваме деня тук.

СУИФТ: До времето за сън остават двайсет минути.

ФРАНКЕНЩАЙН: Има ли значение? И да я приспим с двайсет минути по-рано, утре пак ще се събуди като милион долара, освен ако не се повреди още някой транзистор.

ЛИТЪЛ: Защо не сложите пред нея телевизионна камера, така че да я гледате на еcran?

ФРАНКЕНЩАЙН: Тя не искаше.

ЛИТЪЛ: Значи изпълнявате желанията ѝ?

ФРАНКЕНЩАЙН: Изпълнихме това. Защо, по дяволите, ни е притрябало да гледаме лицето ѝ? Ако гледаме приборите тук долу

внимателно, можем да научим за нея повече, отколкото тя самата. (На СУИФТ.) Приспи я, Том.

СУИФТ (на ЛИТЪЛ): Това е все едно да намалиш скоростта на кола или да изгасиш пещ.

ЛИТЪЛ: Хъм.

ФРАНКЕНЩАЙН: Том също е завършил инженерство и медицина.

ЛИТЪЛ: Не си ли уморен в края на деня, Том?

СУИФТ: Това е приятна умора. Като че ли съм пилотирал голям реактивен самолет от Ню Йорк до Хонолулу или нещо такова. (Улавя някакъв лост.) А сега ще приземим госпожа Лавджой щастливо. (Дърпа лоста плавно и машината постепенно забавя действието си.) Ето.

ФРАНКЕНЩАЙН: Прекрасно.

ЛИТЪЛ: Заспа ли?

ФРАНКЕНЩАЙН: Като бебе.

СУИФТ: Сега остава само да изчакам да дойде нощната смяна.

ЛИТЪЛ: Носил ли ѝ е някой някога оръжие за самоубийство?

ФРАНКЕНЩАЙН: Не. Дори и да ѝ донесат, няма за какво да се беспокоим. Ръцете ѝ са направени така, че да не може да насочи оръжие към себе си или да пъхне в устата си отрова, колкото и да се опитва. Тази гениална идея е на Том.

ЛИТЪЛ: Поздравления.

Започва да звъни алармена инсталация. Лампите започват да мигат.

ФРАНКЕНЩАЙН: Кой може да е това? (На ЛИТЪЛ.) Някой току-що влезе в стаята ѝ. По-добре да проверим. (На СУИФТ.) Заключи вратата горе, Том. Който и да е, ще го хванем. (СУИФТ натиска бутона, с който се заключва вратата на горния етаж. На ЛИТЪЛ.) Ела с мен.

Стаята на пациентката. СИЛВИЯ спи, леко похърква. ГЛОРИЯ се е промъкнала вътре преди миг. Оглежда се крадешком, вади от чантата си револвер, проверява дали е зареден и го пуска в чантата с плетката на СИЛВИЯ. Веднага след това влизат ФРАНКЕНЩАЙН и ЛИТЪЛ, задъхани, след като ФРАНКЕНЩАЙН отваря вратата с ключ.

ФРАНКЕНЩАЙН: Какво значи това?

ГЛОРИЯ: Забравих си часовника. (*Сочи един часовник.*) Дойдох да го взема.

ФРАНКЕНЩАЙН: Мисля, че ти казах никога повече да не влизаш в тази сграда.

ГЛОРИЯ: Няма.

ФРАНКЕНЩАЙН (*на ЛИТЪЛ*): Пази я тук. Аз ще проверя какво е положението. Допускам, че е имало това-онова. (*На ГЛОРИЯ.*) Искали ли ти се да отидеш на съд заради опит за убийство, а? (*В микрофона.*) Том, чуваш ли ме?

СУИФТ (*от кутия с високоговорител на стената*): Чувам те.

ФРАНКЕНЩАЙН: Събуди я. Трябва да я прегледам.

СУИФТ: Кукуригууу!

Чува се как машините долу увеличават темпото. СИЛВИЯ отваря очи, приятно замаяна.

СИЛВИЯ (*на Франкенщайн*): Добро утро, Норбърт.

ФРАНКЕНЩАЙН: Как се чувстваш?

СИЛВИЯ: Както се чувствам винаги, когато се събудя... добре... като че ли плувам в морето. Глория! Добро утро!

ГЛОРИЯ: Добро утро.

СИЛВИЯ! Доктор Литъл! Останали сте още един ден?

ФРАНКЕНЩАЙН: Още не е сутрин. Ще те приспим отново след минута.

СИЛВИЯ: Пак ли съм болна?

ФРАНКЕНЩАЙН: Не мисля.

СИЛВИЯ: Пак ли ще ме оперирате?

ФРАНКЕНЩАЙН: Успокой се, успокой се. (*Вади от джоба си офтамоскоп.*)

СИЛВИЯ: Как мога да съм спокойна, когато мисля за нова операция?

ФРАНКЕНЩАЙН (*към микрофона*). Том, дай някакво успокоително.

СУИФТ (*по високоговорителя*): Идва.

СИЛВИЯ: Какво още трябва да изгубя? Ушите си? Косата?

ФРАНКЕНЩАЙН: Ще се успокоиш след минута.

СИЛВИЯ: Очите ли? Очите, Норбърт! С тях ли ще се разделят?

ФРАНКЕНЩАЙН (*на ГЛОРИЯ*): Боже мой, скъпа, видя ли какво направи? (*Към микрофона.*) Къде, по дяволите, са тези успокоителни?

СУИФТ: Ще започнат да действат всеки момент.

СИЛВИЯ: Е, добре. Няма значение. (*Докато ФРАНКЕНЩАЙН разглежда зениците ѝ.*) Значи наистина очите, нали?

ФРАНКЕНЩАЙН: Няма да загубиш нищо.

СИЛВИЯ: Както дошло, така си отишло.

ФРАНКЕНЩАЙН: Здрава си като кобила.

СИЛВИЯ: Сигурна съм, че някой произвежда отлични очи.

ФРАНКЕНЩАЙН: Наистина се произвеждат много добри очи, но засега нямаме намерение да купуваме. (*Отдръпва се удовлетворен.*) Всичко е наред. (*На ГЛОРИЯ.*) Имаш късмет.

СИЛВИЯ: Радвам се, когато мои приятели извадят късмет.

СУИФТ: Да я приспя ли пак?

ФРАНКЕНЩАЙН: Още не. Искам да проверя едно-две неща там долу.

СУИФТ: Разбрах. Млъквам.

Преход на ЛИТЪЛ ГЛОРИЯ и ФРАНКЕНЩАЙН, които влизат в стаята с апаратите малко по-късно. СУИФТ е на пулта.

СУИФТ: Нощната смяна закъснява.

ФРАНКЕНЩАЙН: Има проблеми у дома. Искаш ли един добър съвет, момче? Никога не се жени. (*Наблюдава внимателно измерителните прибори.*)

ГЛОРИЯ: (*ужасена от нещата, които вижда наоколо*): О, Боже! О, Боже!

ЛИТЪЛ: Не сте ли виждали това досега?

ГЛОРИЯ: Не.

ФРАНКЕНЩАЙН: Тя беше големият експерт по фризури. Ние се грижехме за всичко останало, всичко, освен косата. (*Показанията на един прибор го озадачават.*) Какво е това? (*Удря прибора, който след това показва върната величина.*) Така е по-близо до истината.

ГЛОРИЯ (глухо): Наука.

ФРАНКЕНЩАЙН: Какво мислеше, че има тук долу?

ГЛОРИЯ: Страхувах се и да си помисля. Сега вече разбирам защо.

ФРАНКЕНЩАЙН: Имаш ли някаква научна подготовка? Дори минимална, колкото да оцениш това, което виждаш тук?

ГЛОРИЯ: В гимназията ме късаха по два пъти на всички точни науки.

ФРАНКЕНЩАЙН: Какво преподават във фризьорските училища?

ГЛОРИЯ: Глупави неща за глупави хора. Как да боядисаш лице, как да накъдиш или изправиш коса, как да подстригваш или боядисваш коса. Маникюр. Педикюр за лятото.

ФРАНКЕНЩАЙН: Предполагам, че след като си тръгнеш, ще се раздрънкаш, ще кажеш на хората какви смахнати неща стават тук.

ГЛОРИЯ: Може би.

ФРАНКЕНЩАЙН: Помни само едно — ти нямаш нито ума, нито образованието, нужни, за да говориш за който и да било аспект на нашата операция. Нали?

ГЛОРИЯ: Може би.

ФРАНКЕНЩАЙН: Какво смяташ да кажеш на външния свят?

ГЛОРИЯ: Нищо прекалено сложно... Само, че...

ФРАНКЕНЩАЙН: Да?

ГЛОРИЯ: ... че тук сте закачили главата на една мъртва жена за куп машинария, че си играете с нея по цял ден, че нямате жени или деца и че правите само това.

СТОП КАДЪР, затъмняване до черно, просветляване до същата сцена, фигурите започват да се движат.

ФРАНКЕНЩАЙН (ужасен): Как можеш да твърдиш, че е мъртва? Тя чете „Домашно списание за жената“! Говори! Плете! Кореспондира си с приятели от целия свят!

ГЛОРИЯ: Тя е като някаква кошмарна машина за предсказване на съдбата в евтин лунапарк.

ФРАНКЕНЩАЙН: Мислех, че я обичаш.

ГЛОРИЯ: Често съзирам искричка от онова, което е била. Обичам тази искричка. Повечето хора заявяват, че я обичат заради куражът ѝ. Какво струва този кураж, обаче, след като произлиза от тук долу? Можете да завъртите няколко кранчета или копчета и тя ще се съгласи да пилотира космически кораб до луната. Каквото обаче и да направите с машинарията, малката искричка продължава да си мисли: „За Бога, нека някой ме махне от тук!“

ФРАНКЕНЩАЙН (поглежда пулта). Доктор Суифт, включен ли е микрофонът?

СУИФТ: Да. (*Щраква с пръсти.*) Съжалявам.

ФРАНКЕНЩАЙН: Остави го включен. (*На ГЛОРИЯ.*) Тя е чула всяка твоя дума. Как се чувстваш сега?

ГЛОРИЯ: Чува ли ме сега?

ФРАНКЕНЩАЙН: Отвори си голямата уста още веднъж. Спестяваш ми много усилия. Сега няма да ми се наложи да ѝ обяснявам каква приятелка си ѝ в действителност и защо съм те изгонил.

ГЛОРИЯ (приближава се до микрофона): Госпожо Лавджой?

СУИФТ (предава каквото чува в слушалките): Каза: „Какво има, скъпа?“

ГЛОРИЯ: В чантата с плетката има зареден револвер, госпожо Лавджой. В случай че не ви се живее повече.

ФРАНКЕНЩАЙН (револверът изобщо не го беспокои, изпълнен е с погнуса и презрение към ГЛОРИЯ): Проклет имбецил! Откъде взе револвер?

ГЛОРИЯ: От една фирма за каталожна търговия в Чикаго. Имаха реклама в „Истински романс“.

ФРАНКЕНЩАЙН: Продават оръжия на смахнати жени.

ГЛОРИЯ: Ако исках, можех да купя и базука.

ФРАНКЕНЩАЙН: Сега ще взема онзи револвер и той ще стане веществено доказателство номер едно на процеса срещу теб. (*Излиза.*)

ЛИТЪЛ (на СУИФТ): Не трябва ли да приспиш пациентката?

СУИФТ: Няма начин да се самонарани.

ГЛОРИЯ (на ЛИТЪЛ): Какво иска да каже той?

ЛИТЪЛ: Ръцете ѝ са направени така, че да не може да насочи пистолет към себе си.

ГЛОРИЯ (погнусена): Помислили са даже и за това!

ПРЕХОД към стаята на СИЛВИЯ. Влиза **ФРАНКЕНЩАЙН.** СИЛВИЯ държи револвера замислено.

ФРАНКЕНЩАЙН: Хубави играчки имаш.

СИЛВИЯ: Не трябва да се сърдиш на Глория, Норбърт. Аз поисках от нея да ми донесе това. Молих я да го донесе.

ФРАНКЕНЩАЙН: Миналия месец.

СИЛВИЯ: Да.

ФРАНКЕНЩАЙН: Сега обаче всичко е по-хубаво.

СИЛВИЯ: Всичко, освен искричката.

ФРАНКЕНЩАЙН: Искричка ли?

СИЛВИЯ: Тази, за която Глория каза, че обича. Малката искричка, останала от това, което бях някога. Колкото и да съм щастлива в момента, искричката ме умолява да взема револвера и да я изгася.

ФРАНКЕНЩАЙН: А какъв е твойт отговор?

СИЛВИЯ: Ще го направя, Норбърт. Това е сбогуването ни. (*Опитва по всякакъв начин да насочи оръжието към себе си, но не успява и не успява, докато ФРАНКЕНЩАЙН наблюдава спокойно отстрани.*) Това не е случайно, нали?

ФРАНКЕНЩАЙН: Ние неискаме да се нараниш, Силвия. Ние също те обичаме.

СИЛВИЯ: И още колко време ще трябва да живея по този начин? Досега не смеех да попитам.

ФРАНКЕНЩАЙН: Ще трябва да измисля произволен срок.

СИЛВИЯ: А може би е по-добре да не го правиш. (Пауза.) Е, измисли ли произволен срок?

ФРАНКЕНЩАЙН: Петстотин години.

Тишина.

СИЛВИЯ: Значи аз все още ще съм жива... дълго, след като теб те няма?

ФРАНКЕНЩАЙН: Дойде времето, скъпа Силвия, да ти кажа нещо, което искам да ти кажа отдавна. Всички органи долу имат капацитет да поемат функциите на две човешки същества, не само на едно. Апаратурата е конструирана така, че второто човешко същество да може да се включи, докато намигнеш. (*Тишина. Разпалено.*) Разбиращ ли какво ти казвам, Силвия? (*Тишина. Разпалено.*) Силвия! Аз ще съм това второ човешко същество! Приказки за брак!? Приказки за невероятна любов от миналото!? Твоят бъбрек ще е мой бъбрек! Твоят черен дроб ще е мой черен дроб! Твоето сърце ще е мое сърце! Твоята радост ще е моя радост и твоята тъга ще е моя тъга! Ще живеем в такава съвършена хармония, Силвия, че и самите богове ще скубят косите си от завист!

СИЛВИЯ: Това ли искаш?

ФРАНКЕНЩАЙН: Повече от всичко на света.

СИЛВИЯ: Добре тогава. Ще стане както искаш, Норбърт.
(*Изпразва револвера в него.*)

Същата стая, близо половин час по-късно. Поставен е втори триножник, върху който е главата на ФРАНКЕНЩАЙН. ФРАНКЕНЩАЙН спи, спи и СИЛВИЯ. СУИФТ, до когото стои ЛИТЪЛ, трескаво прави последните връзки към апаратурата долу. Наоколо са разхвърляни тръбни ключове, газова горелка и други водопроводни или електротехнически инструменти.

СУИФТ: Всичко би трявало да е наред. (*Изправя се и се оглежда наоколо.*) Всичко би трявало да е наред.

ЛИТЪЛ (*поглежда часовника си*): Двайсет и осем минути след първия изстрел.

СУИФТ: Слава Богу, че беше тук.

ЛИТЪЛ: Всъщност, трябваше ти водопроводчик.

СУИФТ (*към микрофона*): Чарли, тук сме готови. Как е положението при теб?

ЧАРЛИ (*от високоговорителя*): Всичко е наред.

СУИФТ: Дай им няколко мартинита.

На вратата се появява ГЛОРИЯ, вдървена.

ЧАРЛИ: Дадох им ги. Ще полетят по-високо от хвърчила.

СУИФТ: Дай им и малко Ел Ес Ди.

ЧАРЛИ: Готово.

СУИФТ: Чакай! Забравих грамофона! (*На ЛИТЪЛ.*) Доктор Франкенщайн каза, че ако това се случи, иска да се събуди под звуците на една мелодия. Каза, че е при другите площи, в чисто бяла обложка. (*На ГЛОРИЯ.*) Виж дали ще успееш да я намериш.

ГЛОРИЯ отива до грамофона, намира плочата.

ГЛОРИЯ: Тази ли?

СУИФТ: Пусни я.

ГЛОРИЯ: От коя страна?

СУИФТ: Не знам.

ГЛОРИЯ: От едната страна има лепенка.

СУИФТ: От страната без лепенка. (*ГЛОРИЯ пуска плочата. Към микрофона.*) Готови за събуждането на пациентите.

ЧАРЛИ: Готов съм.

Грамофонът започва да свири — дуетът Джийнит Макдоналд и Нелсън Еди: „Сладката тайна на живота“.

СУИФТ (към микрофона). Събуди ги.

ФРАНКЕНЩАЙН и СИЛВИЯ се събуждат, изпълнени с безформено удоволствие. Сънливо долавят музиката, най-накрая се виждат един друг, възприемат се като стари, обичани приятели.

СИЛВИЯ: Здрави.

ФРАНКЕНЩАЙН: Здрави.

СИЛВИЯ: Как се чувстваш?

ФРАНКЕНЩАЙН: Добре. Чисто и просто добре.

„ТАМ НЯКЪДЕ БРОДИ МАНИАК“

Джак Изкормвача е получавал комплименти за начина, по който е разрязвал жените, които е убивал. „Твърди се, че начинът, по който е била осакатена долната част на тялото, говори за известни анатомични познания“, пише лондонският „Таймс“ на 1 октомври 1888 година.

Сега и Кейп Код си има изкормвач. През февруари и март тази година, в плитки гробове в Труро, бяха намерени части от телата на четири млади жени. Извършителят не е бил артист на ножа. Според полицията убиецът е накълцдал телата със сатър или брадва.

Едва ли му е отнело много време.

Поне две от жените, учителка и колежанка от Провидънс, Роуд Айланд, са били застреляни с куршуми 22-и калибрър. Тъй като жертвите са насечени на множество малки късове, единствено убиецът би могъл да предполага с никаква точност каква е истинската причина за смъртта.

Под едно дърво, недалеч от гробовете, беше намерено въже с петна. Имало въже и около главата на една от жертвите и така нататък. Подробностите са ужасяващи, зловещи и кошмарни.

* * *

Полицайт са сигурни, че са хванали убиеца. Сега е затворен в изправителния дом на Барнстейбл — високо на хълма, на три пресечки от тук. Той е разведен дърводелец от Провинстаун, тих, кротък човек, висок метър и осемдесет, на двайсет и четири, чиято бивша съпруга, Ейвис, е готова да свидетелства, че е невинен. Оженил се е за нея, след като тя забременяла — едва на четиринайсет.

Името му е Антон С. Коста. Има три деца. „Искаше момиченце — казва жена му. — Беше разочарован, когато се роди първото ни момче. Когато се роди второто, беше истински потиснат. Когато обаче дойде Никол, полудя от радост. Обожава Никол.“

Моята деветнайсетгодишна дъщеря Едит познава Тони Коста. Запознала се с него по време на едно лудо лято, което прекара сама в Провинстаун, познавала го е достатъчно добре, за да не приеме поканата, която Тони изглежда е отправял към много момичета: „Ела да ти покажа лехата си с марихуана“.

Наистина е имал леха с марихуана, която да показва на момичетата, и, както твърди Тони, била скромна — две женски растения, недалеч от гробовете.

Надпис, надраскан наскоро на стената на една обществена пералня в Труро: „Тони Коста кльопа момичета“.

* * *

Гаден виц, който се разказва напоследък в Кейп Код: „Тони Коста, с мустасите, бабешките си очила и дългите си бакенбарди, влиза в магазина на «Кадилак» в Хаянис и пита за цената на едно «Ел Дорадо». «Ще ти струва една ръка и един крак», отговорил собственикът. Тони казал: «Договорихме се»“.

Един архитект ми каза този виц. След това той се смя нервно. Чувствам, че това празно кискане пред лицето на ужаса е типично за повечето мъже от средната класа в Кейп Код. Празнотата е неспособност да схванат защо на някой ще му се прииска да накълца на парчета четири невинни момичета.

* * *

Едмънд Дайнис, областният прокурор, който лично ще представя обвиненията на народа срещу Коста, също се беспокои от тази празнота.

— В този случай — каза ни той, — няма да опитваме да установим мотива. Кой знае защо човек прави нещо подобно?

Господин Дайнис се заинтригува, когато чу, че дъщеря ми познава обвиняемия.

— Какво казва тя? — попита ме. Дайнис е едър, мрачен, усърден човек, който никога не се е женил. Той е три години по-млад от мен, което значи, че е на четирийсет и четири. Изглеждаше готов да приеме всякаква информация от млади хора, която би му помогнала да разбере престъплението на онзи млад човек.

— Ако Тони наистина е убиец — отговорих аз, — Едит е изненадана. Никога не е подозирала, че е способен на подобно нещо. От друга страна, тя е твърде млада. Досега не е подозирала подобно зло у когото и да било. Винаги се е чувствала в безопасност.

— Какво каза тя, точно — настоя Дайнис. — Какви бяха думите ѝ?

— Каза, и това стана по телефона от Айова Сити, където в момента учи: „Ако Тони е убиец, тогава всеки може да е убиец“. За нея това беше нещо ново.

* * *

Господин Дайнис се отпусна назад, разочарован. Предполагам, че бе очаквал да чуе някакво просветляващо сведение за културата на хипитата, които са толкова много в Провинстаун, или, може би, нещо за наркотиците.

Аз самият съм разговарял с някои млади хора от Провинстаун относно положението с наркотиците. Задавах им следния въпрос:

— Ако убиецът от Труро е бил дрогиран, когато е убивал, какъв наркотик според теб е взел?

Напомнях им колко жестока е била касапницата, колко плитки са гробовете, въпреки че не би било трудно да се изкопаят много подълбоки на онова място, с песъчливата му почва.

Отговорът неизменно беше:

— Спийд.

* * *

Убийствата от Труро може и да не са заради амфетамините и Тони Коста може и да ги е извършил. Той обаче е преживял най-

малко едно кошмарно „пътешествие“, надрусан със спийд. Било е в Сан Франциско. Помислил е, че се задушава и е припаднал. Приели са го в спешното отделение на една болница.

Научих това от Лестър Алън, един от двамата кейпкодци, за които знам, че пишат книги за убийствата. Господин Алън е пенсиониран журналист, който е бил свидетел на седем екзекуции — три от тях само в една нощ. От тях се е разболял. Наели са го адвокатите на защитата, двама местни юристи, за да научи всичко, което би могло да помогне на Тони. Беше говорил с роднините и приятелите на Тони надълго и нашироко. Бе съbral хиляда и сто страници транскрибиирани разговори.

Никъде из тези страници, каза ми той, няма най-малък намек за това защо или как са били извършени убийствата. Никой не може да си го представи.

След като арестуваха Тони, го изпратиха в щатската болница „Бриджуотър“ за преглед. Беше се оказал любезен, но некомуникативен. В един момент обаче бе пожелал да се срещне с областния прокурор. Искал да го попита какво прави във връзка с убийствата. Казал му следното:

— Там някъде броди маниак.

* * *

— Всеки, който е свързан по някакъв начин с делото — каза ми Лестър Алън, — е имал някакви преживявания с наркотици, освен, разбира се, адвокатите и полицията.

Той намира културата на младите в Провинстаун толкова различна от своята, че се чувства като антрополог далеч от дома — попаднал сред някакви диви племена.

Младите смятат Херман Хесе за голям писател. Властите са обект на презрение, заради жестоката им глупост при арестите за хашиш, заради бордите и Виетнам. Хашиш, спийд и Ел Ес Ди се намират лесно, недалеч от дома. Или поне се намираха, докато не арестуваха Тони Коста за убийство. Хората от тази култура обикновено наричат себе си „откачалки“.

Ето какъв въпрос зададе една „откачалка“ на един нормален човек, което беше почтителен опит да се установи доколко праволинейното общество е ядосано заради накълцаните жени:

— Това зле ли ще се отрази на откачалките?

* * *

Откачалките носят пари на бизнесмените от тесните улици на Провинстаун. Хиляди туристи идват през лятото, за да ги зяпат — и да зяпат безсрамните, щастливи хомосексуалисти, художниците, а също и португалските рибари. Не мисля, че туристите, видели Тони миналото лято, са го сметнали за кой знае колко забавен. Той беше чист и спретнат — по-чист почти от всички, всъщност, защото се къпеше по три пъти всеки ден.

* * *

Тони Коста има язва, казва Лестър Алън.

* * *

Когато към края на миналата зима бяха открити труповете, туристите заприиждаха преди сезона. Мнозина бяха с децата си, носеха лопати и кошници за пикник. Искаха да помогнат в *копаенето*. Бяха озадачени, когато разбраха, че лесничите, полицайтe и рибарите ги намират отвратителни.

Заглавие в „Стандард Таймс“, местен вестник, от 9 март 1969 година: НЕЗДРАВ МАГНИТ ПРИВЛИЧА ТЪЛПИТЕ КЪМ ГРОБОВЕТЕ КРАЙ ТРУРО.

Лестър Алън ме уверява, че някакъв предприемчив млад бизнесмен продава опакован пясък от гробовете по петдесет цента за половин килограм. Искате ли малко?

* * *

Ето кои са жертвите, по реда на безвременната им смърт:

Сидни Монзон, на осемнайсет, местно момиче от Ийстхам, изчезнало на 25 май 1968 година. Работело в голям супермаркет в Провинстаун, оставило велосипеда си опрян на стената на магазина един ден и повече никой не го видял. Сестра му мислела, че е заминало за Европа с друго момиче. Приятно пътуване.

Сюзън Пери, на седемнайсет, от Провинстаун, изчезнала на 8 септември — ден след Деня на труда. Родителите ѝ били разведени. Баща ѝ бил рибар. Изобщо не съобщили за изчезването ѝ, защото смятали, че е отишла в друг град. Пак приятно пътуване. Нейният труп бил намерен най-напред. Разпознали го по един пръстен — брачната халка на майка ѝ.

Патриша Уолш и Мери Ан Уайсоки, и двете на двайсет и три, и двете от Провидънс, дошли заедно в Провинстаун в петък, 24 януари същата година — със светлосиния фолксваген костенурка на госпожица Уолш. Тръгнали на извънsezонно увеселение. Ако са познавали Тони, това не проличало по нищо, когато хазяйката на къщата, в която наели стая за пет долара на вечер, ги запознала с него. Цените извън сезона са ниски.

Тони, разведен преди около половин година, също бил отседнал там. Помогнал им да пренесат багажа си. Кой казва, че кавалерството е мъртво?

* * *

След това госпожица Уолш и госпожица Уайсоки изчезнали. Колата им била забелязана близо до лехата с марихуана, после също изчезнала. Накрая били намерени труповете — не два, а четири.

Колата била намерена на един платен паркинг в Бърлингтън, Върмонт. Била оставена там от Тони Коста, така че го арестували за убийство.

* * *

Ивлин Лоусън, моя приятелка от Хаянис, която води рубрика в „Регистър“, седмичен вестник, също пише книга за убийствата. С помощта на провинстаунския Норман Мейлър е склучила договор с „Уърлд Пъблишинг“. „Ню Америкън Лайбръри“ направи много пари от историята за Бостънския удушвач. И Тони Къртис спечели доста пари от това.

Удушвачът беше друг специалист в убиването на жени от Ню Ингланд, не на мъже. Толкова лесно е да убиваш жени — те са толкова слаби и дружелюбни, така обичат да се запознават с нови хора и нови места, да си определят срещи. И какви символи са те!

Ивлин Лоусън е луда на тема вещерство. Освен това е специалист на Провинстаун по екзотични неща. За повечето хора от вътрешността на носа селото в самия край на Кейп Код е някакво страстно, чуждоземно пристанище. Както почти всички знаят, Кейп Код има форма на човешка ръка. Чатъм е на лакътя, Фолмут, Кейтомет и Бъзардс Бей са подмишницата. Аз живея на върха на бицепса. Убитите жени бяха намерени на китката.

Стопроцентовите американски пилигрими хвърлили за кратко котва край Провинстаун, колкото да изперат едно друго, после забързали към Плимут. Там, където са прали, сега живеят португалци, нюйоркчани и Бог знае още какви.

— Мнозина от първите заселници са били пирати и богохулници — казва Ивлин. — Много са били и вещици, избягали от Сейлъм.

Ето какво написа тя в рубриката си, след като областният прокурор свика пресконференция за убийствата.

Докато Дайнис говореше... почувствах как кожата ми настръхва от ужас и отвращение. Мястото, където са били намерени труповете, беше близо до едно старо гробище, където се пресичат два стари черни пътя — по традиция място като онези, на които вещиците са провеждали церемониите си... Дайнис намекна, че имало признания за канибализъм.

След това Ивлин описва как са откарали Тони Коста в затвора, докато многото му приятели гледали. Един от дългокосите мъже от групата (както пише тя) паднал на колене пред арестувания, уловил окованите му ръце, целунал ги и казал:

— Тони, ние те обичаме!

* * *

Целуването на окованите ръце, между другото, не се е състояло. Ивлин не го е видяла, само че чула да се говори за това, както и аз, от всички посоки. Това е толкова типична постъпка за откачалка, дори и откачалката да не го е направила.

Областният прокурор също може би е разтягал локуми, когато е говорил за канибализъм. Обяви, че някои от сърцата липсват. На следващия ден патоанатомът, който би трябало да знае, заяви, че са на местата си.

Така наречените новини станаха толкова шумни и жестоки, че адвокатите на Коста, с пълно право, отидоха в съда и се оплакаха от публичността. „.... Атмосферата е изпълнена с образи на сексуална перверзност, обезобразяване, сатанински безчинства и намеци за окултизъм.“ Поискаха от съдията да затвори устата на обвиняващите институции. Съдията се съгласи.

Сега всичко е спокойно — ако не се броят няколко миниатюрни изтичания на информация.

* * *

Понякога можем да срещнем хора по баровете, които са готови да дават сведения за пари. Зет им познава надзирател в затвора и този надзирател виждал Коста всеки ден — и така нататък. Ако исках да видя цветните фотографии на труповете, приложени към делото, може би щях да ги получа от някого — ако бях готов да платя.

Може би дори щях да се сдобия с парче от въжето, с което Тони е завързвал жертвите — след процеса. Бизнесът си е бизнес, в края на

краищата и винаги ще бъде. Покрай нашумелите убийства могат да се правят пари. Например — на мен ми се плаща.

* * *

Убийствата не са нещо ново за Кейп Код — нито серийните убийства, които миришат на дрога. Някога, през лимонаденото лято на 1901 година, една медицинска сестра на име Джейн Топън убила Олдън П. Дейвис, жена му и двете им дъщери с морфин и атропин. Това станало в хубавия Кейтomet, на около петнайсет километра оттук, където и досега вятърните мелници понякога мелят жито.

Ленард Уд, нахакан шеф на конен ескадрон от Испансо-американската война, по онова време бил тук на почивка. Президент бил Макинли, който скоро щял да бъде застрелян. Може да се твърди, че Джейн Топън, посвоему, е реагирала на корпоративната алчност, милитаризма, жестокостта и корупцията на своето време. Ако е така, със сигурност е реагирала по един голям и велик начин. Признала е не само убийствата на семейство Дейвис, но и още двайсет и седем други.

Умряла е в лудница през 1938 година. Без никакво съмнение, точно това е мястото на серийните убийци — лудницата.

* * *

Джейн Топън била сирак и до самия край не успяла да разбере кои са родителите ѝ. Тони Коста, от друга страна, знае всичко за своите, както и за цели ята други любящи роднини. Баща му се е проявил като герой край бреговете на Гвинея през Втората световна война. Спасил друг моряк, който се давел. След това главата му се ударила в коралов израстък и той умрял. Тони има изрезка от вестник за събитието и гордо я показва наоколо.

Жivotът на баща му бил застрахован за 10000 долара. Част от това съкровище било внесено в попечителски фонд за Тони от майка му, която след известно време се омъжила повторно. Тя още живее в Провинстаун. Когато Тони бил на тридесет, водел счетоводството,

оправял се с деловата кореспонденция и данъците на втория си баща — строител.

Колко почтен можеш да си?

Тони има коефициент на интелигентност 121.

* * *

Тони и бившата му жена бяха католици. Вече не са. Онзи ден Ейвис каза:

— И двамата вярваме в прераждането, психоеделичното и Бог, който е в природата.

Тя се разведе с него миналия юни, като го обвини в: „... жестоко и изdevателско отношение“. Това е често срещано обвинение, дори и при кротки хора, в бракоразводните процеси на простолюдието.

* * *

Репортерите, които разговарят с откачалките на Провинстаун за Тони Коста, често чуват да се говори за него в минало време — като че ли си е отишъл отдавна и никога повече няма да се върне. Негодуват срещу предварителното разтръбяване.

Желаят за Тони едно нещо, много силно — честен процес.

Възможно ли е Тони да е бил накиснат, без да е виновен? През 1968 година той направи най-самоубийственото нещо, което може да направи млад наркоман — казал на местната полиция, че еди-кой-си продава дрога. Еди-кой-си бил спипан. В този акт има някаква племенна справедливост — еди-кой-си бил от друг град.

Кой обаче би накълдал и заровил четири прекрасни момичета, за да натопи дребен издайник?

* * *

Говори се, че като малък Тони бил глезен. Никога не бил наказван за нищо.

В шкафа му, в къщата, в която помогнал на Патриша Уолш и Мери Ан Уайсоки да пренесат багажа си, полицията намерила топка изцапано въже.

* * *

Младите жени на Америка ще продължават да търсят любов и трепети на места, които са опасни като ада. Поздравявам ги за оптимизма и нервите.

Сега си спомням лятото, което собствената ми дъщеря прекара в Провинстаун, където се предполагаше, че ще учи маслена живопис. След онова лято тя каза на мен и майка си за някакъв млад човек, който от време на време ѝ съобщавал, че искал да я убие — и би го направил. Не обезпокои полицията с това. Предполагаше, че е шега — като това да поканиш някого да види лехата ти с марихуана.

Когато арестуваха Тони, аз ѝ се обадих в Айова Сити и я попитах:

— Едит... този, който повтаряше, че ще те убие... името му Тони Коста ли беше?

— Не, не — отговори тя. — Тони не би казал такова нещо. Не беше Тони.

Тогава ѝ казах, че е арестуван.

ПРЕВЪЗХОДНО! ОТИВАМЕ НА ЛУНАТА!

ПРЕВЪЗХОДНО!

Брат ми Бърнард веднъж видя как един космически кораб излиза от Кейп Кенеди и ми каза:

— Знаеш ли, ако си *там*, цялата работа като че ли си струва.

Каза още, че вълнението било *почти* колкото за милиард долара — особено шума.

Шум.

— Какви фойерверки — каза той. — Земята потрепери!

Толкова стари сме, че сме имали пребогати лични преживявания с фойерверки. Купувахме ги по каталоги от магазини със складове — „дамски пръсти“, „въздушен поздрав“, „черешова бомбичка“, „плашило за негра“.

Плашило за негра.

Това, което брат ми каза за шума на Кейп Кенеди, предизвика у мен следната реакция:

— Ay! — казах. — И аз искам да чуя този шум.

* * *

Никога не съм го чувал, освен от високоговорител на телевизор, голям колкото сребърен доллар. Дори стигнах дотам, че да си изпрося от НАСА покана за старт, но после не можах да отида. Поканата обаче ми изейства включването в списъка за разпращане на безплатни материали, които възхваляват американците и космоса. Най-добрият безплатен материал досега е една книга с божествени цветни фотографии, озаглавена „Изследване на космоса с камера“. В библиотеката ми тя е на рафта със справочници за космоса, до „Справочник за звездите и планетите“ на Патриша Лобър.

Справочник.

Госпожица Лобър пише за деца. Ето какви неща им казва:

Ние летим в космоса. Нашият кораб е Земята, която обикаля около слънцето със скорост 100000 километра в час. Докато обикаля около слънцето, тя се върти и около оста си. Слънцето е звезда.

Ако бях пиян, можеше и да се разплача от всичко това. Очевидно земяните са моите любими съкосмонавти.

Любими.

* * *

Джеймс Е. Уеб не е така бащински настроен. Той мисли за нации — някои губят, други печелят. В предговора си към „Изследване на космоса с камера“ той пише:

През цялата история овладяването на нова среда, на важна нова технология или на комбинация от двете, както в момента става при овладяването на космоса, е оказвало огромно влияние върху бъдещето на нациите, на тяхната относителна сила и сигурност, на отношенията помежду им, на техния икономически, социален, политически живот и на представите за реалността, които имат техните хора.

Техните хора.

Не дава примери. Аз съответно си мисля за Германия, която се е научила да се бие под вода през Първата световна война. Мисля си и за изумителните немски ракети през Втората световна война. Мисля си за всичко на всички през Третата световна война. Мисля си за ризниците, колесниците и барута на старото време, за плаващите оръдейни платформи, осигурявали на една, а после на друга нация превъзходство по морската повърхност.

Мисля си за испанското владичество над Новия свят, където вече е имало няколко милиона други земяни, където вече е имало най-малко още две земни цивилизации. Мисля си за вештото им изтезаване на индианците — за да кажат къде е скрито златото.

Златото.

Мисля си за владичеството на белите американци над Юга чрез творческото използване на отвлечени африканци. Мисля си за ДДТ.

* * *

Повечето истински истории за овладяване на нови околни среди или нови технологии, струва ми се, са алчни или жестоки. Представите за реалността на владеещите народи обикновено впоследствие са се оказвали глупави или egoистични. Никой не е имал кой знае каква сигурност, а господарите съвсем скоро са преставали да бъдат такива. След това са оставали за разчистване огромни каши, опустошени пейзажи, осияни със смачкани земяни и техните машини.

Глупаво.

* * *

Похарчили сме нещо като 33 милиарда долара за космоса засега. Би трявало да ги похарчим за разчистване на мръсните си колонии тук, на Земята. Нямаме особена причина да бързаме да отидем до някъде в космоса, колкото и да иска Артър Кларк да открие източника на страхотните радиосигнали от Юпитер. Не е като да не пътуваме из космоса. С всеки изминал час Слънчевата система се приближава с 65000 километра до кълбовиден куп M13 в Херкулес.

Кълбовиден куп M13.

Брилянтните космически ентузиасти като Артър Кларк са съкровища, разбира се, за хилядите хора в невероятно печелившия космически бизнес. Той говори по-обаятелно от самите тях. Неговото изкуство и техните комерсиални интереси съвпадат. „Откритието, че Юпитер е доста топъл и има атмосфера, в каквато се смята, че се е зародил животът тук, на Земята, може да се окаже прелюдия към най-

важните биологични открития на този век“, написа той наскоро в „Плейбой“.

„Плейбой“.

Някъде тракат касови апарати.

* * *

Други невинни привърженици на космическия бум са учени като доктор Харолд С. Юри, доктор Харолд Мазурски и така нататък — мъже, които със страстно любопитство искат да узнаят дали кратерите на Луната са произлезли от сблъсъци или от вулканична дейност, или и от двете, или от какво изобщо. Те биха искали да научат веднага, ако е възможно, а научаването сега е възможно, но с фантастични разходи. Парите са събрани от данъчните служители, които нерядко ги събират от американските земяни, които са бедни като пуйката на Йов, така да се каже.

Йов.

Ако всичко с първото кацане на Луната мине добре, ще се окаже, че всички Йововци на Америка и всички щастливи хора също така са отделили щедри суми, за да купят двайсетина килограма камъни и прах от Луната. Също така те ще помогнат на един стар член на нашето студентско братство, който сега е важен човек в космическата програма. Той кара „Джагуар“ XKE.

XKE.

В Корнел бяхме заедно в Делта Ипсilon.

Д. И.

* * *

Моят брат от студентското братство все повече се гордее с космическата програма и с право. (Гордее се и със студентското братство, което може би е нещо друго.) Той е инженер и една вечер тук изпихме доста птиета, докато той лееше рапсодии за прецизността на изработката и изстрелването на „птичките“. Аз се замислих за Хари

Худини, който си е изкарвал прехраната, като е бягал от усмирителни ризи, банкови сейфове и затворени сандъци, спуснати под вода.

Вода.

Питиетата ме окуражиха да предполагам, че Худини, ако имаше 33 милиарда долара, щеше да наеме най-добрите научни умове на своето време и щеше да ги накара да му построят голяма ракета и нещо като тенджера под налягане, в която да може да се вози. И щеше да ги накара да го изстрелят към Луната.

Зашо Худини би направил това? Защото, дори при ограничен бюджет, той е бил най-големият шоумен на всички времена. Той е вълнувал хората по начина, който ги вълнува най-много — излагал е живота си на опасност. По същество е бил инженер — който е спасявал живота си отново и отново със сила, кураж, инструменти и инженерна мисъл.

Тъкмо тези аспекти, тип Худини, вълнуват повечето земяни — тъпите, пропадналите, асансьорните оператори, стенографите и така нататък. Те са твърде задръстени, за да им пука за кратерите на Луната. Кажи им, че от Юпитер идват радиосигнали и ще забравят веднага. Това, което обичат обаче, са представленията, в които умират хора.

Умират.

И ги получават при това.

* * *

По въпроса за умните земяни и тъпите земяни — през годините съм познавал немалко учени и съм забелязал, че често те са били отегчени от работата на колегите си така, както биха се отегчили тъпите хора. Известно време работех като човек за връзки с обществеността към Изследователската лаборатория на компанията „Дженеръл Електрик“ и неведнъж съм имал честта да видя как някой учен се втурва в лабораторията на друг, изпаднал във възторг заради някакво откритие. На практика, все едно че крещи „Еврика, еврика, еврика!“

Еврика.

Лученият, който трябва да изслуша всичките викове, очевидно иска колегата му час по-скоро да мълкне и да си върви.

Понякога разговарях с учените от „Дженеръл Електрик“ за вълнуващите неща, които четях в популярните научни списания. Тогава ги четях редовно. Мислех, че това е част от работата ми — да съм в крак с времето. Ако статията, която исках да обсъждам, не беше в областта на слушателя, той започваше да дреме. Все едно че му говорех на вавилонски.

В такъв случай, предполагам, че дори и най-брилянтните учени се отегчават от космическата програма, освен ако не са пряко свързани с Луната и всичко останало. И за тях всичко това като че ли прилича на скъп шоубизнес.

Еврика.

* * *

Брат ми отчасти зависи от военноморските сили, защото му осигуряват средства за изследване на физиката на облаците. Наскоро той разговаря с друг такъв просещ учен за милиардите, инвестиирани в космоса. Колегата му каза следното, с ирония:

— За толкова пари би трябвало най-малкото да открият Бог.
Да открият Бог.

* * *

Изкопаваш двайсетина килограма лунни скали и какво получаваш? Остаряваш с още един ден и затъваш още повече в дългове. Свети Петре, не ме викай, защото не мога да тръгна. Заложил съм душата си в магазина на компанията.

Магазина на компанията.

* * *

На снимките, които ми изпрати НАСА, Земята е такава прекрасна синя, розова и бяла перла. Изглежда чиста. Не се виждат гладните,

гневни земяни там долу — също и пушилката, отпадните води, боклуците и сложните оръжия. Онзи ден летях над Апалачите — с около 700 километра в час, на 7 километра височина. Говори се, че на много места там животът е ужасен, но на мен ми приличаше на Райска градина. Бях богат, високо в небето, ядях печени фъстъци и пиех джин.

Райска градина.

— Земята е нашата люлка и скоро ще я напуснем — казва Артър Кларк. — И Слънчевата система ще е нашата детска градина.

Повечето от нас никога няма да напуснат тази люлка, разбира се, освен ако не се окаже, че смъртта е вид астронавтика.

Винаги има джин.

Джин.

* * *

Помня маймуните в мащабния фильм „2001“. Помня кръвясалите им очи и страховете им през нощта, помня как се научиха да използват инструменти, за да си чупят една на друга черепите. Предполагам, че не сме много по-напред по скалата на еволюцията, макар и да имаме такива суперпродукции. Вечерта, когато гледах „2001“, доктор Нейтън Пюси, президент на Харвард, извика полицията на Кеймбридж в студентския комплекс и полицайт счупиха доста черепи.

Суперпродукция.

Питам се дали наистина трябва да ходим до останалите части на Слънчевата система, за да намерим детска градина. Не е ли поне малко възможно да си направим такава тук?

Не е.

* * *

В момента чета книгата „В защита на природата“ от поета натуралист Джон Хей. Той описва един стар събирач на миди от Мейн, който никога няма да напусне люлката.

Докато спътниците снимат Земята от 40000 километра височина, както тя се върти в космоса, покрита с облаци, старецът седи на една скала, за да си почине. Докато лабораторните умове с помощта на компютри проектират случайните си методологии в бъдещето, той може би мечтае за миналото. Докато науката се опитва да овладее процесите на слънцето чрез ядрени реакции и да осигури на човечеството неограничена енергия, той застава, легко разкрачен, с наведена глава и увиснали рамене и целенасочено и упорито рови тинята с греблото за миди, метър след метър.

Горката маймуна.

* * *

Добрите автори на научна фантастика в наши дни не държат чак толкова, колкото Артър Кларк, да основават детски градини на Юпитер и да оставят горката маймуна от Майн с греблото за миди далеч назад. Айзък Азимов, който е велик човек, различава три етапа в развитието на американската научна фантастика и казва, че сега сме в третия:

1. С доминиращо приключенско начало
2. С доминиращо технологично начало
3. С доминиращо социологично начало

Мога да се надявам, че това е пророческа най-обща схема на историята на земяните. Тълкувам „социология“ широко — като почтена, обективна загриженост за люлчинската същност на земяните, на Земята.

Трети етап.

* * *

В течение на нормалния ден там, където живея (Кейп Код), никога не съм срещал човек, който да се замисля за изучаването на космоса. В дните, когато има особено опасен старт, хората го споменават в пощата. Иначе коментират времето. Това, което казват в пощата, всъщност е друг начин да кажат „здрави“.

„здрави“.

Ако един космически кораб е летял известно време и е паднал в океана без инциденти, съседите ми могат да кажат: „Слава Богу“. Те са благодарни, че късо подстриганите атлети, които са излетели горе в тенджерата под налягане, не са били убити.

Интересното е, че изразяват облекчение и когато руски космонавт се приземи невредим. За съседите ми няма да е редно името на провалил се комунистически космонавт да се смеси с общия брой трупове от Виетнам, да се добави, щеш не щеш, към окуражаващата новина, че еди-колко си комунисти са били убити там същия ден.

Брой на труповете.

* * *

Един свят спомен от детинство е може би най-доброто образование — казва Фьодор Достоевски. Вярвам в това и се надявам много деца на земяни да приемат първата човешка стъпка на Луната като нещо свято. Имаме нужда от свети неща. Стъпката ще означава, ако я направим, че земяните са направили нещо удивително трудно и красиво, което техният Създател е искал да направят.

Стъпка.

Тази стъпка обаче веднага ще бъде профанизирана в Америка от реклами. Голям брой гонещи печалбата корпорации ще поздравяват себе си и продуктите си в нейно име. Тя ще се превърне, даже за децата, в поредната противна търговска схема.

Търговска схема.

А тази стъпка може да е нещо повече от това. Може наистина да бъде свята. „Стъпка по стъпка — гласи старата поговорка — човек

стига далече.“ Може би Създателят наистина желае да стигнем по-далече, отколкото сме стигнали досега. И иска нервната ни система да става все по-особена. Превъзходно.

Превъзходно.

Предпочитам да мисля, че не е така, обаче, поради следната пристрастина: земяните, които са чувствали, че Създателят несъмнено иска това или онова, почти винаги са били твърдоглави и жестоки. И още как.

* * *

Един млад американски мъжки земянин онзи ден се отби в къщата ми, за да поговорим за една моя книга, която беше чете. Беше син на човек от Бостън, умрял като алкохолик и скитник. Тръгнал бе към Израел, за да види какво може да намери там, макар че не беше евреин. Каза ми, че неговото поколение е първото, която вярва, че няма бъдеще. Бях чувал такива работи и преди.

Няма бъдеще.

— Как можеш да кажеш това — попитах го, — след като американската космическа програма върви напред толкова добре?

Той отговори, че космическата програма също няма бъдеще, след като планетата, която я поддържа, умира. Същия ден пресата съобщи, че два стари кораба „Либърти“ ще бъдат потопени в Атлантика с тонове и тонове нервнопаралитичен газ на борда. Езерото Сюпирър, единственото останало чисто езеро от Големите езера, се използва като помийна яма за отпадъци от заводите в Дюлот. Количество въглероден двуокис в атмосферата се е увеличило с петнайсет процента от началото на Индустриската революция, каза ми той, а понататъшното увеличение ще превърне планетата в огромна оранжерия, в която ще се изпечем. Антибалистичната ракетна система, каза ми също така, заедно с вражеските системи и чрез обединените чудеса на радарите, сателитите и компютрите, ще превърне планетата в една величествена бомба, чийто детонатор се крепи на косъм.

Бомба.

— Ако наистина вярваш в тези ужасни неща за своята планета — отвърнах аз, — как можеш да продължаваш да живееш?

— Живея ден за ден — каза той. — Пътувам. Чета.
С него нямаше момиче, никаква Ева.
Никаква Ева.

Попитах го какво чете и той извади една книга от раницата си. Беше „Музика на сферите“ от Гай Мърчи. Аз вече знаех донякъде за тази книга. Бях взел един коментар, направен от Мърчи, за една от моите книги:

„Понякога се питам дали човечеството не пропуска най-важното, когато повдига въпроса за тленност и безсмъртие — с други думи, дали тленността сама по себе си не може да е крайна илюзия, като всъщност е безсмъртие и макар да се състои само от няколко «години», тези няколко години да са цялото съществуващо време, така че в действителност никога да не свършват.“

Помолих посетителя си да ми покаже някой пасаж от книгата, който му харесва. Ето го:

В такъв случай може ли да няма нищо, освен илюзорното пространство-време, между нас и Бъдещото царство? Естествено не мога да протегна ръка и да го докосна, но мога да си го представя някак в ума си и да почувствам възможността в сърцето си. И там виждам красота и порядък — и най-вече елементи на музика. Чувам я, в истинския смисъл, музиката на сферите.

ОБРЪЩЕНИЕ КЪМ ОБЩЕСТВОТО НА АМЕРИКАНСКИТЕ ФИЗИЦИ

Моят единствен брат е физик на облаците. Той е с девет години по-стар от мен и в младостта ми беше мое вдъхновение. Работеше в изследователската лаборатория на „Дженеръл Електрик“ в Скенектади. В онези дни Бърнард работеше с Ървинг Лангмюър и Винсънт Шефър върху преципитирането на някои видове облаци в дъжд или сняг — със сух лед, сребърен йодид или нещо подобно.

В Скенектади беше прословут с вечно разхвърляната си лаборатория. Имаше служител по безопасността, който често го посещаваше и го молеше да махне смъртоносните капани навсякъде из стаята. Един ден брат ми му каза: „Ако мислиш, че това е хаос, трябва да видиш какво има тук“. И му посочил главата си. Обичам го заради тези неща. С него много се обичаме, макар че аз съм хуманист, а той е физик.

Очарован съм, че в бележката, отпечатана в програмата ви, ме наричате „хуманист“. Винаги съм смятал себе си за параноик или човек с прекалени реакции, който си изкарва прехраната по съмнителен начин чрез душевните си болести. Авторите на художествена литература най-често не са в цветущо душевно здраве.

Много от вас са учители по физика. И аз съм бил учител. Преподавал съм творческо писане. Често съм се питал какво си мисля, че правя, като преподавам творческо писане, тъй като търсенето на писатели е твърде малко в тази долина на сълзите. Много пъти съм се чудил каква ли е ползата от всички изкуства, с едно възможно изключение — вътрешния дизайн. Най-позитивният извод, до който успях да стигна, е това, което наричам „теория за канарчето в каменовъглената мина“. Според тази теория, хората на изкуството са нужни на обществото, защото са много чувствителни. Те са свръхчувствителни. Те обръщат коремите нагоре, като канарче в мина, пълна с отровен газ, дълго преди по-солидните типове изобщо да си дадат сметка, че има някаква опасност.

Най-полезното нещо, което бих могъл да направя преди тази среща, щеше да е да обърна корема нагоре. От друга страна, хиляди творци обръщат коремите нагоре всеки ден и изглежда никой не им обръща внимание.

Ако искате да чуете външно мнение за професията си, наели сте не този, когото трябва. Аз имам същото образование, повече или по-малко, каквото имате и вие. Основният ми предмет в колежа беше химия. Х. Л. Менкен е започнал като химик, също и Хърбърт Уелс. Баща ми каза, че ще ми помогне да платя образоването си в колежа, само ако уча нещо сериозно. Това беше в края на трийсетте. По онова време „Рийдърс Дайджест“ хвалеше чудните неща, които германците правят с химикалите. Химията, очевидно, беше бъдещето. Както и немския. Записах се в Корнел, за да уча химия и немски.

Всъщност за мен, като писател, се оказа много добре, че уучих физически науки, вместо английски език. Пишех за свое собствено удоволствие. Нямаше добродушен професор по английски, който да ми каже, за мое собствено добро, колко ужасно в действителност е писането ми. И нямаше професор, който да ми нареджа какво да чета. Така писането и четенето за мен бяха чисто удоволствие. Прочетох „Мадам Бовари“ едва миналата година. Това е много добра книга. Бях чел, че е такава.

В дните, когато учех химия, бях и технократ. Вярвах, че учените ще хванат Бог натясно и ще го фотографират на цветен филм не по-късно от 1951 година. Подигравах се на колегите си от студентското братство в Корнел, които пилееха силите си за незначителни предмети като социология, политика и история. И литература. Казвах им, че цялата власт в бъдеще ще принадлежи по право на химиците, физиците и инженерите. Колегите ми от братството знаеха повече от мен за бъдещето и употребата на властта. Сега са богати и имат власт. Всички те станаха адвокати.

* * *

Поканихте ме тук в годините на залеза ми като писател. Сега съм на четирийсет и шест. Ф. Скот Фицджералд на моята възраст беше мъртвец. Също и Антон Чехов. И Д. Х. Лоурънс. Както и Джордж

Оруел — мъж, от когото се възхищавам повече, отколкото от почти всеки друг. Физиците живеят по-дълго от писателите, общо взето. Коперник е умрял на седемдесет. Галилео е умрял на седемдесет и осем. Исаак Нютон е умрял на осемдесет и пет. Живели са толкова дълго, преди да бъдат открити чудесата на съвременната медицина. Помислете колко дълго биха живели със сърдечни трансплантации.

Нарекохте ме хуманист и аз съм се интересувал донякъде от хуманизъм и съм разбрал, че хуманист е човек, който силно се интересува от човешките същества. Кучето ми е хуманист. Името му е Санди. Той е овчарско куче. Знам, че Санди е глупаво име за овчарско куче, но това е положението.

Един ден, когато преподавах творческо писане в Университета на Айова в град Айова, си дадох сметка, че Санди никога не е виждал голям хищник. Не беше и подушвал такъв. Предположих, че ще загуби ума и дума от вълнение и го заведох в малкия градски зоопарк, за да види две черни мечки в клетка.

— Ей, Санди — казах му на път за зоопарка, — само чакай да видиш и подушиш.

Онези мечки въобще не го заинтригуваха, макар и да бяха на сантиметри от него. Миризмата беше достатъчно силна, за да ме събори. Санди обаче сякаш не забелязваше. Беше твърде ангажиран да наблюдава хората.

Повечето хора също се интересуват от други хора. Или поне това съм установил от опита си в играта на писане. Ето защо беше толкова интелигентно от наша страна да изпратим на Луната човешки същества, а не инструменти. Повечето хора не се интересуват от инструменти. Едно от нещата, които казвам на начинаещите писатели, е това: „Ако описвате природен пейзаж или градски пейзаж, или морски пейзаж, винаги слагайте някъде Там човешко същество. Защо? Защото читателите са човешки същества, които се интересуват предимно от човешки същества. Хората са хуманисти. Тоест, *повечето* са хуманисти“.

Малко преди да дойда на тази среща от Кейп Код, получих следното писмо:

Скъпи господин Вонегът,

С интерес прочетох обявата за беседата, озаглавена „Добродетелният учен“, която ще изнесете вие, Иймс и Дрекслър на срещата на Обществото на американските физици. За жалост, тази година няма да присъствам на срещата. Все пак, като физик хуманист, много бих желал да получа копие от беседата. Благодаря ви предварително.

Искрено ваш
Джордж Ф. Норуд, младши
асистент по физика
Университет на Маями
Корал Гейбълс, Флорида

Ако професор Норуд е физик хуманист, той е точно това, което един добродетелен физик би трябало да бъде. Да си хуманен физик, между другото, е добър начин да получиш *две* нобелови награди, вместо само една. Какво прави един хуманен физик? Ами какво: наблюдава хората, слуша ги, мисли за тях, желае за тях и планетата им най-доброто. Не би помогнал съзнателно на политиците и военните да нараняват хора. Ако открие техника, която очевидно би наредила хората, не го казва на никого. Знае, че един учен може да бъде съучастник на най-зловещите убийства. Това е достатъчно просто, разбира се. Достатъчно ясно.

* * *

Поканен съм тук, струва ми се, преди всичко заради книгата ми, озаглавена „Котешка люлка“. Тя все още се издава, така че ако се втурнете навън, за да си я купите, няма да се разочаровате. Тя е за един старомоден учен, който не се интересува от хората. В средата на един ужасен семеен спор той задава въпрос за костенурките. Въобще не е ставало дума за костенурки. Старецът обаче изведнъж пожелава да научи следното: когато костенурките скриват главите си, гръбначният им стълб свива ли се или се сгъва?

Този разсеян старец, който не дава пет пари за хората, открива вид лед, който остава стабилен на стайна температура. Той умира и

някакви идиоти се сдобиват със субстанцията, която наричам „лед-9“. Идиотите в края на краишата пускат малко от леда в морето и водите на Земята замръзват — това е краят на живота на Земята такъв, какъвто го познаваме.

Тази хубава идея ми дойде, докато работех като човек за връзки с обществеността в „Дженеръл Електрик“. Тогава пишах материали за популяризиране на лабораторията, в която работеше брат ми. Там чух една история, че Хърбърт Уелс посетил лабораторията в началото на трийсетте.

В „Дженеръл Електрик“ се разтревожили заради посещението му, защото не знаели как да го забавляват. Компанията казала на Ървинг Лангмюър, който беше най-важният човек в Скенектади, единственият лауреат на Нобелова награда от частната индустрия, че трябва да забавлява Уелс. Лангмюър не искал да го прави, но въпреки това съвестно опитал да измисли развлечения за господин Уелс. Измислил научнофантастичен разказ, който, надявал се, господин Уелс щял да поиска да напише. Разказът бил за вид лед, който остава стабилен при стайна температура. Господин Уелс не се вдъхновил от идеята. По-късно умрял, както и Лангмюър. След като Лангмюър умря, аз си казах, добре, мисля, че може би аз ще напиша разказ.

Докато пишех за „лед-9“, се случи да отида на един коктейл, където се запознах с един кристалограф. Казах му за леда, който е стабилен при стайна температура. Той оставил чашата си на рафта над камината. Седна на кресло в ъгъла. В продължение на половин час не проговори на никого и не промени изражението си. След това стана, върна се до камината, взе си чашата и ми каза:

— Не.

„Лед-9“ се оказа невъзможен.

Както и да е, други научни открития са били почти също толкова ужасни. Идеята за „лед-9“ има някаква морална стойност, макар и в научно отношение да е чиста глупост.

* * *

Вече нарекох измисления изобретател на измисления „лед-9“ „старомоден учен“. Някога имаше немалко морално невинни учени

като него. Вече няма. По-младите учени са крайно чувствителни по отношение на моралните последици от всичко, което правят. Моят измислен старовремски учен зададе, наред с другото, следния въпрос: „Що е грях?“ Зададе въпроса подигравателно, сякаш идеята за греха е остаряла, като рицарската броня. Младите учени, струва ми се, са запленени от идеята за греха. Те смятат, че това е всичко човешко, което сериозно застрашава планетата и живота на нея.

Докато работех в „Дженеръл Електрик“, много след Втората световна война, по-възрастните учени бяха общо взето спокойни, а по-младите нерядко бяха тревожни. Младите горяха от желание да обсъждат въпроса, например, дали атомната бомба е грях или не е.

Дейвид Лилиентал, първият председател на Комисията по атомна енергия, каза, че смята да напусне работата си, за да може да говори свободно, а учените от „Дженеръл Електрик“ се събраха и поканиха заедно Лилиентал да дойде в Скенектади, за да говори пред тях. Искаха да чуят какво ще каже за бомбата, след като вече е свободен да говори каквото си поисква. Лилиентал прие поканата. Младите учени наеха един киносалон. Вечерта, когато Лилиентал се бе съгласил да говори свободно, салонът се препълни до пръсване.

Публиката беше смълчана, развлънена, изплашена, изпълнена със страхопочитание и надежда. Първото изречение на Лилиентал, доколкото си спомням, беше: „Най-напред, позволете ми да кажа, че не виждам смисъл да се потапяме в съжаления“. След това разказа на учените и техните съпруги, техните млади съпруги, за чудесните приложения, които може да има атомната енергия за мирни цели. Разказа за един лагер, покрит с радиоактивен изотоп и търкулнат в улей. Благодарение на атомната енергия, можели да се направят много точни изследвания на износването както на лагера, така и на улея.

Също така разказа за един продавач на яйца, който имал тумор, голям колкото пъпеш. Този човек, който трябвало да умре, бил поканен да изпие атомен коктейл. Туморът изчезнал напълно само за броени дни. Продавачът на яйца умрял въпреки всичко. Лилиентал и другите като него сметнали експеримента за много окуражаващ.

Не съм виждал някога по-потисната публика да напуска киносалон. „Дневникът на Ан Франк“ е лековата комедия в сравнение с изпълнението на Лилиентал пред онази аудитория, онази вечер, в онзи град, в който науката беше всичко. Младите учени и техните

съпруги бяха научили нещо, което повечето учени сега осъзнават — че шефовете им не са непременно морални и чувствителни хора с въображение. Попитайте Вернер фон Браун. Неговият шеф го е накарал да изстреля ракети по Лондон. Старомодният учен, който описвам в „Котешка лулка“, е продукт на Голямата депресия, Втората световна война и някои други неща, разбира се. Настроенията на хората на техниката от Втората световна война могат да бъдат изразени с лозунгите: „Можем“ и „С трудните неща се справяме веднага. За невъзможните е нужно малко време“.

Втората световна война беше война срещу злото в чист вид. Казвам го сериозно. Никога не е имало нужда от морализиране. И най-ужасното нещо, което можеш да направиш на такъв зловещ враг, не е достатъчно ужасно. Тази морална увереност и безсърдечието, което тя поражда, не са изчезнали непременно след спечелването на войната. Добродетелните учени обаче престанаха да казват „Можем“.

* * *

Не намирам морализирането от тази трибуна за особено приятно. Истината е, че досега морализирането не е било в стила ми. Изглежда обаче, че хората, особено хората от университетите, искат тези, които им четат лекции, да слагат в края поука.

Един от най-големите ми провали при публични речи досега беше миналото лято в университета „Валпрайс“ в Индиана, където говорих пред конгрес на редакторите на колежански вестници. Казах множество ужасно смешни неща, но аплодисментите в края на краищата бяха вяли. След това попитах един от домакините си по какъв начин съм обидил аудиторията. Отговори ми, че се надявал да чуе морализиране. Бяха ме наели като моралист.

Когато сега говоря пред студенти, аз им казвам да не вземат повече, отколкото им е нужно, да не са алчни. Казвам им да не убиват, дори и при самозашита. Казвам им да не замърсяват водата и атмосферата. Казвам им да не обират държавната хазна. Казвам им да не работят за хора, които замърсяват въздуха и водата или крадат от държавната хазна. Казвам им да не извършват военни престъпления и да не помагат на други да извършват военни престъпления. Тези

поучения се приемат много добре. Те, разбира се, са ехо на това, което младите казват сами на себе си.

Наскоро ме посети един приятел от Скенектади и ме попита следното:

— Защо с всяка изминала година по-малко и по-малко млади американци се заемат с наука?

Отговорих му, че младите са впечатлени от процеса срещу военните престъпления в Нюрнберг. Че се опасяват, защото научната кариера много лесно може да доведе до извършването на военни престъпления. Не желаят да работят по разработването на нови оръжия. Не искат да правят открития, които ще доведат до усъвършенстване на съществуващите оръжия. Не желаят да работят за корпорации, които замърсяват водата и въздуха или крадат от държавната хазна. И се ориентират към други области. Стават физици, които са толкова добродетелни, че изобщо не се занимават с физика.

В университета на Мичиган „Ан Арбър“ студентите вдигнаха огромен шум, защото университетът работел по тайни правителствени задачи. Говорих с някои от студентите за протестите, които бяха против търсачите на таланти от „Дау Кемикъл“, производители и на напалм, наред с другите неща. Предложих мнението, че нападението над човек от „Дау“ е равносилно на нападение над разпоредител в театъра или портиер. Не смятах, че такъв човек може да означава каквото и да било.

Отбелязах факта, че по време на протестите срещу „Дау“ в Харвард преди две години самият изобретател на напалма се е разхождал необезпокояван сред тълпата демонстранти. Не смятах, че това е достоен за укор факт. Виждах го като морален куриоз и не исках да кажа на студентите от „Ан Арбър“, че на изобретателя на напалма е трябвало да бъде даден добър урок. Не бях сигурен какво мисля.

На следващия ден получих писмо, в което се казваше следното:

Уважаеми господин Вонегът,

Вчера чух речта ви в зала „Кентърбъри“ и трябва да призная, че бях поразен от факта, че Луис Фрейзър се е разхождал необезпокояван сред демонстрантите от Харвард. Въпросът ви защо студентите не протестират

срещу учените, които изобретяват оръжия, е смущаващ и труден. Мога да отговоря само така — мисля, че би трябало да го правим. Познавате ли обаче Луис Фрейзър? Аз не го познавам лично, но до тази година бях в Харвард и слушах лекциите по органична химия на стареца. От този ограничен контакт и нещата, които съм чувал, мога да съдя, че един протест срещу него би бил безсмислен. В аудиторията той е много забавен и симпатичен човек. Не мога да си представя, че би разбрал подобен протест. Освен това оставя впечатление, което пречи да бъде използван като символ. За разлика от него, хората на „Дау“ са такива прекрасно безлични представителни продукти на системата, че е много лесно да протестираш срещу тях пряко и символично.

С това писмото свършва.

Това писмо ми помогна да разбера, че Фрейзър и другите старомодни учени като него са невинни като Адам и Ева. Няма нищо греховно във факта, че доктор Фрейзър е изобретил напалма. Учените никога повече няма да са толкова невинни. За разлика от тях, всеки млад учен в наши дни, ако бъде помолен от военните да избреши оръжие за терор от ранга на напалма, ще заподозре, че може би извършва съвременен грех. Бог да го поживи за това.

ДОБРИ РАКЕТИ, ДОБРИ МАНИЕРИ, ЛЕКА НОЩ

В гимназията, в Индианаполис, учех с едно хубаво момиче на име Барбара Мастърс. Баща ѝ беше очен лекар в нашия град. Сега е жена на министъра на от branата.

Наскоро в Индианаполис обядвах с друг човек, който я познаваше от училище. Той говореше с акцента на местните богаташи, което наподобява рязане на галванизирана ламарина с ножовка. Каза ми следното:

— Когато човек стане на нашата възраст, изведнъж си дава сметка, че го управляват хора, с които е ходил на училище.

За момент мълкна притеснено, после продължи:

— Изведнъж разбираш, че животът не е нищо повече от гимназия. В гимназията се правиш на глупак, после отиваш в колежа и научаваш как е трябвало да се държиш в гимназията, после излизаш в истинския живот, който, както се оказва, е нова гимназия — с дежурни по клас, мажоретки и всичко останало. Ричард Никсън... — започна той и пак мълкна. Нямаше проблем да си представим, че сме били съученици и с него.

— Такъв оптимист, така цъфтящ от душевно здраве — добавих аз.

Сега живея на Кейп Код и по пътя към дома от Индианаполис, прочетох една статия от доктор Ърнест Дж. Стърнглас в септемврийския брой на „Ескуайър“. Доктор Стърнглас, професор по радиофизика в Университета на Питсбърг, обещаваше, че ако противоракетната система на господин Никсън и господин Леърд някога влезе в действие, децата, родени след това (навсякъде), ще умират от вродени дефекти, преди да пораснат достатъчно, за да се възпроизвеждат.

И отново се зачудих на веселостта на нашите лидери — хора на моята възраст. Те призоваваха да се създаде нещо като машина за

предизвикване на Второто пришествие, но продължаваха да се усмихват. Всичко си е както трябва.

* * *

Господин и госпожа Леърд и аз, между другото, завършихме гимназия през 1940 година. Тогава видяхме и първите си некролози — в годишника на училището.

На едно парти преди няколко години един приятел от Индиана ми каза, че госпожа Леърд чете книгите ми и ги харесва. Била казала, също така, че трябва да ѝ се обадя, ако някога отида във Вашингтон. Това ми се видя много щуро. Аз съм пацифист. Смятам, че повечето американски оръжия са жестоко нелепи. Най-новата ми книга беше за абсолютно тъжните неща, които са се случил и на невъоръжените човешки същества, когато нашите бомбардировачи са изпълнявали техническите си задачи в небето.

* * *

След това си спомних гимназията обаче, където се учехме да зачитаме мненията на останалите — без значение какви са тези мнения. Научихме как да бъдем безотказно дружелюбни — да се усмихваме. Значи, би могло да се очаква, че министърът на от branата ще бъде дружелюбен, въпреки пацифизма ми и всичко останало, и би могло да се очаква, че аз ще бъда дружелюбен, въпреки края на света и всичко останало.

Така или иначе, оказах се във Вашингтон миналия юни, така че оставил дружелюбно послание за госпожа Леърд в кабинета на съпруга ѝ в Пентагона. Казах, че ще бъда в хотел „Шератън“ три дни. Не получих отговор. Може би предполагаемият възторг на госпожа Леърд от книгите ми е бил фалшив.

Честна дума — ако семейство Леърд ме бе поканило у дома си, щях да се усмихвам и да се усмихвам. Щях да разбирам, че системата на от branата прави това, което трябва да прави, независимо колко е самоубийствено. Щях да се съглася, след като изслушам другата

страна, че дори за планетите има по-лоши неща от смъртта. Преди да си тръгна, щях да благодаря на домакините си за приятно прекараното време. Щях да кажа:

— Съжалявам единствено, че жена ми няма как да е тук. Много би се радвала.

Щях да благодаря и на Бога, че наоколо няма представители на младото поколение. В училище вече не ги учат на добри маниери. Ако се запознаят с човек, който препоръчва да се направи устройство, което да убие всички деца, навсякъде, те няма да се усмихват. Ще настръхнат от омраза, което е невъзпитано.

ЗАЩО ТЕ ЧЕТАТ ХЕСЕ

Ето оголения скелет на една история, която винаги ще е популярна сред младите, навсякъде. Един човек пътува много, често сам. Парите не са сериозен проблем. Той търси духовен покой, избягва брака и досадните работи. Той е по-интелигентен от родителите си и повечето от хората, с които се среща. Жените го харесват. Бедните хора също. И мъдрите старци. Експериментира съсекса, намира, че е приятен, но не и страхотен. Попада на множество странно прекрасни намеци, че духовният покой наистина може да бъде намерен. Светът е прекрасен. Наоколо има магия.

В тази история има всичко друго, но не и нещо ново. Кретиен дъо Троая е имал успех с нея преди осемстотин години в „Пърсифал лъ Галоа“. При него Пърсифал търси Свещения граал, чашата, от която е пил Христос на Тайната вечеря. Джек Керуак. Дж. Д. Селинджър и Сол Белоу, наред с останалите, също са били обект на възхищение, в по-нови времена, заради разказите си за странствания в търсене на нещо.

Съвременният човек, който обаче я разказва най-добре, е Херман Хесе. Умря преди осем години. Беше горе-долу на възрастта на баща ми. Беше германец, после швейцарец. Тези сред младите американци, които търсят нещо, го обичат дълбоко.

Неговият най-прост, най-невинен разказ за търсене и намиране е „Сидхарта“ (1922). Колко е популярно това произведение? От 1957 година досега в Америка са отпечатани близо един милион бройки. Четвърт от този тираж е продаден миналата година. Тази година се очаква да е още по-добре.

Хесе не се занимава с черен хумор. Светите скитници в произведенията на черния хумор откриват само боклуци, лъжи и идиотщини, където и да отидат. Често най-доброто, което намират, вместо Свещен граал, е някоя опаковка от дъвка или употребяван кондом. Със скитниците на Хесе не е така. Те винаги откриват нещо

удовлетворително — святост, мъдрост, надежда. Ето някои от финалите на Хесе, насладете се:

Може би... ще се окажа поет, в края на краищата.
Това за мен ще означава също толкова, а може би и повече,
от това да съм селски съветник — или строител на каменни
бентове. И все пак никога няма да означава толкова,
колкото паметта на всички тези любими хора, от
слабичката Рози Гиртанер до горкия Бопи. („Петер
Камензинд“, 1904)

Говинда се поклони ниско. По старото му лице се зае
тичаха неудържими сълзи. Облада го чувство за огромна
любов, за най-смирен обожание. Поклони се ниско, до
самата земя, пред мъжа, който седеше там неподвижно,
чиято усмивка му напомняше за всичко, което някога бе
обичал през живота си, за всичко, което някога е било
ценно и свято в живота му. („Сидхарта“)

Разбрах всичко. Разбрах Пабло. Разбрах Моцарт и
някъде зад себе си чувах злокобния му смях. Знаех, че
всичките сто хиляди късчета от играта на живота са в
джоба ми. Мигновеното осъзнаване на нейния смисъл бе
накарало разсъдъка ми да трепне и бях решен да започна
играта отново... Един ден ще играя тази игра по-добре.
Един ден мога да се науча да се смея. Пабло ме чакаше,
Моцарт също.

(„Степният вълк“, 1927)

Превързването на раната беше болезнено. Всичко,
което ми се бе случило оттогава, беше болезнено. Понякога
обаче, когато намеря ключа и се спусна дълбоко в себе си,
където образите на съдбата лежат задрямали в тъмното

огледало, трябва само да се наведа над това тъмно огледало, за да видя собствения си лик, който сега напълно прилича на него, моя брат, моя учител. („Демиан“, 1925)

Прекрасно. Хесе е имал чувствителни, изцяло двуезични преводачи на английски, между другото — Майкъл Ролоф, Хилда Роснер и Урсула Молинаро, сред останалите.

В такъв случай, едно от лесните обяснения за любовта на американските младежи към Хесе е това: той е ясен, прям и добре преведен, предлага надежда и романтика, каквито младите не намират почти никъде в наши дни. Това е и толкова слънчево обяснение.

Могат обаче да се намерят и по-мрачни, по-дълбоки обяснения — и признак, че съществуват, е фактът, че най-важната за американските млади хора книга, според самите тях, е една изцяло германска, безнадеждно остаряла бъркотия, наречена „Степният вълк“.

Тези, които изучават прословутата пропаст между поколенията, могат да помислят за следното — двама от основните герои в „Степният вълк“ са Йохан Волфганг фон Гьоте (1749–1832) и Волфганг Амадеус Моцарт (1756–1791), които се появяват като призраци в сънища.

И ето един пример за остарял диалог, на който младите предпочитат да не се смеят. Самотният герой, Хари Халер, си е изbral момиче в танцовата зала и момичето му казва:

— Сега ще отидем да изчеткаме панталоните и обувките ти, а после ще танцуваш шимито с мен.

Той отговаря:

— Не мога да танцува姆 шими, нито валс, нито полка, нито нищо друго.

* * *

Самото заглавие „Степният вълк“ съдържа магия. Виждам самoten рибар от селце с една бензиностанция попаднал в голям университет, представям си го как обикаля книжарницата за първи път.

Тръгва си с плик, в който е първата сериозна книга, която някога си е купувал — представете си само! „Степният вълк“.

Има прилични дрехи и достатъчно пари, но е потиснат и се притеснява от жените. Когато чете „Степният вълк“ в мрачната си стая, толкова далеч от дома и майка си, ще открие, че книгата е за един мъж на средна възраст, в мрачна стая, далече от дома и майка си. Този мъж има хубави дрехи и достатъчно пари, но е потиснат и се притеснява от жените.

Наскоро попитах един млад барабанист, изпаднал от Университета на Айова и почитател на „Степният вълк“, защо според него книгата се продава толкова добре. Съобщих му изумителен факт: издателство „Бантам Букс“ бе пуснало на пазара издание на „Степният вълк“ за доллар и четвърт и само през септември миналата година беше продало 360000 бройки.

Барабанистът отговори, че младите хора от колежите експериментират с наркотици и че „Степният вълк“ е в хармония с преживяванията им.

— Мислех, че най-хубавото на преживяванията с наркотиците е фактът, че всичко е в хармония с тях... всичко, освен полицейския участък.

Барабанистът се съгласи с това.

Изказах предположението, че Америка гъмжи от хора, които изпитват сладко-горчива носталгия и че „Степният вълк“ е най-дълбоката книга за носталгията, писана някога.

Героите на „Степният вълк“ от време на време използват наркотици — малко лаудан (тинктура на опиума) или смръкване кокаин, за да прогонят тъгата. Един джазмузикант дава на героя жълта цигара, която предизвиква фантастични сънища. Наркотиците обаче никога не са предмет на обожание, нито пък предизвикват страх. Те са просто лекарства, които приятелите си дават един на друг. Никой не се пристраствава и никой не твърди, че дрогата е ключ към нещо важно.

Не съмоловил Хесе да се измъчва заради наркотиците и в другите си книги. Повече го беспокои алкохолът. Отново и отново, светите скитници обичат виното прекалено силно. Също така, те правят нещо в тази връзка. Вземат решение да стоят на страна от кръчмите, макар и да им липсва безкритичната компания, която намират там.

Политиката, прегърната от героя на „Степният вълк“, несъмнено съвпада с тази на американските младежи — той е против войната. Мрази производителите на оръжия и свръхпатриотите. Никакви нации, политически фигури или исторически събития не са подложени на анализ, хвалени или обвинявани. Няма дръзки планове, няма призови за действие, нищо, което да накара сърцето на един радикал да затупти по-бързо.

Хесе шокира и вълнува американските младежи, като ги повежда в една смахната обиколка из великолепен кошмар — по безкрайни коридори, през вестибиули с изпочупени огледала, костюмирани балове, празни салони, в които се показват гротескни театрални постановки и филми, стена, в която има хиляда врати и така нататък и така нататък. Един надпис се появява в една уличка, изчезва завинаги. Злокобни непознати подават на героя странни послания. И така нататък.

Една магическа театрална фантазия, в която Хари Халер участва, доказва, между другото, че Хесе би могъл да е един от най-безумно смешните хора на своето време. Може да е бил толкова изтерзан, докато е писал „Степният вълк“, че душата му да намери покой, само ако изригне в някаква комедия в стил Чарли Чаплин. Фантазията е за двама души, които се качват на едно дърво, край път. Имат пушка. Обявяват война на всички автомобили и стрелят по тях, когато минават долу. Аз се смях. В книгите на Херман Хесе няма много смях. Това е така, защото романтиката се получава само, ако героите приемат живота много сериозно.

„Степният вълк“ е трик на Хесе за включване на комедия — и трик, също така, за признаването на модерната технология и мразенето ѝ, общо взето. Повечето от историите му се случват в села и в провинции, нерядко преди Първата световна война. Никакви двигатели с вътрешно горене не нарушават тишината. Не звънят телефони. Никакви новини по радиото. Посланията се предават от куриери или чрез гласовете на реките и вятъра.

Никой в „Степният вълк“ няма телефон, макар че действието се развива в заможен град след войната, където хората танцуващи на джазова музика. Героят няма радиоапарат в стаята си, въпреки страховитата си самота, макар че има радиоапарати, защото той мечтае

да слуша радио заедно с Моцарт. От Мюнхен излъчват „Кончерто гросо във фа мажор“, на Хендел. Героят казва за него, чудесно:

— Дяволският тенекиен тромпет изплю, без много-много церемонии, смесица от бронхиална слуз и сдъвкана гума — този шум, за който собствениците на грамофони иadioапарати са се договорили да наричат музика.

* * *

Казах, че Хесе бе на възрастта на баща ми. Баща ми не беше европеец, но бе получил част от образованието си в Страсбург — преди Първата световна война. Когато го опознах, докато Хесе е пишел „Степният вълк“, баща ми също ругаеше радиото и филмите, мечтаеше за Моцарт и Гьоте, ръцете го сърбяха да стреля по автомобилите.

Любопитното е, че Хесе, който е писал за поколението на баща ми, е чут много ясно и силно от поколението на дъщеря ми и синовете ми.

И казвам пак: това, на което откликват дъщерите и синовете ми в „Степният вълк“, е носталгията на автора. Не се подигравам на носталгията като глупава сантименталност, която човек скоро преодолява. Аз никога не я преодолях, не я преодоля баща ми, не я е преодолял и Хесе. Липсват ми майка и татко и винаги ще ми липсват — защото бяха толкова добри с мен. От време на време отново ми се иска да съм дете.

А кой съм аз, когато прекарвам нощта в мотел, край, примерно, Ири, Пенсилвания? Кой съм аз, когато крача из мотелската стая, когато откривам само боклуци по телевизията, когато търся в телефонния указател несъществуващи приятели и роднини в Ири? Кой съм аз, когато отида в барчето, за да намеря непретенциозна компания, когато си представям, че ще срещна дружелюбно настроена жена, а се ужасявам от типа жени, на които е вероятно да попадна там? Аз съм Степният вълк.

Мъжът, който нарича себе си Степният вълк, между другото, е един от последните герои в художествената литература, които са най-малко хищници. Той е глупак, и моралист и страхливец. Той е агне.

* * *

Родителите на Хесе, германци, когато е бил малък са се надявали да стане министър. На четиринайсет обаче той преживява остра религиозна криза. Бяга от семинарията, опитва да се самоубие. В „Под колелото“ (1906) — единствената книга на Хесе, която съм чел и която има безнадеждно нещастен край — той показва себе си като поруган ученик, който се напива и удавя.

Издава първата си книга, „Петер Камензинд“, когато е на двайсет и седем. Била е много популярна в Германия. След това продължил да напредва в родната си земя, след което, през 1912 година, напуска Германия и така нататък. И така нататък. Докато бившите му сънародници умират и убиват в окопите, Карл Юнг прави психоанализа на Херман Хесе в една мирна многоезична страна. Там издава романтични романи и поезия, пътува до Далечния изток. Женен е три пъти.

През 1946 година, една година след смъртта на Хитлер, получава наградата „Гьоте“. Година след това получава Нобелова награда — не като германец, а като швейцарец. Той не е представител на една немска култура, която се възражда от пепелищата. Той е представител на една култура, която се е пръждосала от Германия малко преди да започне Холокостът.

Това е нещо, за което доста от младите американци също мислят — за пръждосване малко преди да започне холокостът. Желая им късмет. Техният проблем е това: следващият холокост ще направи тази планета необитаема, а Луната не е Швейцария. И Венера не е. И Марс не е. В цялата останала част на Слънчевата система няма какво да се дишат. Степният вълк не само би страдал от носталгия на някоя друга планета. Би умрял.

СВРЪХСЕКСУАЛНОСТ В ИНДИАНАПОЛИС

Дан Уейкфийлд е мой приятел. И двамата учихме в гимназията „Шортридж“ в Индианаполис — където учениците издават ежедневник, между другото. Неговият издател е и мой издател. Той възхвалява книгите ми. И аз ще похваля първия му роман, макар и да е гнил. Няма обаче да дам честната си дума, че е добър.

Честна дума: господин Уейкфийлд е внимателен и задълбочен автор на публицистика от години: „Остров в града“, „Бунтът на Юга“, „Пристрастеният“... „Атлантик Мънтли“ посвети цяло издание на „Супернация в мир и война“.

Честна дума: освен това сега той е и важен романист.

„До край“ е за това, какво, по дяволите, е да си свръхсексуален в Индианаполис и защо толкова много свръхсексуални хора бягат оттук. Също така е и за мрака и ограничеността в живота на мнозина в този край. И ви гарантирам следното: самият Уейкфийлд, след като е написал тази книга, никога повече не може да се приbere у дома. Отсега нататък ще трябва да гледа скоростното състезание от 500 мили „Спийдуей“ само по телевизията.

Книгата е по-богата от „Оплакването на Портной“, с по-широка проблематика и по-сложни образи, но сексуалните проблеми са до голяма степен същите. Уейкфийлд ни показва две загорели хлапета от Индиана и не е трудно да си представим, че се срещат с Александър Портной в някое крайпътно заведение между Ню Йорк и Индианаполис. Ако са искрени помежду си, ще признаят, че са калпави любовници и биха могли тъжно да се съгласят, че калпавите любовници не са приети добре от жените никъде.

„До край“, между другото, е ретро произведение — действието се развива в древността, към края на Корейската война. Сега обаче всички книги са ретро — тъй като вече годините, дори седмиците в Америка са твърде различни от предишните.

* * *

Книгата е пълна с гръмогласен смях, но аз лично се съмнявам в гръмогласните смехове като изцяло щастливи преживявания. Единственият начин да се разсмееш гръмогласно, установил съм, е да подплатиш повърхностна шега с повече нещастие, отколкото повечето смъртни могат да издържат.

След поредица сексуални провали, като в допнапробна комедия, единият от героите на Уейкфийлд си срязва китките леко с бръснач, „... така че струйките кръв започнаха да се стичат заедно и да образуват малка локва“. Това не е смешно и епизодът става още по-малко смешен по-нататък:

Започна да размазва кръвта по лицето и гърдите на скъсаната си риза, както индианците се мажат с боя, за да се пригответ за някаква церемония — битка, благословия, смърт.

Толкова за сексуалните комедии. Никой в книгата не умира, но доста хора биха желали или, най-малкото, не биха имали нищо против.

Уейкфийлд, както може да се очаква, отразява живота в Средна Америка със зловеща точност и магия. Неговите оглупели от секса герои прекарват автомобилите на родителите си през гигантски флипер, като вместо тласкачи и препятствия, в които да се бълска топчето, има барове, бензиностанции и сергии за хамбургери. Те търсят бардаци с курви, които не работят от години.

Периодично се връщат у дома при своите блудкови родители и троснато отказват да обяснят къде са били. Стомасите им, вече присвити от хамбургери и бира, се сгърчват още повече, когато родителите пожелават да узнаят кога най-после ще се установят на свястна работа, при свестни жени и в свестни къщи, в Индианаполис.

Накрая има страхотна автомобилна катастрофа.

И пак накрая, този секси роман изобщо не е секс роман. В действителност той е за едно общество, което е толкова тъпло, че сексът за младите е единственото нещо, в което има някаква магия. Когато се

оказва, че сексът е само секс, младите побягват, за да търсят нещо повече другаде — и играят опасни игри с автомобили и бръсначи, наред с другото.

На колко години са героите на Уейкфийлд? На възрастта, на която Ърнест Хемингуей се е върнал в Средна Америка като мълчалив, ранен, автентичен герой от Първата световна война.

МИСТЕРИОЗНАТА МАДАМ БЛАВАТСКА

Мадам Елена Петровна Блаватска (1831–1891) е била мъжка, агресивно отричаща брака руска благородничка, която е станала американска граждanka на четирийсет и седемгодишна възраст, след като е стояла тук пет години. Направила го е, за да могат теориите ѝ за окултните въпроси да станат по-приемливи в Америка.

Изначалната ми съдба ме принуди да приема тази натурализация (*пише тя на една своя леля*), но за мое пълно изумление и погнуса, бях принудена да повторя публично пред един съдия, като обикновен папагал, следната тирада: че се отричам завинаги, дори до смъртта си, от всякакво подчинение и преклонение пред руския император.

Един репортер я попитал дали е омъжена.

— Омъжена? — отговорила тя. — Не. Аз съм вдовица, благословена вдовица и благодаря на Бога. Не бих станала робиня на самия Бог, да не говорим за обикновен мъж.

Ето как изглежда тя в очите на млада своя почитателка от Ню Йорк, през 1873 година:

... като магнит, достатъчно силен, за да привлече около себе си всеки, който може да дойде. Гледах я, ден след ден, как седи, свива цигари и пуши непрекъснато. На врата си носеше биеща на очи торбичка за тютюн, направена от главата на някакво животно с козина.

... мисля, че трябва да е била по-висока, отколкото изглеждаше, защото беше много широка. Имаше широко

лице и широки рамене. Косата ѝ беше светлокестенява и чуплива.

Мадам живее в лош квартал, защото е разорена. Това ѝ се случва често. Мисля, че парите са я отегчавали. На посетителите си е показвала скрития в гънките на полата си нож и е обяснявала, че това чака всеки мъж, който опита да я тормози.

Последователите ѝ обичали да я наричат Е. П. Б. Най-близките приятели понякога я наричали „Джак“ и тя понякога подписвала писмата си така.

Това е толкова пред-фрайдистка история!

Мадам Блаватска все още има много последователи. Нейният най-важен принос към американската интелектуална история е този, струва ми се: накарала е много янки да подозират, че непонятните аспекти на чуждоземните религии може и да не са чак такива празни приказки, за каквите учените ги обявяват.

Тя твърди, че е обиколила света три пъти, преди да спре тук.

Тази дама (*пише нюйоркският „Дейли График“*) е водила изпълнен със събития живот, пътувала е през повечето земи на Ориента, търсила е антики в основите на пирамидите, наблюдавала е мистериите в хиндуистките храмове и е навлизала с въоръжен антураж във вътрешността на Африка. Приключенията, с които се е сблъскала, странните хора, които е виждала, опасностите по море и суза, през които е преминавала, могат да се превърнат в една от най-романтичните истории, разказвани някога от биограф.

Била е пълна с цветисти истории, като Марко Поло. Някои от тях може и да са били измислени.

Мнозина американци, установявам, имат смътна представа, че е имало мадам Блаватска някъде в миналото ни. Когато поискам от тях да познаят коя е била и какво е правила, повечето предполагат, че е

била изтъкнат шмекер сред множеството шмекери, които са твърдели, че разговарят с мъртвите. Този отговор издава невежество и е нечестен.

Тъкмо американците са опитали да превърнат мадам Блаватска в спиритуалист, а тя се е противопоставяла — не обратното. Дълго преди да попадне тук, страната ни е била побъркана на тема духове. Манията започва в Хайдвил, Ню Йорк, през 1848 година, когато три сестри — Маргарет, Катрин и Лия Фокс, успели да убедят съседите си, че призраците карат мебелите им да танцуват. Мебелите потропвали, за да предават послания. Едно потропване означавало „не“, две потропвания означавали „може би“, а три — „да“.

Когато мадам Блаватска изследвала американските медиуми през 1875 година, открила, че те са оставили сестрите Фокс далеч зад себе си. В Ню Йорк имало жена, която можела да накара духовете да повдигнат пианото ѝ и да го поклащат във въздуха, докато тя свири на него. В Бостън имало друга жена, която пък можела да направи така, че от тавана да падат цветя и клони, когато се появяват духовете. И така нататък.

Мадам Блаватска била изумена, изплашена и скептично настроена. „Никога не бях виждала медиум и не бях попадала в стая за сеанси, преди март 1873 година“, пише тя. През 1873-а е била на четирийсет и две, главата ѝ е била пълна с окултистки теории, но въпреки това не приемала за чиста монета контактите с мъртвците.

През август същата година (*продължава тя*), научих
за първи път каква е философията на спиритуалистите.
Когато чух какво говорят американските спиритуалисти,
отрекох всичко веднага. Ще кажа пак — никога не съм
била спиритуалист.

Съвсем скоро обаче ѝ взели ума в една ферма във Върмонт. Слушайте това: проучвала един стопроцентов американски медиум на име Уилям Еди в градчето Читенден, Върмонт и проявила неприкрит скептицизъм и изтънченост, аeto как Уилям Еди ѝ натрил носа — повикал заради мадам Блаватска седем видими духа, които само тя би могла да познава, и те говорели на езици, които никога дотогава не са били чувани във Върмонт.

Материализирал момче от руската държава Грузия, което бъбрело на разговорен грузински и изsvирило на китарата си, по нейна молба, „лезгинка“ — стар кавказки танц. Материализирал и Хасан Ага, богат търговец от Тифлис, и Сафар Али Бек, кюрдски вожд, който придружавал мадам Блаватска по време на пътешествията ѝ на кон из Армения. Материализирал и бивш неин слуга, татарин, който ѝ казал „чок ящчи“ — оказва се, че по този начин татарите казват „добре“.

Материализирал и възрастна рускиня, която била дойка на сестрата на мадам Блаватска, както и огромен чернокож мъж със странна украса на главата, който пък бил някакъв магьосник, когото Е. П. Б. била срещнала в Африка.

Най-накрая материализирал старец, който носел на врата си руския орден „Св. Ана“, окачен на каквато лента трябва — червена, с две черни ивици. Последният призрак бил чичо ѝ.

Това станало в продължение на четирийсет дни. Било прекрасно шоу и не смяtam да разкривам как точно е била направена шашмата.

Още не съм описал грандиозния финал. Ето го: един дух, на име Джордж Дикс, се появил и казал на мадам Блаватска следното: „Мадам, сега ще ви предложа възможност да изprobвате истинността на този кръжец, която, струва ми се, ще удовлетвори не само вас, но и останалия свят. Ще сложа в ръката ви закопчалката на почетния медал, който вашият храбър баща е носил приживе и с който е погребан в Русия“.

И призракът го направил.

* * *

Днес четирийсет хиляди земяни принадлежат към Теософското общество, създадено през 1875 година от мадам Блаватска и един ветеран от Гражданската война на име полковник Хенри С. Олкот. (През годините Обществото е привличало такива изтъкнати членове, като Томас Едисън, генерал Абнър Дабълдей — така наречения изобретател на бейзбола, поета У. Б. Йейтс, английската реформистка от 19 век доктор Ани Бесант, Мотилал Неру — баща на индийския премиер, и холандския художник Мондриан.) Пет хиляди от тези

любознателни души живеят в САЩ. Главната им квартира е в екзотичния Уитън, Илинойс. Там пазят отпечатани изумителните писания на мадам Блаватска. Подобно на Фред Апън, Е. П. Б. може би е написала повече, отколкото би могла да повдигне.

Ето един произволен пример от текстовете ѝ, взет от „Гласа на тишината“:

За да станеш ПОЗНАВАЧ НА ВСИЧКО-СЕБЕ-СИ, първо СЕБЕ СИ трябва да познаеш. За да постигнеш познанието на СЕБЕ СИ, трябва да дадеш СЕБЕ СИ на НЕ-СЕБЕ-СИ, Същество на Не-същество и след това можеш да се отпуснеш между крилете на ВЕЛИКАТА ПТИЦА. Ах, сладка е почивката между крилете на туй, що не е родено, нито умира, а е АУМ през вечните епохи.

Ето още един пример, от „Тайната доктрина“ този път — труд от 1300 страници, които Е. П. Б. е написала, без нито веднъж да отвори справочна литература.

Луната е тази, която играе най-голяма и най-важна роля във формирането на самата Земя, както и в нейното населяване с човешки същества. Лунните Монади или Питри, предшествениците на човека, са се превърнали в хора. Те са Монадите, които влизат в цикъла на еволюцията на Кълбо А и които, след като преминат през Редицата на планетите, развиват човешката форма, както беше показано. В началото на човешкия етап на Четвъртия кръг на това Кълбо те „изпускат“ навън своите астрални двойници от „маймуноподобните“ форми, които са развили в Третия кръг.

И така нататък.

Това е мъдростта, която мадам Блаватска се е смятала предопределена от съдбата да донесе на Америка — неща, научени от

учители в Тибет, Индия, Египет и вътрешността на Африка. Пристигнала е тук с усещането, че е кораб за съкровища, натоварен с блещукащи мистерии. И след това самата тя е останала втрещена (за кратко) от дяволските магии, с които са се занимавали нашите селски магьосници.

Теософското общество не провежда сеанси, няма ритуали или места за молитви. То възхвалява братството на хората по целия свят, смята, че от всички религии може да се научи много и спокойно напомня на всички, които искат да слушат, че в живота има множество странни и важни приключения, които науката не е в състояние да обясни. Обществото приветства всички обяснения.

То е чудесно прямо относно мадам Блаватска. С радост публикува нейните „Лични мемоари“, макар и те да разкриват една жена, която не само е непривлекателна, но също така абсурдна и, може би, душевно болна. „Мемоарите“ всъщност не са мемоари. Те са посмъртна сбирка от писма, записи в дневници и така нататък, писани не само от мадам Блаватска, но и от нейни приятели и роднини.

Обществото няма нищо против да научим от мемоарите ѝ, например че когато била дете, мадам Блаватска „често изпадала в пристъпи на страх от собствените си халюцинации“. Това си спомня една нейна леля, след което продължава:

Беше убедена, че я преследват „ужасните гневни очи“, невидими за никой друг... Друг път изпадаше в пристъпи на смях, които обясняваше със забавните неща, които правели нейните невидими компаньони.

Толкова за това, което днес наричаме душевни заболявания.

* * *

По въпроса за абсурдното: една сутрин, в Ню Йорк, мадам Блаватска не могла да слезе на закуска, докато някой не отиде да я спаси. Духовете били зашили нощницата ѝ за дюшека.

Друг път един красив дух си направил автопортрет с маслени бои и наредил на Е. П. Б. да украси рамката с рисувани цветя — задача, която тя ненавиждала.

И така нататък.

Била в състояние да накара длани си да изпускат ухание на сандалово дърво, ако някой пожелаел това.

Въпреки всичко тази жена имала някакво величие. Светът наистина щеше да е противен, ако нямаше смахнати мъже и жени. Най-напред, тя е била безспорно много храбра, след като е пътувала толкова много, сама. Била е и умна, защото е научила десетина езика, за да разбира какво казват местните мъдреци тук и там по света. И е била много щедра, защото не е искала почти нищо за себе си — копнеела е човечеството да живее много по-блъскав и сложен духовен живот.

И се е страхувала до смърт, че необучени, недостойни хора могат да се занимават с магия и да пакостят. В Америка си е създавала врагове, като е казвала, че медиумите поемат злокобни рискове със сили, които не разбираят.

Понякога пише ясно и просто, както тук:

Мотивът и единствено мотивът превръща всяко упражняване на сила в черна, злокачествена или бяла, ползотворна Магия. Невъзможно е да се впрегнат духовните сили, ако в този, който ги впряга, остане и най-малко петънце себичност. Защото, ако намерението не е изцяло изчистено от примеси, духовното ще се превърне в психично, ще въздейства в астралната плоскост и може да доведе до трагични резултати. Силите и енергиите с животинска същност могат еднакво добре да бъдат използвани от отмъстителните и себичните, както и от всеопрощаващите и безкористните; енергиите и силите на духа отдават себе си само на съвършено чистите в сърцето — и това е БОЖЕСТВЕНА МАГИЯ.

(Този цитат, между другото, е от „Изследвания на окултизма“. Набиващата се на очи употреба на главни букви е изцяло нейна.)

И така, подобно на много други свети хора, тя се е опитвала да бъде чиста. Написала е списък с правила за чистота, които е научила в Индия и Тибет. И, както може и да се очаква, тези правила забраняват телесни контакти, ядене на месо, употребата на вино, концентрати и опиум, изискват отказ от всички суети на живота и света, препоръчват много медитация.

* * *

Когато й е оставала само още една година живот, враговете ѝ я обвиняват в нюйоркския „Сън“, че някога е била жена с лоша репутация и имала незаконен син. Тя завежда дело и твърдението е оттеглено. Била готова да представи за доказателство резултатите от гинекологичен преглед, според които тя не би могла да има деца и не би могла да има връзка с мъж, без това да е болезнено.

Истина е, че е била вдовица, след като се е омъжила на шестнайсет години за генерал Н. В. Блаватски — мъж, поне три пъти по-възрастен от нея. Леля ѝ обаче твърди, че избягала от мъжа си веднага след брачната церемония, „без да му даде възможност даже да помисли за нея като за своя жена“. И започнали пътешествията ѝ по света.

Ето една бележка, без дата, от бележника, който води от шестнайсетата си година: „Жената намира своето щастие в придобиването на свръхестествени сили. Любовта е зъл сън, кошмар“.

Може и да е така.

Независимо от това обаче, повечето ѝ приятели са мъже. „До деветата си година — казва тя, — единствените гувернантки, които познавах в полка на баща ми, бяха войниците артилеристи и будисти калмики.“ Майка ѝ е Хелен дъо Хан, романистка, наречена от един критик „руската Жорж Санд“. (Псевдонимът ѝ е Зинаида Р. Не съм я чел.) Да имаш такава майка е изумително, но мадам Блаватска, в „Мемоарите“, отказва да бъде изумена. Ето всичко, което тя казва за нея: „Майка ми умря, когато се роди брат ми, шест месеца след това, през 1840 или 1839 година — не съм сигурна“. Интересно — сгрешила е годината на смъртта на майка си, която е 1842-а. Значи във

въображението си е скъсала и бездруго тъжно краткия живот на майка си още повече.

Значи мадам Блаватска е била единайсетгодишна, когато е умряла майка ѝ, а по-малката ѝ сестра си спомня следното:

Когато майка ни умираше... беше изпълнена с основателни опасения за бъдещето на най-голямата си дъщеря и тя каза: „Е, добре! Може би е хубаво, че умирам, така поне ще ми бъде спестено да видя какво ще сполети Елена! В едно съм сигурна — нейният живот няма да е като на другите жени и ще страда много.“

Можем ли от това да направим извода, 128 години по-късно, че майка и дъщеря не са се разбирали добре? Може би.

* * *

В едно обаче можем да сме сигурни: мадам Блаватска още в детството си е мразела всички неща, които жените би трябвало да обичат, може би защото е била такава мъжкарана. Когато е била на шестнайсет, например, е живеела при баба си и дядо си и те са били убедени, че тя трябва да отиде на бал. Били са убедени силно. Казали са, че ако трябва, ще я принудят със сила. Тогава, според разказа на самата мадам Блаватска, тя потопила крака си във връщаща вода. В продължение на шест месеца след това била инвалид.

Ама че девственица!

След като кракът ѝ оздравял, тя се омъжила за стария генерал Блаватски и избягала, за да обиколи света три пъти и за да научи всевъзможни магии — от ловкостта на ръцете, през хипнозата, до древните техники, чийто резултат би могъл да е това, което днес наричаме чудо.

Чудо.

Намирала е света за толкова чуден, струва ми се, защото е била жадна за чудеса и защото е умеела да убеждава околните, че това,

което виждат, е чудо. Дори и като дете без майка, в страховитата къща на баба си и дядо си, изглежда е притежавала същия хипнотичен магнетизъм, който е позволил на Распутин да доминира над руското царско семейство седемдесет години по-късно.

Например: сестра ѝ Вера си спомня колко изумително добра разказвачка е била като дете. „Сякаш сънуваше на глас и ни разказваше за виденията си — пише Вера. — ... за нея те бяха осезаеми като самия живот!“ Веднъж застанала на някакъв пясък и заразказвала за морето, водораслите и чудовищата, живели в него преди милиони години. Изведнъж сънят се прехвърлил в настоящето: „Ние сме заобиколени от вода! Ние сме сред тайнствата на подводния свят!“ — извикала.

Говореше така убедено (*казва сестра ѝ*) и в гласа ѝ звънеше такова неподправено изумление и ужас, а детското ѝ лице изразяваше такава безумна радост и ужас едновременно, че когато... тя падна на пясъка и се разпища колкото ѝ стигаше глас... ние всички паднахме по очи, със същите отчаяни писъци и също толкова убедени, че морето ни е погълнало и че вече ни няма.

Години по-късно, когато е научила нови трикове, посещава роднините си в Русия. Брат ѝ погледнал скептично на историите ѝ в стил Марко Поло. Предизвикал я да му покаже нещо, което не би могъл да обясни. Тя го накарала да вдигне малка масичка за шахмат, което не било никак трудно. След това се втренчила в масичката, без да я докосва, и отново го накарала да я вдигне. Все едно че се опитвал да повдигне Кремъл. Други герои опитвали също да повдигнат омагьосаната масичка и дори я счупили — но не успели да я отлепят от пода.

После мадам Блаватска обявила масичката за лека като перце, отново, и наистина се оказало така.

Аз наричам това хипноза.

Разбира се, това, че го наричам така, е говорене наизуст. Случило се е твърде отдавна, а никъде не съм срецнал признание на мадам Блаватска, че е хипнотизатор. Говоря наизуст и като казвам, че е била

омагъосващо веща в механичните фокуси за гостна, ловкост на ръцете и така нататък, с малко вентрология от време на време.

Ще продължавам да бълнувам за нея, след като съм прочел толкова много и ще стигна до извода, че не само е била дълбоко религиозна, но и също така, от време на време, си е правела шеги, граничещи с разбойничество. Вижте как е взела ума на един посетител в Ню Йорк, на име господин У. К. Джъдж, с едно малко китайско шкафче, поставено на писалището ѝ. Шкафчето имало множество малки чекмедженца. „Беше съвсем обикновено шкафче от своя тип“, пише по-късно господин Джъдж. Ха!

Много пъти едно от чекмеджетата се превръщаше в точка на изчезване на различни предмети или, от друга страна, в точка на появяване на различни неща, които дотогава не са били видени в стаята. Често съм наблюдавал как слага в него дребни монети, пръстен или някакъв амулет, как затваря чекмеджето и почти моментално след това го отваря, а в него няма нищо.

Ха!

Съоснователят на Теософското общество, заедно с мадам Блаватска, както вече казах, е полковник Хенри С. Олкот, разведен адвокат, когато са се срещнали. Полковникът ѝ занесъл някаква материя за кърпи, която само трябвало да се нареже и подшие по краищата. Докато мадам Блаватска подшивала, полковник Олкот я видял да рита и да се шегува с нещо под масата. Попитал я какво е това невидимо нещо и тя му отговорила:

— О, това е само едно малко зверче от изначални стихии. Дръпна роклята ми и иска нещо да прави.

Тогава полковник Олкот ѝ казал да накара зверчето да подшие кърпите, тъй като мадам Блаватска била лоша шивачка и общо взето ужасно неумела с домакинските работи.

Тя сложила неподшитите кърпи в един шкаф със стъклени врати и ги заключила. След това с полковника заприказвали за окултни неща в продължение на около двайсет минути, докато изпод работната маса

не се чуло нещо като цвърчене на мишка. Полковникът отключил шкафа. Познайте какво намерил.

Всички кърпи били лошо подшити.

* * *

Полковник Олкот, между другото, не бил живял като глупак. През Гражданската война се отличил, бил и непримирим борец срещу мошеничествата в армията. Освен това прилагал селскостопански нововъведения, като експериментирал със захарна тръстика, която е достатъчно издръжлива при по-хладен климат. Донякъде напомня за Хенри А. Уолъс, за известно време министър на селското стопанство при Франклин Делано Рузвелт, също експериментирал с нови сортове растения и се запалил по окултизма към края на живота си.

Полковник Олкот бил дотолкова уважаван за солидните си преценки, че бил назначен за един от тримата членове на елитната комисия, която е трябвало да разкрие размерите на заговора, довел до смъртта на Ейбрахам Линкълн.

Най-накрая, той бил и изтъкнат адвокат, чиито трудове в областта на застрахователното право продължават да оказват влияние и днес.

Така или иначе, той повярвал в сърцето си, че никаква добра фея е подшила онези кърпи.

И още преди да срещне мадам Блаватска, е бил склонен да вярва в невъзможни на пръв поглед неща. Запознали са се в дома на Еди, във Върмонт, където тя е получила закопчалката от медала на баща си за сувенир.

Погледът ми най-напред беше привлечен от алената риза, ала Гарибалди, която мадам Блаватска носеше (*пише полковник Олкот*) — тя беше в силен контраст с монотонните цветове наоколо. Косата ѝ тогава представляваше гъсто русо кълбо, достигаше малко над раменете и стърчеше от главата ѝ къдрава като руно на

мериносова овца... Мадам Блаватска си сви цигара, за която ѝ поднесох огънче, и това стана повод да влезем в разговор.

Съдба.

Още в първия миг двамата изпитали обожание един към друг, което не било измърсено отекс. Полковникът бил разведен мъж, който се отдалечавал в странстванията си все повече и повече от правото и все повече и повече навлизал в спиритуализма — а тя била вдовица, която обичала да я наричат Джак. И двамата били на четирийсет и три.

Преживели множество интересни приключения, като най-напред изследвали американските медиуми, повечето от които разобличили като мошеници. Любимият им начин да изобличават лъжците било да отидат на течен сеанс и да материализират истински дух.

Никога не са живели заедно, но и не са се разделяли задълго. Ето една идilia от времената на Юлисис Грант или кралица Виктория: полковник Олкот често правел компания на мадам Блаватска, докато тя пищела през нощта. Той ни разказва, че тя пушела цигара след цигара, докато пищела, и свивала цигарите си с една ръка. Междувременно големи кълба светлина подскачали по мебелите от място на място, „докато най-прекрасни камбанни звуци отекваха от време на време във въздуха на стаята“.

Струва ми се, че вярвам.

Бях изпратена в Америка с цел (*пише мадам Блаватска*). Там открих Олкот, влюбен в духовете така, както по-късно започна да обича Учителите. Наредиха ми да му кажа, че спиритическите феномени, без философията на окултизма са опасни и заблуждаващи. Доказах му, че всичко, което медиумите могат да правят чрез духовете, други могат да правят чрез волята си, без никакви духове; че камбаните, четенето на мисли, потропванията и физическите феномени могат да бъдат постигнати от всеки, който има умението да действа във физическото си тяло

чрез органите на своето астрално тяло; и че имам тази дарба още от четиригодишна.

Двамата основават здравомислещото и алtruистично Теософско общество през 1875 г. Блаватска и Олкот по-късно пътуват до Далечния изток, където полковникът се научил да прави няколко малки чудеса самостоятелно. Мадам Блаватска никога повече не се връща в Америка или в Русия. Прекарва последните пет години от живота си с приятели в Европа и Англия, пише много, но не предизвиква никакви особени обществени вълнения.

Умира в Лондон през 1891 година. Тя е първата жена от Русия, която става американска гражданка.

* * *

Разполагам с едно собственоръчно писмо от Джой Милс, национален президент на Теософското общество в Америка. Ето какво ми казва тя:

Достойно за съжаление е, че погрешни твърдения по отношение на мадам Блаватска често са били повтаряни в печата, така че изследователите на днешния ден могат понякога несъзнателно да поддържат обвинения и твърдения, които са не само злонамерени, но и съвсем неверни. Поради това сме готови да помогнем на всеки, който желае да научи истината относно живота и учението на тази забележителна жена от миналия век.

В отговор мога само да кажа, че подхождих към мадам Блаватска отвътре, така да се каже, след като изслушах нея и тези, които са я обичали. Много лесно бих могъл да заключа, че животът ѝ е бил допиропробна комедия, бих могъл без проблеми да цитирам множеството ѝ врагове, които са я смятали за позорна измамница.

Най-малкото: мадам Блаватска е донесла в Америка мъдрост от Изтока, която ѝ е била много нужна, която ѝ е много нужна и днес. Ако е изопачила или измислила част от тази мъдрост, това не е по-лошо от нещата, които са правили други подобни учители. Единствената алчност, която мога да доловя у тази жена, е жаждата да ѝ *вярват*.

И така, казвам: мир и почести за мадам Блаватска. Аз съм учуден и очарован, че известно време е била американска граждanka. Разбира се, това е било бюрократична подробност. Колкото и да е била странна, тя е била и нещо много прекрасно — смятала е, че всички човешки същества са нейни братя и сестри, била е граждanka на света. Наред с другите неща, тя казва и следното:

И нека палещото слънце да не изсуши
и една сълза от болка,
преди ти да си я избърсал
от очите на страдащия.

Горе главата.

БИАФРА: ЕДИН ПРЕДАДЕН НАРОД

Има „Кралство Биафра“ на някои по-стари карти, направени от ранните бели изследователи на западното крайбрежие на Африка. Сега никой не знае със сигурност какво е било това кралство — какви са били законите му, изкуствата или оръдията на труда. За кралете и кралиците не са оцелели легенди.

Що се отнася за „Република Биафра“, знаем много. Това е страна с повече население от Ирландия и Норвегия, взети заедно. Тя се обявява за независима на 30 май 1967 година. На 17 януари 1970 година се предава безусловно на Нигерия — страната, от която е опитала да се откъсне. Имала е малко приятели на този свят, а сред активните ѝ врагове са били Русия и Великобритания. Враговете ѝ са наричали народа ѝ, с удоволствие, „племе“.

Ама че племе.

Хората на Биафра са предимно християни. Говорят английски melodично, а икономиката им е следната — свободно предприемачество в малки градчета. Нямащата стойност национална валута е била зачитана до самия край.

Мелодията на националния химн на Биафра е „Финландия“ от Ян Сибелиус. Екваториална Биафра се е възхищавала на арктическа Финландия, защото финландците са извоювали и защитили свободата си, въпреки зловещите шансове против тях.

Биафра загуби свободата си, разбира се, а аз се оказах в центъра на всичко това, когато всичките ѝ фронтове рухваха. Летях дотам от Габон, на 3 януари, заедно с чували царевица, боб и мляко на прах, на борда на затъмнен DC-6, нает от „Каритас“ — католическата организация за оказване на помощ. Летях назад четири нощи след това на DC-4, нает от френския Червен кръст. Това беше последният самолет, напуснал Биафра, без по него да стрелят.

Докато бях в Биафра, гледах една пиеса, която изразяваше духовното състояние на хората в края. Действието се развиваше в древността, в дома на един лечител. Луната не се бе появявала много

месеци и реколтата бе провалена. Вече нямаше какво да се яде. Направиха жертвоприношение на богинята на плодородието, но жертвата не беше приета. Богинята изтъкна причината — хората не са достатъчно всеотдайни и храбри.

Преди да започне представлението, беше изпълнен националния химн, на древна маримба. Стори ми се вероятно на подобни маримби да са свирели в двора на биафрийските крале. Чернокожият мъж, който свиреше, бе гол до кръста. Клекна на сцената. Беше композитор. Освен това бе защитил докторска степен в Лондонската школа по икономика.

Ама че племе.

* * *

Заминах за Биафра с още един романист, моят стар приятел Ванс Буржели, и с госпожица Мириам Рейк, която щеше да е наш водач. Тя оглавяваше комитета за защита на Биафра, който вече бе завел няколко американски писатели в Биафра. Тя щеше да плати пътните ни разноски.

Срещнах я за първи път на летище „Кенеди“. Щяхме да летим до Париж заедно. Беше 1 януари. Почерпих я едно питие, макар че тя възрази, че трябвало да плати комитетът, а аз научих, че имала докторат по английска литература. Освен това беше пианистка и дъщеря на Теодор Рейк — известен психоаналитик.

Баща ѝ бе починал три дни преди това.

Казах на Мириам колко съжалявам за баща ѝ и колко харесвам една от книгите му — „Да слушаме с третото ухо“.

Той беше тих евреин, дошъл от Австрия, когато това е било възможно. Друга негова известна книга е „Мазохизмът у съвременния човек“.

После поисках да ми разкаже нещо повече за комитета, чийто гост бях, а тя призна, че комитетът е тя. Комитет от един човек. Мириам е висока, хубава жена, между другото, на трийсет и три. Обясни ми, че е основала този комитет, защото ѝ дошло до гуша от другите американски организации, които помагали на Биафра. Тези организации били пълни с хора, просмукани от вина, каза ми тя. Опитвали да се отърват от част от тази вина чрез сантиментална

благотворителност. Що се отнася за нея, именно величието на народа на Биафра я вдъхновявало, не тежкото му положение.

Надяваше се Биафра да получи оръжие от някого — последните модели машини за убиване.

Заминал за Биафра за трети път в рамките на година. Не се страхуваше от нищо. Ама че комитет.

Възхищавам се от Мириам, макар и да не съм ѝ благодарен за пътуването, което ми осигури. Беше нещо като бесплатна екскурзия до Аушвиц, когато пещите работят на пълен капацитет. Сега се чувствам гадно през цялото време.

Ще следвам примера на Мириам доколкото мога. Основната ми цел няма да е да накарам читателя да зареве с изобилни сълзи, като му разказвам истории за малки негърчета, които измират като мухи, за изнасилвания, плячкосвания, убийства и всичко останало. Вместо това ще разкажа за един възхитителен народ, живял по-малко от три години.

De mortius nil nisi bonum. Не казвай нищо за мъртвите, освен хубаво.

Попитах един биафриец колко време е съществувал народът му досега и той отговори:

— Три Коледи... И малко повече.

Той не беше гладно дете. Беше гладен човек. Беше жив скелет, но стъпваше като мъж.

С Мириам Рейк взехме Ванс Буржели от Париж, после летяхме до Габон и до Биафра. Единственият начин да се стигне до Биафра беше нощем, със самолет. В задната част на кабината имаше само осем седалки за пътници. Останалата част бе пълна с чуvalи храна. Храната беше от Америка.

Летяхме над вода. Долу имаше руски траулери. Следяха всички самолети, които влизат в Биафра. Руснаците също помагаха по всякакви начини — даваха бомбардировачи „Илюшин“ на нигерийците, изтребители МИГ и тежка артилерия. Също и съветници, танкове, бронетранспортьори, минохвъргачки и всичко останало, както и неограничени количества амуниции.

Америка беше неутрална.

Когато приближихме единственото останало летище на Биафра, което всъщност беше част от магистрала, светлините му се запалиха.

Беше секретно. Светлините приличаха на два реда светулки.

В момента, в който колелата на самолета ни докоснаха асфалта, светлините отново угаснаха и самолетът ни запали фаровете си. След малко намали скоростта, изгаси фаровете и всичко отново стана тъмно като в рог.

В тълпата около самолета имаше само две бели лица. Едното беше на отец от ордена „Светия дух“. Другото беше на някакъв лекар от френския Червен кръст. Лекарят ръководеше болница, в която се лекуваха деца, болни от куошиоркор — кошмарната болест, при която децата нямат протеин.

Отец.

Лекар.

* * *

Докато пиша, Нигерия арестува отците от „Светия дух“, които останаха до самия край с хората си в Биафра. Тези свещеници бяха предимно ирландци. Обичаха ги. Там, където са строили църкви, са строили и училища. Децата, обикновените мъже и жени смятаха, че всички бели мъже са свещеници, така че често се усмихваха на Ванс и мен и ни казваха: „Здравей, отче“.

Сега отците ги депортират завинаги. Престъплението им — състрадание по време на война.

Заведоха ни в болницата на французина на следващата сутрин, в едно пеко с шофьор. Името на селото звучеше като плач на дете: Ауо-Омама.

Казах на един образован гражданин на Биафра:

— Американците може и да не знайт много за Биафра, но знайт за децата.

— Ние сме им благодарни — отговори той, — но ми се иска да знаеха и нещо повече. Мислят, че сме умираща нация. Не сме. Ние сме енергична, модерна нация, която сега се ражда! Имаме лекари. Имаме болници. Имаме програми за здравеопазване. Ако имаме и толкова много болести, то е защото нашите врагове правят всичко с една-единствена цел — да умрем от глад.

За болестта куошиоркор — това е една много рядка болест, причинена от липсата на протеин. Лекуването ѝ не е било проблем — до блокирането на Биафра. Най-много страдат децата на бежанците, прогонени от домовете им, после по пътищата и гъсталаците, преследвани от МИГ-ове и бронирани колони. Хората на Биафра не са диваци от джунглите. Живеели са в села, били са фермери, служители, свещеници. Нямали са оръжия за лов. Попаднали отново в джунглата, те са хранели децата си с корените и плодовете, които са имали късмет да намерят. Накрая най-често срещаното меню е била водата и чистия въздух.

И така, децата започнали да боледуват от куошиоркор — вече не рядка болест.

Косите на децата стават червени. Кожата им се напуква като кожа на презрял домат. Ректумът им увисва навън. Крайниците стават като клечки за захарно петле.

В Аю-Омама с Ванс крачехме през тълпи такива деца. Установихме, че ако отпуснем ръцете си надолу, сред децата, те се хващаха за пръстите ни — по пет на ръка. Пръстът на непознат човек, чудодейно, им позволяваше да спрат да плачат за малко.

Изведнъж връхлетя МИГ, изстреля откос, но не улучи нищо, макар че болницата беше улучвана често преди. Нашият водач предположи, че пилотът е бил източногерманец или египтянин. Попитах една медицинска сестра от какво най-много има нужда болницата.

Отговорът ѝ: храна.

* * *

Биафра имаше своя Джордж Вашингтон — в продължение на три Коледи и малко повече. Той беше и все още е, Одимегу Оджику. Подобно на Джордж Вашингтон, генерал Оджику беше един от най-заможните хора на своето място и време. Беше възпитаник на военната академия „Сандхърст“ в Англия.

Тримата прекарахме с него час. Накрая стисна ръцете ни. Благодари ни, че сме дошли.

— Ако продължим напред, ще умрем — каза той. — Ако се върнем назад, ще умрем. Значи продължаваме напред.

Беше с десет години по-млад от Ванс и мен. Стори ми се абсолютно чаровен. Сега много хора му се подиграват. Те мислят, че е трябвало да умре с войниците.

Може би е така.

Ако бе умрял, щеше да е още един труп от милионите.

Когато го срещнахме, беше спокоен, едър мъж. Пушеше непрекъснато. Цигарите в Биафра струваха майка си и баща си. Носеше маскировъчна униформа, макар че седеше в хладна всекидневна, на удобно кресло.

— Трябва да ви предупредя — каза ни той, — че сме в обхвата на артилерията им.

Хуморът му беше черен, защото всичко наоколо се разпадаше покрай обаятелността и спокойната му самоувереност. Хуморът му бе великолепен.

По-късно, когато се срещнахме с първия му заместник, генерал Филип Ефион, той също се оказа черен хуморист. Ванс отбеляза:

— Ефион *трябва* да е първи заместник. Той е вторият най-забавен човек в Биафра.

Шеги.

В един момент Мириам се подразни от нещата, които говоря, и се обади:

— Не можеш да си отвориш устата, без да се пошегуваш. — Каза го презрително.

Така беше. Шегите бяха моята реакция на нещастията, против които не можех да направя нищо. Шегите на Оджику и Ефион бяха свързани с престъплението, заради което хората на Биафра бяха подложени на наказание от толкова много нации. Престъплението — опитваха се самите те да станат нация.

— Наричат ни точка на картата — отбеляза генерал Оджику. — И никой не е много сигурен точно е тя.

В тази точка имаше 700 адвокати, 500 лекари, 300 инженери, осем милиона поети, двама първокласни романисти и Бог знае какво още — около една трета от всички чернокожи интелектуалци в цяла Африка. Ама че точка.

Тези интелектуалци преди време били пръснати из цяла Нигерия, където им завиждали и ги подлагали на линчове и кланета. И те се оттеглили в родната си земя, точката.

Точката сега е изчезнала. Това е.

* * *

Когато се срещнахме с генерал Оджику, неговите войници влизаха в сражение с трийсет и пет куршума за карабина на човек. Повече нямаше откъде да се вземат. Със седмици преди това бяха живели само на чаша „гари“ дневно. Рецептата за приготвяне на „гари“ е следната: добавяш вода към смлян корен от касава.

Сега войниците нямаха и „гари“.

Генерал Оджику ни описа типичното нападение на нигерийците: „Обстрелват дадена позиция с артилерия двайсет и четири часа, после изпращат бронетранспортьор. Ако някой стреля по него, той се оттегля и следват още двайсет и четири часа артилерийски обстрел. Когато пехотата настъпи, води пред себе си предпазен щит от бежанци“.

Попитахме го какво става сега с бежанците, които са в ръцете на нигерийците. На тази тема той нямаше шеги. Обясни ни с оловно изражение на лицето, че мъжете, жените и децата били разделяни на три групи и отвеждани отделно.

— Какво става след това — каза той — знам колкото и вие. — Замълча за момент и довърши изречението: — С мъжете, жените и децата.

Дадоха ни отделни стаи с бани в някогашния учителски колеж в Оуери, столицата на Биафра. Градът бил завзет от нигерийците и след това, при единствената голяма победа на Биафра, били прогонени от него отново.

Заведоха ни в лагер за обучение край града. Войниците нямаха истински патрони. В имитациите на атаки, войниците викаха: „Бам!“, картечарите викаха: „Та-та-та“.

Офицерът, който ни развеждаше наоколо, също възпитаник на „Сандхърст“, каза:

— Тази бъркотия нямаше да я има, ако не беше петролът.

Говореше за голямото нефтено поле под краката ни.

Попитахме го кой е собственик на нефта и очаквах да ми каже, че принадлежи на народа на Биафра. Но не го направи.

— Не сме го национализирали — отговори той. — Все още е собственост на „Бритиш Петролиъм“ и „Шел“.

Не беше гневен. В Биафра изобщо не попаднах на гневен човек.

Генерал Оджику ни подсказа, струва ми се, защо хората там могат да издържат толкова много, без гняв — всички те притежаваха емоционалната и духовната сила, която може да даде едно огромно семейство. Попитахме генерала за семейството му и той ни отговори, че то се състои от три хиляди души. Самият той познаваше всички тях по име и физиономия, и репутация.

По-типичните семейства се състояха от неколкостотин души. Нямаше сиропиталища или домове за старци, нямаше социални помощи. В началото на войната не бе имало даже и програми за подпомагане на бежанците. Семействата се грижеха за хората си — съвършено естествено.

Корените на семействата бяха в земята. Нямаше толкова беден човек, че да не притежава градина.

Прекрасно.

Семействата често се събираха, мъже и жени, за да гласуват по семейни въпроси. Когато започнала войната, нямало набори. Семействата сами решавали кого да изпратят.

През по-добрите времена семействата решавали и кого да изпратят да учи в колеж — какво да учи и къде. След това всички заделяли по нещо за дрехи, пътуване, обучение. Първият, финансиран от семейството му от началното училище до университета, бил един лекар, който завършил през 1938 година. С това започнала манията за всякакво висше образование.

Вероятно тази мания е допринесла за съдбата на Биафра много повече от всякакъв петрол. Когато Нигерия става държава, през 1960 година, образувана от две бивши британски колонии, Биафра била част от нея — и нейните хора заети най-добрите постове в индустрията, администрацията и училищата, защото били много добре образовани.

Заради това ги мразели — абсолютно естествено.

В началото Оуери беше спокоен. Трябваха ни няколко дни, за да се ориентираме — не само градът, но и цялата Биафра щеше да рухне съвсем скоро. Още когато пристигнахме, правителствените служби се

готвеха да се преместят. Научих нещо — столиците могат да падат почти безшумно.

Никой не ни предупреди. Всички, с които разговаряхме, се усмихваха. Усмивката, която виждахме най-често, беше на доктор Б. Н. Уначуку, шеф на протокола в Министерството на делата. Помислете само — Биафра беше толкова зле откъм съюзници към края, че шефът на протокола нямаше какво да прави, освен да забавлява двама писатели и една учителка по английски.

Направи списък на срещите, които да проведем с министри, писатели, преподаватели и така нататък. Всяка сутрин ни изпращаше кола с шофьор и придружител. Тогава разбрахме — с всеки изминал ден усмивката на хората ставаше все по-болезнена.

На петия ден в Биафра не дойде нито доктор Уначуку, нито шофьор, нито придружител.

Чакахме и чакахме на верандата. Появи се Чинуа Ачебе, млад писател. Каза ни, че вече не слушал новини. Не се усмихна. Сякаш слушаше нещо меланхолично и може би красиво, много, много далече.

Имах един негов роман, „Нещата се разпадат“. Подписа ми го.

— Бих ви поканил у дома — каза той. — Но вече нямаме *нищо*.

Мина камион, натоварен с мебели за канцелария. Отстрани на всички камиони бяха написани имена. Името на този беше „Не се гневи бързо“.

— Трябва да има някакви новини — настоях аз.

— Новини? — повтори той. Замисли се. След това каза отнесено:

— Току-що откриха масов гроб пред стената на затвора.

Обясни ни, че се носели слухове — нигерийците разстреляли много цивилни, докато владеели града. Сега бяха открили гробовете.

— Гробове — каза Чинуа Ачебе. Намираше гробовете за безинтересни.

— Какво пишеш сега? — попита го Мириам.

— Да пиша? — отвърна той. Беше очевидно, че не пише каквото и да било, че просто чака края. — Погребална песен на ибо.

Ибо беше родният му език.

* * *

Едно изключително красиво момиче на име Розмари Егонсу Езирим дойде и се представи. Каза ни, че работели по проект за превръщане на потоците в рибарници.

— Проектът е замразен временно — каза ни. — Затова пиша стихотворения.

— Всички проекти са замразени временно — добави Чинуа, — така че всички пишем стихотворения.

Отби се Ленард Хол, от манчестърския „Гардиан“.

— Знаете ли... — каза той. — Най-близкият паралел с това, което преживяват хората тук сега, са евреите от Варшавското гето.

Беше прав. Евреите от Варшавското гето са знаели, че ще бъдат избити, каквото и да направят, така че са умрели съпротивлявайки се.

Хората от Биафра обясняваха на целия свят, че ще бъдат избити, но светът не се впечатляваше.

— Трудно е да се докаже геноцид — каза Хол. — Ако някой от тях остане жив, значи не е имало геноцид. Ако никой не оцелее, кой тогава ще се оплаче?

До нас приближи някакъв бежанец, потри корема си с едната ръка, протегна другата за милостиня. Вдигна очи към небето.

— Но чоп — казахме му. Това означаваше „няма храна“. Така се казваше на просияците.

След това едно здраво момиченце ни предложи малко мед за три паунда. Както казах, икономиката беше свободно предприемачество до самия край.

Денят беше мързелив.

Попитахме Розмари за голямата кръгла оранжева значка, която носехе. „Дъщери на Биафра — пишеше на нея. — Събудете се! Напред!“ В средата беше нарисувана карабина.

Розмари обясни, че „Дъщерите на Биафра“ помагат на войската по най-различни начини — грижат се за ранените, обучават се в партизанска война.

— Отиваме на предната линия, когато можем — каза ни тя. — Носим на мъжете малки подаръци. Ако не се сражават добре, им се караем и те обещават да се сражават по-добре. Казваме им, че ще разберат кога положението наистина е лошо, защото тогава и жените ще отидат в окопите да се бият. Жените са много по-силни и смели от мъжете.

Може би е така.

— Чинуа, какво да ти изпратим, когато се приберем у дома? — попита Ванс.

Чинуа отговори:

— Книги.

— Розмари — обадих се аз. — Къде живееш?

— В едно общежитие недалеч оттук — отвърна тя. — Искате ли да видите стаята ми?

С Ванс отидохме дотам, за да се разтьпчем. По пътя се изненадахме от един карт за скуюш, направен от бетонни блокове — несъмнено бестроен по колониално време. Беше превърнат в швейцарско сирене от бронебойни снаряди. Пред вратата видяхме голо момиченце и косата му беше червена. Изглеждаше сънливо и светлината явно дразнеше очите му.

— Здравей, отче — каза то.

Целият град сякаш бе излязъл на разходка — хората се движеха в колони от двете страни на улиците. Движеха се в противоположни посоки, циркулираха из града. Повечето от нас нямаше къде да отидат. Бяхме чисто и просто неспокойният център на точката, наречена Биафра, и тази точка се смаляваше през цялото време.

Минахме покрай ред спретнати къщички. В тях живееха държавни служители. Пред всяка имаше кола — фолксваген, опел, пежо. Бяха частни коли. Имаше предостатъчно бензин, защото бяха построили хитри рафинерии в пуцинаците. Нямаше обаче достатъчно акумулатори. Повечето коли в Биафра палеха с бутане.

Пред една от къщичките видяхме опел комби, чиято задница беше пълна с пакети. На покрива бяха завързани легло и бебешка количка. Мъжът проверяваше възлите, а жената го чакаше с бебето на ръце. Заминахаха на семейно пътешествие за никъде.

Бутнахме ги.

Един войник ни козирува и ни се усмихна ослепително.

— Comment са va? — попита ни. Предположи, че сме французи. Хареса ни заради това. Франция беше доставила на Биафра малко оръжие. Като Родезия и Южна Африка. И Израел, подозирам.

— Готови сме да приемем помощ от всеки — каза ни генерал Оджику, — независимо какви са мотивите му да ни я предостави. Вие не бихте ли я приели?

Розмари живееше в стая от общежитие, три на три, заедно с петте си по-малки братя и сестри, които бяха дошли да я видят за Коледните празници. Розмари и седемнайсетгодишната ѝ сестра спяха на леглото. Останалите спяха на рогозки на пода и всички се забавляваха отлично.

Имаше много храна. Имаше около десет килограма грудки до прозореца. Също и четвърт палмово масло, в което да се пържат грудките.

Палмовото масло, между другото, е едно от двете неща, накарали белия човек да колонизира района преди толкова много време. Другото са робите.

Помислете си: роби.

Попитахме сестрата на Розмари колко време ѝ е нужно, за да направи косата си и дали може да се справи без помощник. Имаше около четиринайсет опашчици, които стърчаха от главата ѝ. И не само това — останалата част от главата ѝ беше набраздена с голи ивици, като диаманти, около опашчиците. Главата ѝ беше великолепно комплицирана, като руско великденско яйце.

— О, не... — отговори тя. — Никога не бих се справила сама.

Помагали ѝ роднините, всяка сутрин. Отнемало им час.

Роднини.

Тя беше невинно, хубаво изтърсаче, попаднало в големия град за първи път. Селото ѝ все още не беше превзето. Голямото ѝ, сигурно семейство все още не бе пръснато от ветровете. Там цареше мир и изобилие.

— Мисля, че сигурно сме най-големите късметлии в Биафра — каза тя.

Сестрата на Розмари все още бе запазила бебешките си тълстини.

Сега, когато пиша, чувам по радиото, че след нахлуването на нигерийските войски е имало много изнасилвания, че една жена, опитала да окаже съпротива, била залята с бензин и подпалена.

Само веднъж плаках за Биафра. Беше три дни, след като се прибрах у дома — в два часа сутринта. Издавах гротескни лаещи звуци в продължение на минута и половина и толкова.

Мириам казва, че все още не е плакала. Тя приема с твърдост реалностите на света.

Ванс също плака поне веднъж — докато все още бяхме в Биафра. Когато малките деца хванаха пръстите му и престанаха да плачат, той се обля в сълзи.

В общежитието на Розмари живееха и ранени войници. Когато излизах от стаята, се препънах в прага на вратата и един ранен войник в коридора ми каза окуражаващо:

— Съжалявам, сър.

Подобен вид учтивост не бях срещал извън Биафра. Винаги, когато направех нещо непохватно или нелепо, винаги се намираше някой местен, който да ми каже: „Съжалявам, сър“. И съжаляваха искрено. Бяха на моя страна, срещу пълната с капани вселена.

Ванс излезе след мен и изпусна капачето на обектива. „Съжалявам, сър“, каза войникът пак.

Попитахме го дали животът на фронта е бил ужасен.

— Да, сър — отговори той. — Човек обаче си припомня, че е храбър войник на Биафра и търпи.

Същата вечер доктор Ифегу Еке, министър на образованието, и жена му дадоха вечеря в наша чест. Двамата бяха женени от четири дни. Той беше защитил докторат в Харвард, тя — в Колумбия. Имаше още петима гости. Всички бяха защитили докторати.

Бяхме в къщичка. Пердетата бяха спуснати. В стаята имаше модерен бюфет, върху който бяха подредени африкански фигурки от дърво. Имаше и огромен стерео грамофон. Бяха пуснали плоча на Монтовани. Една от сиропените мелодии, спомням си, беше „Роден свободен“.

Поднесоха ни канапета. Имаше и по гълтка бренди, за да развържем езиците. Менюто включващо още месо от малка местна антилопа. Партито беше ужасно, както са ужасни почти всички партита: всеки говореше за всичко, освен за това, което наистина го тревожи.

Вдясно от мен седеше доктор С. Дж. С. Куки, с докторат от Оксфорд, който беше администратор на провинция Опобо. Беше изтощен. Очите му бяха зачервени. Провинция Опобо беше превзета от нигерийците преди месеци.

Останалите бърбореха здравата, така че започнах да търся в ума си неща, които да насърчат доктор Куки и мен също да побъбрим. Наум ми идваха обаче само най-злокобни и непосредствени реалности.

Мина ми през ум да го попитам, например, дали не смята, че една от причините за смъртта на толкова много негови сънародници би могла да е арогантността на интелектуалците на Биафра. Сърбеше ме езикът да го попитам и дали не се проявявам като глупак, след като позволявам да бъда очарован от генерал Оджику. Дали той беше поредният велик лидер, който никога не би се предал и който става все по-свят и по-свят, докато хората му измирят?

И се превърнах в бетон и останах циментиран до края на вечерта. Също и доктор Куки.

След вечерята Ванс, Мириам и аз отидохме в стаята на Мириам, за да изпием по чашка. Дизеловият генератор на града беше изключен за през нощта, така че запалихме свещ.

Мириам изкоментира поведението ми по време на вечерята.

— Съжалявам — отвърнах. — Не съм дошъл в Биафра, за да ям канапета.

С какво се хранехме в Биафра? Като гости на правителството, ядяхме месо, сладки картофи и плодове. Чувствахме се зле. Когато казвахме на някой мършав просяк „но чоп“, всъщност имаше достатъчно „чоп“, само че в stomасите ни.

Онази вечер на вратата на Мириам се почука. Влязоха трима мъже. Изненадахме се. Единият от тях беше генерал Филип Ефион, вторият най-забавен човек в Биафра. Със себе си водеше разтреперан от усърдие адютант, който му козираваше по десетина пъти в минута, въпреки че генералът го молеше да не го прави. Третият беше елегантен и спретнат цивилен, с бели панталони, сандали и червена риза. Беше Майк Икензи, пресекретар на генерал Оджику.

Младият генерал беше развлнуван, ироничен, наперен — летеше като хвърчило, понесено от ужасно лошите новини от фронтовете. Защо бе дошъл да ни види? Моето предположение: не можеше да каже на своите хора колко лошо е положението в действителност, а трябваше да го каже на някого. Ние бяхме единствените чужденци наоколо.

Говори три часа. Нигерийците бяха пробили отраната навсякъде. Напредваха и разкъсваха точката Биафра на десетки по-малки. В тези по-малки точки, скрити в пущинаците, бяха десетки хиляди негови съграждани, които не бяха хапвали нищо от две седмици и повече.

Какво бе станало с храбрите войници на Биафра? Бяха се размекнали от глад. Бяха парализирани от взривовете. Бяха напуснали дупките си и скитаха.

Генерал Ефион вдигна ръце.

— Всичко свърши! — извика той и се засмя злокобно и съкрушен. — Ако сега Биафра ще се превърне в малка бележка под линия към историята на човечеството, нека тази бележка гласи: „Те опитаха да дадат на света първото модерно правителство в Африка. Провалиха се“. Останалият свят смята, че Нигерия не може да сгреши — продължи генералът. — Ще ви обещая нещо: Нигерия ще разочарова света толкова горчиво, че ще трябва да се смени цяло поколение, преди светът да се отърси от шока.

Разбира се, не беше прав. На света му е все едно.

Не чухме изстrelи до следващия следобед. Точно в пет часа от юг долетяха четири гръмотевици. Бяха сътворени от човек. До нас не долетяха снаряди.

Птиците престанаха да си приказват. Минаха пет минути и пак започнаха.

Правителствените канцеларии бяха празни. Също и къщичките. Чакахме доктор Уначуку, за да ни закара до летище „Ули“ — единственият път назад. Обикновените хора останаха до последния момент — купуваха, продаваха, просеха, правеха си прически един на друг.

Когато чуха оръдията, те също престанаха да разговарят. От верандите си виждахме мнозина от тях. Те не започнаха да говорят отново. Събраха си нещата и ги слагаха на главите си. Излизаха от града пеша, безмълвно. Бягаха от оръдията.

Доктор Уначуку, нашият официален домакин, не идваше и не идва. В Оуери беше страшно. Сега ние бяхме единствените хора там. Не чухме повече оръдия. Думите им бяха достатъчно предупреждение за мъдрите.

Дизеловият генератор на града все още работеше. Още нещо, което научих — когато един град се предава, може да заблуди врага още малко, като оставил лампите да светят.

Доктор Уначуку дойде. Беше припрян и искаше да тръгваме час по-скоро, но се усмихваше и усмихваше. Седеше зад волана на

собствения си мерцедес. Задната част беше пълна с кутии и куфари. Върху тях лежеше осемгодишният му син.

* * *

Написах всичко това бързо. Открих, че съм изменил на обещанието си да пиша за величието, а не за жалкото положение на хората от Биафра. Тъгувах за децата силно. Разказах за една жена, залята с бензин.

Що се отнася до величието на нацията: вероятно е истина, че всички нации са велики и дори свещени във времето на смъртта.

Хората от Биафра не бяха воювали никога преди това. Този път воюваха добре. Няма да воюват никога повече.

Никога повече няма да свирят „Финландия“ на старинна маримба.

Мир.

Съседите ми ме питат, какво биха могли да направят за Биафра толкова късно или какво са можели да направят за Биафра по-рано.

Казвам им:

— Нищо. Това беше и е вътрешен въпрос на Нигерия, за което можете само да съжалявате.

Някои се питат дали, за да са в крак, не би трябвало да мразят нигерийците.

Казвам им:

— Не.

ОБРЪЩЕНИЕ КЪМ ВИПУСК 1970, КОЛЕЖ „БЕНИНГТЪН“

Надявам се да сте много щастливи като членове на образованата класа в Америка. Аз самият бях отхвърлян от нея многократно.

Както казах на Деня на Земята в Ню Йорк неотдавна — рядко канят пълните песимисти да говорят през пролетта. Аз предсказах, че всичко ще стане по-лошо и всичко стана по-лошо.

Един от проблемите, струва ми се, е това, че хората, които ни управляват, които разполагат с нашите пари и нашата сила, са адвокати и военни. Адвокатите искат да премахнат проблемите ни с приказки. Военните искат от нас да открием лошите и да пробием черепите им с куршуми. Това невинаги са най-добрите решения — особено в сферата на извъзването на твърдите отпадъци и контрола над раждаемостта.

Настоявам администрацията на колеж „Бенингтън“ да създаде тук школа за запасни офицери. Наложително е да научим повече за военните хора, тъй като в момента те разполагат с твърде много от парите и силата ни. Голяма грешка е военните да бъдат прогонвани от студентските комплекси в гета като форт Бенинг и форт Браг. Накарайте ги да правят това, което правят, сред мъже и жени, които са образовани.

Когато бях в Корнелския университет, преживяванията, които най-силно стимулираха мисленето ми, бяха тъкмо в школата за запасни офицери — наръчника за оръжията и строевата подготовка, начинът, по който офицерите разговаряха с мен. Поради военното обучение, което получих в Корнел, в края на Втората световна война станах ефрейтор. След войната, както знаете, спечелих цяло състояние като пацифист.

Тук трябва да имате не само военни, но и техните оръжия — особено тези, за контрол над тълпите, като картечници и танкове. В наши дни има тенденция младите хора да образуват тълпи. Младите хора дължат на самите себе си да разберат колко лесно картечниците и танковете могат да контролират една тълпа.

Има едно основно правило за танковете и трябва да го знаете: единственият човек, който някога е победил танк, е актьорът Джон Уейн. И той беше в друг танк.

Добре тогава, за картечниците: работят като градински маркуч, но пръскат смърт. Към тях трябва да подхождаме внимателно.

За всички нас има един урок, свързан с картечниците и танковете: работете вътре в системата.

Наистина ли съм пессимист? Преди три години преподавах в Университета на Айова. Имах стотици студенти. Доколкото мога да преценя, нито един от моите бивши студенти не е сметнал за уместно да се репродуцира. Единственият друг пример на подобно масово нежелание за репродукция е от Тасмания, около 1800-а година. Местните тасманийци се отказали от бебетата и онова с любовта, когато белите колонизатори, които били престъпници от Англия, ги избивали като дивеч, за спорт.

Някога бях оптимист. Когато бях малък, в Индианаполис. Тези от вас, които са виждали Индианаполис, ще разберат, че не е лесно да си оптимист там. Жivotът се състоеше от състезанието Спийдуей, на 500 мили, после 364 дни миниатюрен голф и пак състезанието Спийдуей.

Брат ми Бърнард, девет години по-голям от мен, беше на път да стане важен учен. По-късно щеше да открие, че сребърният йодид може да накара някои видове облаци да се извалят като дъжд или сняг. Известно време бях много запален на тема точни науки, заради него. Мислех, че учените ще открият точно как действа всяко нещо и след това ще го направят да действа по-добре. Бях убеден, че докато навърша пълнолетие, двайсет и една, някой учен, може би дори брат ми, ще направи цветна снимка на Всемогъщия Бог и ще я продаде на списание „Популярна механика“.

Научната истина щеше да ни направи толкова щастливи и доволни.

Какво се случи в действителност, когато станах на двайсет и една — пуснахме научна истина над Хирошима. Убихме всички там. Току-що се бях върнал у дома, след като бях военнопленник в Дрезден и бях видял как градът изгаря до основи. Светът едва тогава започваше да научава колко зловещи са били концентрационните лагери. Проведох открoven разговор със самия себе си.

— Ей, ефрейтор Вонегът — казах си. — Може би не е трябало да си оптимист. Може би пессимизът е това, което ти трябва.

Оттогава съм последователен пессимист, с няколко изключения. За да убедя жена ми да се омъжи за мен, разбира се, трябваше да ѝ обещая, че бъдещият свят ще е божествен. След това всеки път, когато мислех, че тя трябва да роди бебе, се налагаше пак да лъжа за бъдещето. Също така се налагаше да лъжа всеки път, когато тя заплашваше, че ще ме напусне, защото съм бил прекален пессимист.

Много пъти съм спасявал брака си с възклицинието:

— Чакай! Чакай! Най-накраявиждам светлина в тунела!

И ми се ще да можех да донеса светлина във *вашите* тунели, днес. Жена ми ме молеше да ви донеса светлина, само че няма светлина. Всичко ще става невъобразимо по-лошо и никога повече няма да се оправи. Ако ви бях изльгал за това, щяхте да почувствате, че ви лъжа, което би било още една причина за тъга. Имаме предостатъчни причини да сме тъжни.

Искам да дам девиз на вашия випуск, девиз на цялото ви поколение. Той е от любимата ми пиеса на Шекспир, „Крал Хенри VI“, трета част. В първата сцена на второ действие, спомняте си, Едуард, граф Марч, който по-късно ще стане крал Едуард IV, влиза с Ричард, който по-късно ще стане дук Глостър. Те са синове на дук Йорк. Пристигат начело на войските си в равнината край Мортимъровия кръст в Херефордшир и веднага научават новината, че главата на баща им е отсечена. Наред с другото, Ричард казва следното и то е девизът, който ви давам: „... мъката омеква от сълзите“.

И още веднъж: „Мъката омеква от сълзите“.

В същата пиеса, която толкова ме утешава, намираме и следния ред: „Дори и червеят, премазан, хапе“. Излишно е да ви казвам, че това е реплика на лорд Клифърд от първа сцена на второ действие. Това би трябало да е оптимистично, струва ми се, но трябва да ви кажа, че един червей може да бъде настъпен така, че да не може и да помръдне, след като вдигнем крака си.

Правил съм този експеримент, за да го видят децата ми, много пъти. Те сега са големи. Могат да настъпват червеи, без помощта на баща си. Нека обаче за момент си представим, че червеите могат да хапят и хапят. И да се запитаме: „Коя посока би била добра и нова, за да поеме по нея червеят на цивилизацията?“

Добре, трябва да се движи нагоре, ако е възможно. Нагоре несъмнено е по-добре, отколкото надолу или поне така смятат повечето хора. И ние ще сме много по-сигурни, ако правителството изтегли парите си от науката и ги вложи в астрологията или гледането на ръка. Някога мислех, че науката ще ни спаси и тя наистина опита. Не можем обаче да търпим повече невероятни експлозии, независимо дали са за или против демокрацията. Надежда има само в суеверията. Ако искате да станете приятели на цивилизацията, тогава трябва да сте врагове на истината и фанатични привърженици на безвредните глупости.

Знам, че милиони долари са били похарчени, за да бъде създаден този великолепен випуск и че главната надежда на преподавателите ви е била, след като приключват обучението ви, вие вече да не сте суеверни. Съжалявам — сега се налага да поправя това положение. Моля ви да повярвате в най-нелепото суеверие от всички: че човечеството е в центъра на вселената, че то изпълнява или осуетява най-величествените мечти на Всемогъщия Бог.

Ако можете да повярвате това и да накарате и други да повярват, тогава може и да има надежда за нас. Човешките същества могат да престанат да се отнасят едно към друго като към боклук, могат, вместо това, да започнат да се ценят и защитават едно друго.

Мнозина от вас ще имат бебета така или иначе, ако сте като мен. Цитирам поета Шилер: „Срещу глупостта и самите богове се борят напразно“.

За астрологията и гледането на ръка: те са нещо добро, защото карат хората да се чувстват живи и пълни с възможности. Те са комунизиъм в най-добрия му вид. Всеки има рожден ден и почти всеки има длани.

Да вземем, например, един невзрачен на вид човек, роден на 3 август. Той е Лъв. Той е горд, щедър, надежден, енергичен, властен и авторитетен! Всички Лъвове са такива! Управлява го Слънцето! Скъпоценните му камъни са рубин и диамант! Цветът му е оранжевият! Металът му е злато! И този човек е *никой*?

Хармоничните му знаци за бизнес, брак и приятелство са Стрелец и Овен. Някой тук да е Стрелец или Овен? Внимавайте! Съдбата идва!

Наистина ли това самотно на вид човешко същество е само? Нищо подобно! Има един и същи слънчев знак с хора като Т. Е. Лорънс, Хърбърт Хувър, Алфред Хичкок, Дороти Паркър, Жаклин Онасис, Хенри Форд, принцеса Маргарет и Джордж Бърнард Шоу! За тях сте чували.

Представете си как почервянява от щастие! Поискайте да ви покаже изумителните си длани. Каква фантастична линия на сърцето има! Внимавайте, момичета! Някога да сте виждали такъв лунен хълм? Ау! Ето това е човешко същество.

С което стигаме до изкуството, чиято цел, подобно на астрологията, е да използва измами, за да могат човешките същества да изглеждат по-чудни, отколкото са в действителност. Танцьорите показват човешки същества, които се движат много по-изящно, отколкото в действителност. Книгите, филмите и театърът показват човешки същества, които говорят много по-забавно, отколкото в действителност, показват ни незначителни човешки начинания, които изглеждат важно. Певците и музикантите ни показват човешки същества, които издават много по-прекрасни звуци от тези, които човешките същества издават в действителност. Архитектите строят храмове, в които става нещо видимо чудесно. В действителност вътре не става нищо. И така нататък.

Изкуството поставя човека в центъра на вселената, независимо дали мястото му е там, или не е. Военната наука, от друга страна, гледа на човека като на боклук — и на неговите деца, и на неговите градове. Военната наука може би има право за незначителността на човека и необятността на вселената. Въпреки всичко, аз отхвърлям тази незначителност и моля вас също да я отхвърлите, като създавате преклонение пред изкуството.

Един мой приятел, който е и критик, реши да напише статия за някои неща, които съм написал аз. Препрочете всичките ми неща, което му отне около два часа и петнайсет минути, а когато свърши, беше изнервен.

— Знаеш ли какво правиш ти? — попита ме.

— Какво правя? — отвърнах аз.

И той каза:

— Слагаш горчиви обивки на захарни хапчета.

Сега искам да направя следното — да накарам горчивината на пессимизма ми да се разсее и да оставя в устите ви вкус на ванилия и сладост. Намирам обаче, че ми е все по-трудно и по-трудно да пригответям подобни сладкарски изделия — особено след като нашите военни учени започнаха да стрелят по тълпи от своя собствен народ. Освен това миналия януари пътувах до Биафра, което беше един милион смехове. И кошмарната война в Индокитай продължава и продължава.

Въпреки това ще ви дам ванилията, която ми е останала.

Много пъти е повтаряно, че познанията на человека за самия него са останали далече зад разбирането му за технологиите и че можем да имаме мир, изобилие и справедливост, само когато това познание настигне другото. Това не е вярно. Някои хора се надяват на велики открития в обществените науки, нещо като социални еквиваленти на $F = m \cdot a$ и $E = m \cdot c^2$, и така нататък. Други смятат, че трябва да се развиваме, да станем още по-добри маймуни, с по-големи мозъци. Иска се единствено да не сме такива egoисти, каквито сме.

Вече имаме голям брой разумни предложения за това, как да действаме, ако нещата на Земята трябва да станат по-добри. Например: не прави на другите това, което не искаш те да ти правят. Преди около седемстотин години Тома Аквински е имал други препоръки за това, какво хората да правят с живота си и не смятам, че те са станали нелепи заради компютрите, пътешествията до Луната и телевизията. Той възхвалява Седемте духовни акта на милосърдието, които са следните:

Да учим невежия, да съветваме съмняващия се, да утешаваме тъжния, да укоряваме грешника, да прощаваме на нарушителя, да изтърпяваме нетърпимия и трудния, и да се молим за всички нас.

Той се възхища и от Седемте телесни акта на милосърдието, които са следните:

Да храним гладните, да даваме на жадните да пият, да обличаме голите, да подслоняваме бездомните, да посещаваме болните и затворниците, да откупуваме плениците и да погребваме мъртвите.

Една голяма измама на нашето време е твърдението, че науката е превърнала религията в антика. Единственото, на което науката е навредила, е историята за Адам и Ева и историята за Йона и кита. Всичко останало важи с пълна сила, особено уроците за

справедливостта и добротата. Хората, които намират тези уроци за неуместни през двайсети век, чисто и просто използват науката като извинение за алчността и грубостта си.

Науката няма нищо общо с това, приятели.

Друга голяма измама е, че хората на вашата възраст би трябвало да спасят света. Говорих пред завършващия випуск в едно подготвително училище за момичета на Кейп Код, където живея. Казах на момичетата, че са твърде млади, за да спасяват света и че, след като вземат дипломите си, трябва да отидат да плуват, да се возят на лодки, да се разхождат или просто да се забавляват.

Често чувам родители да говорят на идеалистично настроените си деца: „Добре, виждаш колко лоши неща има на този свят. Излез и направи нещо, за да не е така. Ние всички сме с теб. Излез и спаси света“.

Вие сте с четири години по-големи от онези момичета от подготвителното училище, но все още сте твърде млади. Ако хората са ви казали, че сега е ваша работа да спасите света, значи са ви измамили. Не е ваша работа. Вие не разполагате с нужните пари и нужната власт за това. Нямате и нужния мрачно зрял вид — независимо, че може и да сте мрачно зрели. Нямате представа дори как се борави с динамит. По-старите хора трябва да спасят света. Вие можете да им помагате.

Не поемайте целия свят на плещите си. Бъдете вята рничави, както се полага на хора на вашата възраст. Да си „вята рничав“, между другото, беше дребно нарушение според устава на военноморските сили. Какво чаровно престъпление. Това означава нетърпима липса на сериозност. Бих се радвал, ако ме уволнят позорно от военноморските сили на Съединените щати за вята рничавост — вята рничавост не само веднъж, а отново и отново.

Мнозина от вас това лято ще се заемат с много сериозна работа — ще помагат в предизборните кампании на човечни сенатори и конгресмени, ще помагат на бедните и невежите и ужасно старите. Добре. Но бъдете и вята рничави.

Когато наистина ви дойде времето да спасявате света, когато разполагате с някаква власт и научите кое какво е, когато хората няма да могат да ви се подиграват, защото изглеждате твърде млади, ви предлагам да работите за някакво социалистическо правителство.

Свободната инициатива е твърде тежка за старите, болните, срамежливитите, бедните и глупавите и така нататък хора, които никой не обича. Те просто не могат да мелят брашно при свободната инициатива. Липсва им нещото, което Нелсън Рокфелер например има в изобилие.

Значи, нека разпределяме богатството по-справедливо, отколкото сега. Нека се постараem всеки да има достатъчно храна, прилично място за живееене и медицинска помощ, когато му е нужна. Нека престанем да харчим пари за оръжия, които и без друго не вършат работа, слава Богу, и да започнем да харчим пари един за друг. Не е налудничаво да говорим за скромно благосъстояние. Такова нещо съществува в Швеция. Можем да го имаме и тук. Дуайт Дейвид Айзенхауер веднъж посочи, че в Швеция, с множеството ѝ утопични програми, има голям процент алкохолици и самоубийци, има и младежки бунтове. Дори и така да е, ще mi се Америка да опита социализма. Ако започнем да пием здравата и да се самоубиваме, ако децата ни започнат да обезумяват, отново ще можем да се върнем към добрата стара свободна инициатива.

МЪЧЕНИЕ И ХЛЕНЧ

Когато бях млад и четях историите за Робин Худ и „Бялата компания“ на Артър Конан Дойл, срещах глагола „хленчи“ толкова често, че го погледнах в речника. Лошите хора правеха това често, когато добрите хора ги наказваха сурво. Разбира се, думата значи да плачеш шумно и невъздържано. Никой добър човек не го прави.

В истинския живот не е лесно да накараш здрав човек да се разхленчи, колкото и порочен да е. Поради това добрите хора са измислили уреди, които улесняват невъздържаното плачене — дигата, ботуша, целомъдрения пояс, електрическия стол, кръста, стягата за чупене на палци. За последната става дума в публикуваните части от тайната история на войната във Виетнам, написана от Пентагона. Покойният помощник държавен секретар, Джон Макнотън, смята всяка бомбардировка над Севера за „... още едно натягане на болта“.

Просто: ние сме мъчители и някога се надявахме да победим в Индокитай и навсякъде другаде, защото разполагахме с най-скъпите инструменти за изтезания, измислени до този момент. Това ми напомня за Испanskата армада, в чиито кораби е имало каюти за инквизиции. Англичаните е трябвало да бъдат принудени да хленчат.

Англичаните отказали.

Сега отказаха северните виетнамци и Виетконг. Бог е свидетел, че много от тях са хленчили като полудели, индивидуално — когато са ги мазали с желиран бензин, когато са ги ръсили с бял фосфор, когато са ги набърсквали в клетки за тигри и пръскали с вар. Общностите им обаче не престанаха да се съпротивляват.

Доколкото аз знам, агонията никога не е принуждавала някое общество да престане да се бие. Обществото трябва да бъде пленено или убито — или да му се предложат неща, които то цени. Когато Германия беше изтезавана по време на Втората световна война — справедливо, ако позволите да добавя, — индустриталното и производство и решимостта на народа ѝ нарастваха. Според Алберт Спеер на Хитлер изобщо не му се е налагало да се удивлява на руините

или да утешава оцелелите. Хората на Биафра бяха изтезавани едновременно от нигерийци, руснаци и англичани. Децата им измираха от глад. Възрастните приличаха на скелети. Но продължаваха да се сражават.

Човек се чуди откъде на нашите лидери им е хрумнало, че масовите изтезания могат да работят в наша полза в Индокитай. Никъде другаде не се е получавало така. Идеята им е дошла, струва ми се, от детските книжки и от детското страхопочитание пред мъченията.

Децата говорят за мъчения много. Те често измислят нови, както им се иска да е. Спомням си как един приятел ме попита, когато бяхме малки:

— Искаш ли да ти кажа едно страхотно мъчение?

После опиша невероятно сложна машина за изтезания. Един кръст би бил много по-евтин, а и действа по-добре.

Децата обаче вярват, че болката е ефективен начин за контрол над хората, което не е вярно — освен за много кратко и в ограничен мащаб. Те вярват, че болката може да промени ума, което също не е вярно. Публикуваната тайна история на Пентагона сега показва, че и немалко възрастни мислят така, някои от които и университетски професори. Срам за тях, заради невежеството им.

Изтезанията от въздуха, струва ми се, са били единствената възможна за нас военна алтернатива, предполагам, защото унищожаването или залавянето на северните виетнамци би сложило началото на Трета световна война. В такъв случай *nie* ще бъдем изтезавани от въздуха.

Съжалявам, че опитахме с мъчения. Съжалявам, че опитахме всичко. Надявам се никога повече да не прибягваме до мъчения. Те не вършат работа. Човешките същества навсякъде са храбри и издръжливи животни. Могат да издържат невероятни болки, ако трябва. Северните виетнамци и виетконгците трябаше.

Хубаво шоу.

Американската армада спрямо Индокитай е също толкова скудоумна и безполезна, както Испanskата армада към Англия, въпреки че фактически е по-жестока. В испанското фиаско са участвали само 27000 души. Говори се, че само наркоманите ни във Виетнам са повече. Да живее Победата.

Няма значение кой е американският еквивалент на испанския Филип II. Няма значение кой лъже. Всички трябва да млъкнат за малко. Нека цари мъртвешка тишина, докато армадата ни плава към дома.

ОБРЪЩЕНИЕ КЪМ НАЦИОНАЛНИЯ ИНСТИТУТ ЗА ИЗКУСТВА И ЛИТЕРАТУРА, 1971 Г.

За първи път бях тук миналата година. Впечатлението ми беше: „Боже мой! Колко дебели са стените!“ (Баща ми беше архитект. Дядо ми — също.)

* * *

Когато ме поканиха, за да направя това обръщение, ми обясниха, че няма нужда да бъда сериозен. Обидих се. Не бях искал позволение да се държа глупаво, а всъщност ми дадоха точно това.

Мога да съм не по-малко сериозен от когото и да било тук, с няколкото очевидни изключения. И ще го докажа. Ще говоря за щастието, така е, но наред с това ще говоря и за антропология, биохимия и нещастие.

Искам преди всичко да насоча вниманието ви към работата на доктор М. Сидни Марголес, ендокринолог от Лос Анджелес, който е в състояние да различи хомосексуален от хетеросексуален мъж чрез анализ на урината. Дори не е нужно да вижда тези хора. Какви други мистерии на живота крият химикалите? Всички, убеден съм в това. Биохимията е всичко. Догадките на артистите за състоянията на човека са боклук.

Щастието е химикал. Преди да го разбера, изследвах щастието с помощта на въпроси и отговори. (Ако можех да започна живота си отначало, щях да се науча как да изследвам урина.) И, когато баща ми стана старец, го попитах:

— Татко, кой беше най-щастливият ти ден досега?

— Една неделя — отговори той.

Скоро след като се оженил, каза ми, купил нов олдсмобил. Било преди Първата световна война. (Тогава олдсмобилът не е бил мокър сън за тенекеджиите, както е сега.) Било в Индианаполис, Индиана. Баща ми беше архитект, както вече казах. И художник. Една неделя, следобед, баща ми, младият архитект и художник, качил младата си жена на новия олдсмобил и двамата отишли на пистата, където се провеждат състезанията Спийдуей. За да влязат, баща ми разбил една порта. Вкаран олдсмобила на пистата, която била от плочи, и с майка ми обикаляли и обикаляли, и обикаляли.

Това е бил щастлив ден. Когато ми разказа за най-щастливия си ден, баща ми беше вдовец на самоубила се жена.

* * *

Освен това баща ми ми каза кой, според него, е бил и най-щастливият ден на *неговия* баща. Дядо ми по бащина линия вероятно е бил най-щастлив като момче в Индиана, когато седял с приятел на предпазната решетка на движещ се локомотив. Локомотивът пухтял от Индианаполис към Луизвил. Тогава все още имало пущинаци, а железопътните мостове били направени от дърво.

Когато се стъмнило, небето се изпълнило с фойерверки от комина на локомотива. Какво може да е по-хубаво от това? Нищо.

Баща ми и дядо ми бяха добри художници. Съжалявам, че няма как днес да са тук. Те заслужаваха вашата топла компания в тази хладна гробница.

(Те заслужаваха вашата хладна компания в тази топла гробница.)

Преди месец собственият ми син ме попита кой е бил най-щастливият ден от живота ми. Извика го надолу, в гроба ми. Тази реч е пълна с гробници. Синът ми ме смяташе за фактически мъртъв, защото пушех толкова много цигари всеки ден. (И е прав.)

Аз вдигнах очи от ямата и му казах това:

— Най-щастливият ден през живота ми досега беше през октомври 1945 година. Току-що бях уволnen от Армията на Съединените щати, която, в онези времена на Уолт Дисни, все още беше почтена институция. Току-що ме бяха приели във факултета по антропология в Чикагския университет.

Най-накрая! Щях да изучавам човека!

* * *

Започнах с физическа антропология. Учеха ме как да измервам обема на мозъка на човешко същество, умряло отдавна, изсъхнало отдавна. Пробивах дупка в черепа и го пълних със зърнца белен ориз. После изсипвах ориза в цилиндър със скала. Това ми се струваше отегчително.

Заех се с археология и научих нещо, което вече знаех — че човекът прави и чупи глинени съдове от незнайни времена. Отидох при моя факултетски консултант и признах, че науката не ме очарова, че копнея за поезия. Бях потиснат. Знаех, че жена ми и баща ми ще поискат да ме убият, ако се захванех с поезия.

Консултантът ми се усмихна.

— А какво ще кажеш да се заемеш с поезия, която *претендира* да е научна? — попита ме той.

— Възможно ли е такова нещо? — казах аз.

Той стисна ръката ми.

— Добре дошъл в царството на социалната или културна антропология.

Добави, че Рут Бенедикт и Маргарет Мийд вече са там — както и някои чувствителни господа.

Един от тези господа беше доктор Робърт Редфийлд, декан на факултета по антропология в Чикагския университет. Той се превърна в най-удовлетворителният учител в живота ми. Почти не ме забелязваше. Понякога ме гледаше, като че ли съм малко, космато животинче, хванато в кошче за боклук, в някой офис. (Откраднах този образ от Джордж Плимптън, между другото. Бог да го обича.)

* * *

Доктор Редфийлд сега е покойник. Може би някой физически антрополог в бъдеще ще напълни черепа му със зърнца ориз и после ще го изпразни пак, в цилиндър със скала. Докато беше жив, в главата

си носеше една прекрасна мечта, която се наричаше „Родово общество“. Публикува тази своя мечта в „Американ Джърнъл ъв Сосиолоджи“, том 52, 1947 г., страници 293 до 308.

Той признава, че примитивните общества са объркващо различни. Въпреки това обаче, ни молеше да признаем, че всички те имат някои общи черти. Например: те са толкова малки, че всеки познава всеки друг много добре и че връзките между хората траят цял живот. Членовете комуникират непосредствено един с друг и почти никак с който и да било друг.

Членовете комуникират само устно. Няма достъп до опита и мисълта на миналото, освен по памет. Старците са ценени заради спомените им. Почти няма промени. Това, което знае и в което вярва един човек, е същото, което знаят и в което вярват всички останали. Няма и кой знае какво разделение на труда. Това, което прави даден човек, е до голяма степен същото, което правят всички останали.

И така нататък. Доктор Редфийлд ни подканва да наречем всяко такова общество „Родово общество“. Аз често го правя. Сега ще ви дам пример от прозата на доктор Редфийлд и с това и възможност да вкусите носталгията му по едно общество, в каквото някога са живели всички човешки раси.

В едно родово общество, казва доктор Редфийлд, и сега вече цитирам:

... поведението е лично, а не безлично. „Личност“ може да се определи като този социален обект, който според мен реагира на ситуацията по начина, по който реагирам и аз, който притежава всички интереси и емоции, които смяtam за свои. Личност, това съм аз, в друга форма. Качествата и стойностите му са му присъщи и неговата значимост за мен не се изчерпва с простата полза. „Нешо“, от друга страна, е социален обект, който не претендира за симпатиите ми, който реагира спрямо мен, както аз го възприемам, механично. Стойността му за мен съществува дотолкова, доколкото служи за целите ми. В родовото общество всички човешки същества, допуснати до обществото, се третират като личности. Човек не се отнася безлично (като с „нешо“) с който и да било друг участник в малкия свят на това общество.

И нещо повече (продължава доктор Редфийлд), в родовото общество доста други неща, освен човешките същества, се третират като личности. Поведението на индивида, което първоначално му е подсказано от вътрешния му житейски опит — желания, страхове, чувствителност, всевъзможните интереси — се проектира върху обектите, с които той иска да влезе в контакт. Поради това и природата се третира като личност. Природните стихии, особеностите на пейзажа, животните, всичко от околната среда, което по външния си вид или поведението си напомня атрибутите на человека — на всичко това този индивид приписва качествата на човешката личност. (Тук преставам да цитирам.)

Казвам ви, че сме пълни с химикали, които ни карат да живеем в родови общества, или ако не го правим, да се чувстваме гадно през цялото време. Ние сме химически устроени така, че да живеем в родови общества, точно както рибите са устроени да живеят в чиста вода. А вече няма родови общества, в които да живеем.

Какъв късмет имате, че сте тук сега, защото мога да обясня всичко. Зигмунд Фройд признава, че не знае какво искат жените. Аз знам какво искат. Списание „Космополитън“ пише, че искат оргазми, което в най-добрия случай може да е само половинчат отговор. Ето какво искат жените в действителност: искат да живеят в родови общества, в които всички са добронамерени роднини и всяко действие или обект има някаква святост. Химикалите ги карат да искат това. Химикалите карат всички ни да искаме това.

Химикалите ни карат да излизаме от кожата си, когато ни третират като предмети, вместо като личности. Когато ни се случи нещо, което не би ни се случило в едно родово общество, химикалите ни карат да се чувстваме като риби на сухо. Химикалите настояват отново да се върнем във водата. Ако в наши дни ставаме все по-бесни и нелепи — е, така се държат и рибите на речния бряг.

Ако в наши дни ставаме все по-апатични — така се държат рибите на речния бряг, след като мине малко време. Нашите деца често приличат на апатични риби — с тази разлика, че рибите не могат да свирят на китара. И какво се опитват да правят много от нашите деца? Опитват се да създават родови общества, които те наричат „кумуни“.

Не успяват. Пропастта между поколенията е спор между тези, които вярват, че родовите общества са все още възможни, и тези, които знайат, че не са.

По-възрастните създават клубове и корпорации и други такива. Тези, които ги създават, се преструват, че се интересуват от този или онзи тесен аспект на живота. Членовете на „Лайънс Клъб“, например, се преструват, че се интересуват от лечението и профилактиката на болестите на очите. Истината е, че те са самотни неандерталци, които се подчиняват на Първия закон на живота, който е следният: „Човешките същества стават толкова по-удовлетворени, колкото повече се доближават до простицките, братски условия на родовото общество“.

В действителност, според мен, Американската академия за изкуства и литература и Националният институт за изкуства и литература не дават пет пари за изкуствата и литературата. Те също представляват предизвикани от химията опити за създаване на суеверен, дружелюбен клан, село или племе. На тях казвам: „Желая ви късмет, момчета и момичета“.

* * *

Има и други добри клубове. „Лоялният орден на лоса“ е отворен за всеки мъж, който е бял и е християнин. Лично аз се възхищавам от „Бащите ветерани на Америка“. За да станеш баща ветеран, трябва да имаш приятел или роднина, който е служил в американската армия по някое време през последните 195 години. Не е необходимо приятелят или роднината да са напуснали армията с почести, макар че това помага, както съм чувал.

Помага и да си глупав. Баща ми и дядо ми не бяха глупави, така че не станаха членове на „Лоса“ или нещо друго. Вместо това избраха самотата. Самотата може да е също толкова успокояваща, като хапчетата или братствата, тъй като в такъв случай наоколо няма други хора, които да напомнят на самотника колко малко прилича обществото му на родово общество. В най-щастливия си ден баща ми е бил единствено с майка ми. Онзи ден родителите ми са били една плът.

В най-щастливия си ден дядо ми също е бил само с един приятел. Говорили са твърде малко, защото локомотивът е вдигал ужасен шум.

Що се отнася до моя най-щастлив ден: бях щастлив, защото вярвах, че Факултетът по антропология към Чикагския университет е малко семейство от единомышленници, към което ми бяха позволили да се присъединя. Не беше така.

* * *

Както вече казах, мога да обясня всичко чрез тази химическо-антропологична своя теория. Само двама души са по-малко озадачени от състоянието на човека от мен: Били Греъм и Махариши. Ако теорията ми е погрешна, това едва ли има значение, защото вече ми казаха, че няма нужда да произнасям сериозна реч.

Освен това, независимо дали съм прав или греша, ние сме обречени, както са обречени и произведенията ни. Един астроном ми даде дума, че е така. Нашето слънце в края на краищата ще изчерпи горивото си. Когато топлината престане да изригва от сърцето му, слънцето ни ще се свие върху самото себе си. Ще продължи да се свива, докато се превърне в топка, с диаметър, примерно, шейсет километра. Бихме могли да го поберем между тук и Бриджпорт.

Ще му се иска да се свива още повече, но атомните му частици няма да позволяят. Една непреодолима сила ще се срещне с неподвижен обект, така да се каже. Ще последва страховита експлозия. Слънцето ни ще се превърне в свръхнова — блясък, за какъвто се смята, че е била Звездата на Витлеем. Честването на Деня на земята няма да предотврати това.

Някъде в този блясък ще са останките на един олдсмобил, модел 1912, предпазна решетка от локомотив и кламерчето от тази реч.

Благодаря ви.

РАЗМИСЛИ ЗА СОБСТВЕНАТА МИ СМЪРТ

Чичо ми, Алекс, току-що изчисли в едно писмо до мен, че е на възраст 1000 месеца, а преди това ми беше казвал, че да умреш е като да духнеш запалена свещ. Горенето спира. Чичо Алекс е прав.

Точно преди да умре, сестра ми каза: „Няма болка“. Беше изненадана. Майка ми си видя сметката с хапчета за сън, което също е безболезнено. Баща ми смяташе, че го е зарязала. Татко беше прав.

Около двайсет години след това баща ми уведоми трите си деца, че умира от рак на белите дробове, че не изпитва болка и че е спокоен. Време е, каза. Ние бяхме на Изток, а той — в Средния запад, така че изпрати на всеки от нас по хиляда долара, за да можем да си позволим да пътуваме насам-натам колкото си искаме, докато трае спокойната смърт.

Той обаче умря година и половина, след като изпрати чековете. Парите на сестра ми прибраха инкасаторите. Беше разорена и в началото на процеса на умиране, макар и самата тя да не го знаеше още. Аз инвестирах моите хиляда долара в един товарен ферибот, който оперираше между Хаянис и Нантъкет — и ги загубих. Корабът беше обявен за заплаха за навигацията. Разсеяният ми брат загуби чека. Може би го е намерил по-късно. Във всеки случай, пътувахме насам и натам, независимо от всичко.

Баща ми умря без болка от това, което медицинската сестра нарече „приятелка на старците“, което е пневмонията. Дявол да го вземе, не мисля много за смъртта, освен когато ме поканят, какъвто е случаят сега. Имам приятел, актьор, който мисли за смъртта много, защото по този начин предава тъгата си на публиката, когато му се налага да прави това на сцената. Той си спомня едно куче, умряло преди много време. Още по-силно внушение.

Когато мисля за собствената си смърт, не се утешавам с мисълта, че моите потомци и моите книги, и всичко това ще продължи да живее. Всеки човек, който има малко разум, знае, че след време цялата вселена ще се спука като балон. Честно вярвам, обаче, че грешим, като

МИСЛИМ, че миговете си отиват и никога повече няма да се появят. Този миг и всеки друг миг продължават вечно.

ЗАЩОТО И БОГ СИГУРНО СЕ СРАМУВА

Ако бях посетител от друга планета, щях да кажа неща като тези за хората на Съединените щати през 1972 година:

„Това са гневни същества, които си въобразяват, че са мили. Съвсем неотдавна са експериментирали с робство и геноцид.“

Бих нарекъл ограбването и избиването на американските индианци *геноцид*.

Бих казал: „Двете истински политически партии в Америка са партията на *Победителите* и партията на *Губещите*. Хората не признават това. Твърдят, че членуват в две въображаеми партии, наречени «Демократична» и «Републиканска».

Шефове и на двете въображаеми партии са Победители. Когато Републиканците се сражават с Демократите, едно е сигурно — Победителите ще спечелят.

Демократите са били по-голяма партия в миналото, защото не са презирали Губещите така открито, както Републиканците.

Губещите могат да членуват във въображаеми партии. Губещите могат да гласуват.“

* * *

„Губещите имат хиляди религии — бих продължил, — които често проповядват *мекосърдечие*. Единствената религия на Победителите е едно безкомпромисно тълкуване на дарвинизма, според който, по волята на вселената, трябва да оцелеят само най-приспособените.

Републиканската партия, която регулярно се прочиства от заподозрени в *мекосърдечие*, привлича най-бездостните даринисти. В момента тя е в процес на изолиране и изхвърляне на представителя Пол Н. Макклоски, например, защото той открыто се разгневи и дори плака заради убиването и осакатяването на виетнамци.

Виетнамците са бедни селяни, много, много далече. Победителите на Америка ги бомбардират и разстрелват почти всеки ден от години. Това не е лудост или глупост, както предполагат някои хора. По този начин Победителите се учат как да бъдат безмилостни. Те разбират, че материалните ресурси на планетата са почти изчерпани и че съчувствието скоро ще се превърне във вид самоубийство.

Победителите репетират за бъдещето.“

* * *

„Има един остроумен Победител, милионер на име Уилям Ф. Бъкли, младши — бих продължил, — който редовно се появява във вестниците и по телевизията. Той се заяжда забавно с хората, които смятат, че Победителите трябва да помогнат на Губещите повече, отколкото го правят в момента.

Когато дебатира, физиономията му винаги е снизходително ухилена.“

Като посетител от друга планета, не бих имал какво да губя в социално отношение, ако предположа, че самият Бъкли не знае какво е тайното послание на усмивката му. След това бих се опитал да разгадая посланието: „О, да, драги мой, разбирам това, което каза толкова нескопосано. Ти обаче знаеш, дълбоко в себе си, това, което знае всеки Победител — ако се надяваш да оцелееш, трябва да си безмилостен към Губещите“. Това може и да не е посланието, което се крие зад усмивката на Бъкли, но мога да гарантирам, че беше монолитното убеждение, пропило Националния конгрес на републиканците в Маями Бийч, Флорида, през 1972 година.

Всичко останало са глупости.

* * *

Слушайте: отидох на един частен обяд за Победители в Маями Бийч, докато конгресът продължаваше да пърди насам-натам, на няколко километра разстояние. Нелсън Рокфелер беше там. Джон Кенет Гълбрайт беше там. Уилям Ф. Бъкли, младши, беше там. Артър

О. Сълцбъргър беше там. Джейкъб Джейвиц беше там. Клеър Бут Лус беше там. Арт Бъкуалд беше там. Барбара Уолтърс беше там. Всички бяха там. Дали си републиканец или демократ беше смешна случайност, която никой не бе задължен да обяснява.

Попитах доктор Гълбрайт какво прави на конгреса на републиканците. Той ми отговори, че са му предложили *неприлично голяма сума*, за да дрънка заедно с Бъкли сутринта по Ен Би Си.

Барбара Уолтърс ме покани да говоря в предаването „Днес“. Нямаше какво да кажа. Конгресът ме бе лишил от дар слово. Бях толкова добре охраняван, духовно и физически, че не бях в състояние да чуя или видя нищо, което вече да не е включено в официалния бюлетин за пресата.

— Това е Дисниленд във военно положение — заявих.

— Не е нужно да говориш много — отвърна тя.

— Все пак трябва да кажа *нещо* — възразих.

— Просто кажи „здрасти“.

Здрасти.

Арт Бъкуалд каза, че е дошъл на конгреса, за да се види с приятелите си, предимно негови колеги журналисти. Разказа на масата ни за материала, който току-що бе написал. Комичното предположение беше, че Републиканская партия е привлякла толкова много спомоществователи, че сега имала два милиарда долара, които не знае как да изхарчи. Решила да купи нещо хубаво на американския народ. Ето го подаръкът: една седмица бесплатни бомбардировки над Виетнам.

Попитах Клеър Бут Лус какво мисли за усилията на някои млади хора да предизвикат съчувствие към виетнамците. Там, вън, в Маями Бийч, се обличаха като виетнамци и носеха кукли, боядисани така, че да приличат на изгорени живи, изкоремени и други такива.

Госпожа Лус пожела младите хора да вземат един автомобил и да го напълнят с течност, наподобяваща кръв. Каза, че двама членове на семейството ѝ загинали в автомобилни катастрофи и че автомобилите били най-ужасните убийци на нашето време. Младите хора трябвало да протестират срещу тях.

По отношение на борбата между Никсън и Макгавърн — всички бяха сигурни, че Никсън ще спечели изборите. Макгавърн, успях да разбера, макар и никой да не го казваше гласно, беше обект на доста

груба шега. Той бе Победител, подтикнат от други Победители да се самоидентифицира с Губещите, да се зарови в конските лайна на Популизма, така да се каже.

Губещите мразят да гласуват за други губещи. Те знаят какво са Губещите.

Значи Никсън щеше да спечели.

* * *

На конгреса следователно оставаше да се разбере, наред с други неща, до каква степен републиканците, като индивиди, изпитват съчувствие към виетнамците и американците, които живеят в лоши жилища, не се хранят добре и така нататък.

Научното заключение е, че имаше задоволително ниво на състрадание, когато делегатите бяха нормални обществени създания, повече или по-малко в изолация и спокойни, когато не се утвърждаваше никаква величествена политика на буреносни събрания, когато делегатите не бяха заплашени от враждебни тълпи.

Има и никакъв павловски рефлекс във всичко това, което продължава години наред — желанията на враждебната тълпа са предимно хуманитарни, а тълпата дори не е враждебна през цялото време. Където и да отиде обаче, с нея се движи армия полицаи, за да пази милите хора от тълпата.

Значи в мозъците на онези, които наистина са ужасно мили, се е оформила павловска връзка: когато повече от двама души се явяват с никаква хуманитарна идея, трябва да бъде повикана полицията.

* * *

Ако полицията предпочете да не действа незабавно и ако хуманитаристите се държат достойно, прекрасно или сърцераздирателно, милите хора могат да направят и нещо друго.

Могат да обърнат внимание на хуманитаристите.

Ето какво направиха милите хора, когато се проведе един от най-достойните военни паради в американската история, следобедът на 22

април 1972 година, пред хотел „Фонтенбло“. Тази дата няма да влезе в историята, защото милите хора не я искат там.

Неколкостотин американски стрелци, убийци от войната във Виетнам, се строиха във взводове, с необходимите интервали между взводовете. Мнозина бяха с оръфани, страховити парцали, с които се облича човек в модерната война, в джунглата. Маршируваха мълчаливо, с уморената, провлачена походка на гладни ветерани — каквите бяха. Косите им често бяха дълги, което им придаваше храбрата красота на убийците на индианци от други времена.

Някои бяха на инвалидни столове. Мнозина имаха рани. Джон Уейн, актьорът, изиграл толкова роли на въоръжен убиец, беше някъде в Маями Бийч. Джон Уейн обаче не се появи изобщо, когато истинските убийци дойдоха в града. Там беше дошъл Били Хлапака, умножен по хиляда — мрачно смълчани, строени по взводове, пред хотел „Фонтенбло“.

След това седнаха безмълвно, което беше престъпление. Пречеха на движението на обществено място. Някои въздишаха. Някои се почесваха.

Посланието им беше следното: „Убийствата трябва да спрат“.

После отново се прибраха у дома.

Колко от милите хора излязоха от хотела или застанаха пред прозорците, за да ги видят? Николко. Почти. Това беше работа за полицията.

* * *

По въпроса за безсмислената работа, с която се занимаваха обикновените делегати: състоеше се предимно от слушане на речи, съставени от блъскави полуистини, от слушане на молитвите на известни теолози, събиране на автографи, бягане от враждебните тълпи.

Всичко беше облаци и финтифлюшки.

За молитвите: чух множество известни републиканци и изтъкнати теолози да се молят на специалната служба в неделята, преди да започне конгреса. Това е друга дата, която ми се иска да влезе

в американските исторически книги — 20 август 1972 година. След малко ще обясня защо мястото ѝ е там.

Слушах много внимателно всички проповеди и молитви. Исках да науча, ако е възможно, как е оформлен републиканският Бог. Останах с едно впечатление: беше голям като планина и се разгневяваше много бавно.

Имаше голям брой малки проповеди, но основната беше произнесена по искане на самия Ричард Никсън, от доктор Д. Елтън Трубълд, квакерски философ, свободен професор към колежа „Ърлхам“, в Ричмънд, Индиана. „Ърлхам“ — както и колежът „Уитиър“, където е учили Никсън — е квакерско училище.

Проповедта на доктор Трубълд ме изненада в един момент, защото ми се стори да го чувам да казва, че суверенитетът, упражняван от американските политици, произтичал пряко от Бог. Някои други репортери там останаха със същото впечатление. Говореше импровизирано, така че нямаше писмени копия на проповедта, за повнимателна проверка.

След това обаче го интервюирах и записах разговора ни, който беше следният:

— След вашето слово тази сутрин — започнах аз, — чух някого да казва, че сте свързали суверенитета на президента пряко с Бог. Питах се, дали, след като сте теолог...

— Не съм казвал нищо за президента — каза Трубълд.

— Казах само, че суверенитетът принадлежи на Бог, а не на нас, че всичко, което правим, подлежи на Съд. Това е начин да сме патриоти, без да сме идолопоклонници.

— Значи — продължих аз, — веригата е следната, ако я начертаем като електрическа схема. Президентът получава суверенитета от народа, а народът го получава от Бог, така ли е?

— Не — отговори той. — Бих казал нещо друго. Единствен Бог е суверен. Приемам доктрината на Лутер за двете царства на църквата и държавата, подчинени на Бог. В такъв случай, всичко, което правим като държава, подлежи на Съд, поради което е производно.

— Значи, президентът е едновременно отговорен пред народа и пред Бог?

— Повече пред Бог, отколкото пред народа, разбира се — отговори доктор Трубълд.

Записах всичко това толкова педантично и без да пропусна каквото и да било, защото, струва ми се, то доказва моето твърдение, че на 20 август 1972 година Националният конгрес на Републиканската партия беше открит с проповед на тема „Божественото право на президента“.

Също и на комисионерите на водоснабдителните компании.

* * *

Казах на доктор Трубълд, че смятах квакерите за пацифисти и че съм стреснат от енергичността, с която Ричард М. Никсън, който също има квакерска закваска, се бе заел да води войната.

Той ми обясни, че имам опростенчески представи за квакерите, както много други американци.

— Защо — попита ме — всеки път, когато пътувам, за да говоря, всички очакват да приличам на мъжа от опаковката на „Квакерски бисквити“?

— Значи — предположих, — на днешния етап от американската история, квакерите до голяма степен приличат на всеки друг?

Доктор Трубълд се съгласи въодушевено.

— И сме всякакви, точно както всички други — увери ме той. — Всеки, който си мисли, че сме еднакви, чисто и просто е глупав.

Казах му, че много от привържениците на мира смятат, че президентът го слуша и сигурно го молят: „За Бога, господин Трубълд, кажете му да спре войната!“

— Да — отговори той. — И често са в много лошо настроение, готови да съдят! Аз им отговарям: „Слушайте, той се опитва да я спре. Не му прочете с измамното си чувство за собствена праведност!“ Не им обръщам никакво внимание, това е.

И този квакер философ имаше и по-тежка новина за мекосърдечните. Възнамеряваше да изпрати на Никсън един слабо известен цитат от Ейбрахам Линкълн, с когото господин Никсън се самоидентифицира по време на военните тревоги.

Ето го:

Наистина преминаваме през голямо изпитание, огнено изпитание. Много отговорната позиция, която заемам, след като съм само послушен инструмент в ръцете на нашия Небесен Отец, каквото сме всички ние, за да изпълня великите Му намерения, реших, че всичките ми действия и начинания трябва да са подчинени на Волята Му. И за да стане така, потърсих Неговата Помощ.

Ако обаче, след като направя всичко по силите си през живота, който Той мие отредил, открия, че усилията ми се провалят, ще трябва да повярвам, че поради някаква причина, която е неизвестна за мен, Волята Му е друга.

Ако зависеше от мен, тази война никога нямаше да започне. Ако можеше да стане каквото искам, тя вече щеше да е свършила. Тя обаче все още продължава и трябва да приемем, че Той позволява това, поради някаква мъдра Негова причина, тайнствена и неизвестна за нас. Макар че с ограничените си възможности не можем да я разберем, не можем да не вярваме, че Този, Който е създал света, все още го управлява.

Ужасявам се при мисълта, че този документ може да попадне в ръцете на президента. Убеден съм, че господин Никсън, при великолепната си липса на чувство за хумор, не разбира, че осъществява дългосрочния план за оцеляване на Печелещите за сметка на Губещите, на дебелите за сметка на изпосталелите. Струва ми се напълно възможно, след като научих вън от всякакво съмнение колко обикновени са духовните му съветници, той искрено да вярва, че служи на Бога, каквото и да направи.

* * *

Ако бях посетител от друга планета, бих обяснил злобата на господин Никсън към Губещите така: бих казал, че се дължи на факта, че семейството му е било бедно по време на Голямата депресия и за близките му е било унизително да ги слагат в един кюп с другите

бедни хора. Като че ли семейство Никсън е било заключено в кучкарник поради някаква грешка.

Сега президентът демонстрира, че не може да понася бедните хора, с които преди, толкова отдавна, така несправедливо е бил свързан.

* * *

На конгреса си републиканците летяха високо като хвърчила, разбира се, защото бяха сигурни в победата. Кандидатът на врага бе затънал до шия в популизъм, докато техният кандидат беше потопен до шия в Бог. Не оставаше нищо повече да се прави, така че в официалните програми за всеки ден се открояваха партитата с даване на автографи, чиито звезди бяха съпругата и дъщерята на президента.

Тези приятни, хубави жени бяха стеснителни и скромни. Жестовете им сякаш казваха: „Би трябвало да вземате автографи от истинските кинозвезди наоколо“. Кои бяха истинските кинозвезди на конгреса? Е, една от тях беше Етел Мерман.

* * *

На третия ден на конгреса излязох от един асансьор във „Фонтенбло“. Сега самият аз вече давах автографи. Бях дал автограф даже на един размирник, когато вън имаше размирици. Освен това бях съbral сериозна колекция молитви и проповеди. Тъкмо се бях снабдил с циркулярно копие от това, което беше казал Джордж Г. Сибелс, младши, кметът на Бирмингам, Алабама, в неделята, когато говори и доктор Трубълд.

Беше ми го дал кметът Сибелс и целият текст бе изписан с главни букви.

ДЪЛБОКО БЛАГОДАРЕН СЪМ, ЧЕ МЕ
УДОСТОИХТЕ С ВИСОКАТА ЧЕСТ ДА СЕ ОБЪРНА
КЪМ ВАС С ТОВА ПОСЛАНИЕ, „ЕДНА НАЦИЯ ПРЕД

БОГА“ (започваше той), ТЕМА, ТВЪРДЕ СКЪПА ЗА МЕН И МИЛИОНИ ДРУГИ АМЕРИКАНЦИ СЪС ВСЯКАКВИ ВЪЗГЛЕДИ, ОТ ВСИЧКИ РАСИ И РАЗЦВЕТКИ. НЕВЕРОЯТНО УМЕСТНО Е В ТОЗИ СЪБОТЕН ДЕН ДА ЗАПОЧНЕМ РАБОТАТА НА КОНГРЕСА СИ ТЪКМО С ТАЗИ СЛУЖБА.

Там се залепих за едно от стотиците красиви момичета, които бяха долетели до Маями на свои разносци. Те бяха живото доказателство на факта, че младите хора бяха луди по господин Никсън. Предния следобед, на едно парти за знаменитости, ги бях чул да пищят от възторг при появата на Етел Мерман.

— Аз съм от списание „Харпърс“ — заговорих — и бих искал да ви попитам, дали според вас един атеист би могъл да бъде добър президент на Съединените щати?

— Не виждам как — отговори момичето.

— Защо? — попитах аз.

— Ами... цялата тази страна се основава на Бога.

— Може ли евреин да бъде добър президент? — продължих.

— Не знам достатъчно, за да отговоря — каза момичето.

Беше красиво бяло дете. Откъснах очи неохотно и какво видях? Видях десет американски индианци, седнали съвсем сами на издутите мебели във фоайето. Девет от тях бяха едри мъже индианци.

Десетият беше момче.

Сякаш се бяха превърнали в червеникава дървесина. Не говореха. Не въртяха глави наляво-надясно, за да видят кой кой е.

Пред тях имаше малка масичка, а върху нея лежаха цикlostилни копия на посланието, което бяха дошли от много далеч да връчат. Бяха от различни племена.

Както открих по-късно, посланието беше адресирано така: „На вниманието на: Ричард М. Никсън, президент на САЩ“.

Наред с други неща, в посланието се казваше:

Ние идваме днес тук така, защото и Бог сигурно се срамува. Защото една страна, която позволява цяло едно компактно население да съществува при условия, които

изцяло се разминават с идеалите на тази страна, при които всеки ден се извършват несправедливиости и нечовешки неща, не може да не е изпълнена с омраза, алчност и бездушие.

* * *

Не отидох направо при индианците. Най-напред поприказвах с един приятел, репортер. Той ми каза нещо, което доктор Даниъл Елсбърг — човекът, публикувал документите от Пентагона — казал за доктор Хенри Кисинджър, президентския поразяващо щастлив съветник по външната политика. Ето го: „Хенри е склучил с Мефистофел много по-добра сделка от Фауст“.

Помислих си, че това е страхотна забележка. Между другото, Елсбърг също беше на конгреса. Никой сякаш не му обръщаше внимание, макар че той олицетворяваше всичко, което републиканците смятаха за подло и коварно. Това беше така, защото ужасно приличаше на човек от охраната.

Казах на приятеля си, че съм видял доктор Кисинджър по телевизията да раздава чиковски усмивчици и автографи на две малки момиченца в бели роклички. Радвах се, че Елсбърг е споменал Мефистофел, защото сцената определено ми се бе сторила злокобна.

Малките момиченца са най-игривото и обещаващо нещо в живота, казах. И всеки с професията на доктор Кисинджър напоследък е близко свързан с хаотичната, безцелна смърт във Виетнам — смърт дори на малки момиченца в бяло, които са на наша страна. Значи злото беше част от професията. При тези обстоятелства, сметнах, че е грозно човек с такава професия да се усмихва по чиковски и да раздава автографи.

* * *

След това видях Аби Хофман, революционерът клоун. Хората от охраната, които ужасно приличаха на доктор Елсбърг, го спираха може

би за десети път. Аби Хофман вече бе уморен клоун. Журналистическата му акредитация беше в ред. Събираше материал за книга.

— Кого представлявате? — питаха го.

— „Поля и реки“ — отговаряше той.

Имах чувството, че няма дълго да прави смешки отсега нататък. Голям брой естествено смешни хора, които искат да помогнат на Губещите, вече няма да правят смешки. Установили са, че смешките не могат да разцентроват или забавят жестоката социална машина. Всъщност смешките най-често служат за смазка.

Много често някой изказва твърдението, че клоуните били най-ефикасните революционери и че това било прекрасен исторически факт. Не е вярно. Жестоките социални машини в миналото са имали нужда от клоуни за смазка до такава степен, че нерядко са ги произвеждали сами. Спомнете си испанската Инквизиция.

Когато Инквизицията е трябвало да изгори някого жив на площада, най-напред го е избръсвала от главата до петите. Измъчвала го е до пълно видоизменение, после го е извеждала на площада с шапка на шут и шарена книжна пелерина. Лицето му било боядисано или с маска.

Ето ти! Клоун!

Разбира се, идеята е жертвата да изглежда комично, вместо да буди съжаление. Съжалението е като ръжда за жестоката социална машина.

* * *

Не казвам, че Победителите на Америка се канят да горят Губещи на градските площи, макар че и да го направят, това няма да е нищо ново. Казвам, че Победителите се стремят да *пренебрегват* Губещите, което също е вид жестокост.

И пренебрегването става по-лесно, ако жертвите или тези, които ги представляват, приличат на клоуни. Ако подобни на клоуни хора не бяха дошли в Маями Бийч, за да се гневят на конгреса, пак щеше да има предостатъчно клоуни сред карикатурите и прозата в писанията за кампанията, които се разнасяха наоколо — лесбийки с високи ботуши,

хомосексуалисти, полуудели от наркотици хипита, проститутки, тръгнали към службата за безработни, дебели негърки, мами с по тринайсет деца и никакъв татко.

Новина от „Първия понеделник“ — официална партийна публикация:

Младежкият лидер Джери Рубин, поддръжник на сенатор Джордж Макгавърн, „вече“ не смята, че човек трябва да убие родителите си, за да покаже, че се е посветил на промяната.

И така нататък.

Онези индианци във фоайето на „Фонтенбло“ се движеха толкова малко, казваха толкова малко, защото техните хора умираха в пренебрежение и знаеха много добре, че дори и някой от тях да кихне, някои хора ще махнат с ръка презрително и ще кажат, че са някакви си червенокожи палячовци.

Сега обаче рискуват да станат смешни, заради вкамененото си достойнство.

* * *

Тези индианци са били жестоко победени от белите хора в алчни, несправедливи войни. Било им е предложено да избират между смърт и безусловна капитулация — смърт или живот при ужасни условия. Избралите живота, който според някои хора е нещо свято, сега са дошли, за да искат милост. Средната продължителност на живота им е само четирийсет и шест години. Бебетата им умират с кошмарна регуляреност. Правата им върху водите са откраднати. Някои от най-добрите им мъже са проядени от туберкулоза, наркотици или алкохол. Училищата им, управявани от правителството, са безразлични към индианските разбирания за святост, каквито са и поземлените закони на белия човек. Едно от нещата, за които бяха дошли да молят Ричард

Никсън, който никога не е молил никого за нищо, е религията им да бъде призната от закона като достойна религия.

Според сегашния закон, както ми казаха те, тяхната религия е някакво незначително суеверие, което не заслужава уважение.

Ще кажа това: тяхната религия не може да е по-хаотична от християнството, измисляно наново всеки ден от доктор Д. Елтън Трубълд, свободен професор.

* * *

Индианецът, с когото разговарях най-много, беше Рон Петит, от племето Чипиуа. Каза ми, че той и останалите пристигнали от цялата страна и първо отишли в парка Фламинго, в Маями Бийч, където Губещите и приятели на Губещите бяха направили палатков лагер. Веднага се махнали от там, отвратени и изплашени от клоуни.

Отишли в индианския резерват Холивуд, на няколко километра северно от Маями, където се зачитат индианските представи за святост и достойнство. Там нямаше да ги представя някакъв космат бледолик младеж, който иска да подпали знаме и да се изпикае върху него в името на потиснатите хора навсякъде.

* * *

Рон Петит разказа една много смешна индианска история, без дори да се усмихне. Той и останалите дошли във „Фонтенбло“ с посланието си за господин Никсън и никой отговорен човек не искал да го вземе от тях. Пренебрегваха ги.

Тогава обаче видели, че хората се редят на опашки. Дъщерите на президента щели да дават автографи. Индианците също застанали на опашката и търпеливо изчакали реда си. Търпението на индианците е легендарно.

Когато най-накрая застанали пред Патриша или Джули — не знаеха коя от двете, — ѝ предали посланието за Татко.

* * *

И татко каза следното в речта си по-късно същата вечер, наред с други неща: „Не желаем ничия чужда територия. Не желаем да владеем никой друг народ. Искаме мир не само за нас, но и за всички хора на земята“. Това беше казал и по руската телевизия, през май.

Като посетител от друга планета, щеше да се наложи да кажа, че това е само отчасти вярно. Мисля за всички Победители от онова частно парти за Победители, на което присъствах, за това как искат да живеят и колко добре се грижат за финансовите си дела. Те искат да ходят навсякъде по планетата и да живеят както им харесва, да купуват каквото им харесва.

Какво може да е по-човечно от това?

Те искат да са аристократи в планетарен мащаб, да ги приветстват навсякъде. И отново: какво може да е по-човечно от това?

В подобряването на отношенията с Китай най-много ги очарова мисълта, че скоро пак ще могат да ходят там. Това очарова и мен.

Ако някоя част от Китай ни хареса наистина много, може да ни се прииска да построим там къща или мотел, или Кентъки Фрайд Чикън.

Не желаем ничия чужда територия. Просто искаме да купим или наемем част от нея, ако може — тогава всички могат да станат богати.

Ако бях дошъл от друга планета и изпращах доклад за Земята у дома, в него нямаше да нарека американците „американци“. Щях да им дам име, което назва много повече за тях още в първия момент. Щях да ги нарека агенти на недвижими имоти.

Щях да нарека републиканците „Супер агенти на недвижими имоти“. Бих нарекъл демократите „Второразредни агенти на недвижими имоти“. Едно от нещата, които най-много ме заплениха по време на религиозната служба на Супер агентите на недвижими имоти в неделя, беше това, че и полковник Франк Борман^[1] участваше в програмата. Изглеждаше също толкова уморен от космическата опера, колкото Аби Хофман от клоунадата. Изпълни номера си, който беше да чете за Сътворението от „Битие“, и толкова.

В никой момент от конгреса на Супер агентите на недвижими имоти нямаше хвалби в стил Кенеди за величествените възможности,

които очакват американците в космоса.

Тъй като в конгресната зала имаше достатъчно на брой републиканци, които бяха достатъчно тъпи, за да вярват, че Макгавърн наистина е ентузиаст на тема Ел Ес Ди, амнистии и абORTи, имам право да мисля, че са били достатъчно тъпи и да се надяват, че един ден ще могат да купят хубави имоти на Луната на безценица.

Бяха изпратили там горе някои добри републиканци, за да огледат, да подпечатат малко пощенски марки, да се помолят и да ударят една-две топки за голф и сега знаеха за какво става дума. Дори и Губещите, с целия им изобретателен мързел, не биха могли да оцелеят на Луната.

Значи отново беше време да се мислят твърдоглави мисли за рационалното използване на земната повърхност.

И защо пак да не се сприятелим със старите си приятели, китайците?

* * *

Може би не беше любезно от моя страна да асоциирам доктор Кисинджър със злото. В дълбоко религиозна страна, каквато е нашата, това не е нещо, което можеш да направиш просто така.

Както се изрази кметът на Бирмингам за нашия народ в неделя:

С ВСИЧКИ НАШИ УСИЛИЯ, УСПЕХИ И НЕУСПЕХИ, СЕГА И В ГОДИНТЕ ЗАНАПРЕД, АКО ПОЗВОЛИ БОГ, ВИНАГИ ЩЕ БЪДЕМ ЕДНА НАЦИЯ ПРЕД БОГА.

В края на краищата, доктор Кисинджър е лекувал ужасни рани, между най-силните страни в света. Администрацията, на която служи обаче, е лоша новина за страните, които са слаби, или за тези, които в Библията са наречени „смирени“.

Супер агентите на недвижими имоти, заедно с доктор Кисинджър като техен представител, са изработили някакви груби

споразумения с останалите наистина ужасяващи сили на планетата за това, какво може и какво не може да се прави със „земята на смирените“.

Схемата Никън-Кисинджър, схемата на Победителите, неоматернизианската схема за траен световен мир е проста. Основната ѝ аксиома трябва да бъде следвана както от индивидите, така и от големите нации, както от Победителите, така и от Губещите. Ние показвахме, че аксиомата работи във Виетнам, Бангладеш, Биафра, в палестинските бежански лагери, в нашите собствени гета, в нашите трудови лагери за емигранти, в индианските ни резервати, в институциите ни за дефектни, деформирани и възрастни.

Тя е: *не обръщай внимание на агонията.*

* * *

Бих могъл, съвсем справедливо и без никаква ирония, да нарека американците „Лечители“, вместо „агенти на недвижими имоти“. На конгреса разговарях с Арт Линклетър, а той е дълбоко склонен да лекува и е един от най-типичните американци.

Наскоро беше посетил Южна Корея, където бе работил преди години, за да лекува ранените в онази война деца. Сега тези деца бяха здрави и щастливи мъже и жени. Беше пътувал и до Виетнам, за да помогне на децата с по-пресни рани.

(Тук мога да се отклоня, за да измисля едно съкращение, което ще ми влезе в работа, а то е „ОАКН“. Подобно съкращение, „ОАВН“, заедно с известното „СНВН“, беше измислено през Втората световна война. То означава „общо армейско-военноморско наакване“. СНВО означава „ситуацията е нормална, всичко е осрано“. Искам ОАКН да означава „общо американско-комунистическо наакване“.)

Децата, на които Арт Линклетър и толкова много други американци се опитват да помогнат, със сигурност са жертва на ОАКН.

Живите осакатени, в собствените ни граници, незаслужено бедните по никакъв начин не са жертва на ОАКН. Ние сами сме ги подредили така. Парите са малко. Можем само да си позволим да ги лекуваме малко. Дори и това малко обаче вбесява Победителите, като че ли е кърваво убийство.

* * *

Моят близък приятел Декстър Лийн, който е търговец на обувки в Хаянис, на Кейп Код, всяка неделя четеше „Ню Йорк Таймс“, после идваше у дома и ми казваше, че ако се съди по това, което е прочел, положението бавно, но непоколебимо ставало по-добро и по-добро. Веднъж, спомням си, разговаряхме за хора, които сме познавали и които са били кошмарни шофьори. Той спомена една жена, във времето, когато всички коли имаха орнаменти на радиаторите, която въобще не отделяла очи от орнамента на радиатора си.

И, струва ми се, че да четеш новините един ден или няколко дни, или няколко години до голяма степен е същото, като да караш кола, без да сваляш очи от орнамента на радиатора. Това е причината толкова много от нас да искат да ни посети някой от друга планета, някой, който да има по-широк поглед върху ежедневните ни начинания, който да е в състояние поне донякъде да ни обясни какво въщност става.

Ще ни каже, предполагам, че никой истински Победител не се бои от Бога, нито пък вярва в някакъв наказателен живот след смъртта. Може също така да каже, че земяните толкова много държат на истината, за да им вярват, когато лъжат. Президентът Никъсън, например, можеше да лъже свободно в речта си пред конгреса, ако желаеше, поради пословичната си любов към истината. И името на играта беше „Оцеляване“. Всичко друго бяха глупости.

* * *

Би могъл да ни поздрави за това, че знаем толкова много за лекуването на планетата и да ни предупреди да не я нараняваме така ужасно, докато правим сделките си с недвижими имоти, че да не може никога да оздравее.

На сбогуване посетителят може да каже това, което като че ли ни е казал Чарлз Дарвин, а ние можем да запишем думите му върху камък, само с главни букви, като думите на кмета на Бирмингам:

ПОБЕДИТЕЛИТЕ ВОЮВАТ С ГУБЕЩИТЕ
И ИЗПИТАНИЕТО ПРОДЪЛЖАВА.
ПЕРСПЕКТИВИТЕ ЗА МИР СА УЖАСНИ.

[1] Полковник франк Борман — американски космонавт, участвал в екипажа на „Аполо“ 8, обикалял в орбита около Луната през декември 1968 г. — Б.пр. ↑

ДА МИСЛИМ НЕМИСЛИМОТО, ДА ГОВОРИМ КАКВОТО НЕ СТАВА ЗА КАЗВАНЕ

Сухият режим в моята страна беше наречен и „Благороден експеримент“, наред с другото. Той направи много, за да унищожи уважението ни към полицията, от която се очакваше да налага спазването на глупави и непопулярни закони. Войната във Виетнам може уместно да бъде наречена „Благороден експеримент II“, защото по същество тя е също толкова скудоумно приключение. След нея останахме с тайно и несправедливо презрение към нашите войници, особено летците. С времето това презрение ще става все по-малко и по-малко тайно.

Хората мислят немислими неща и говорят неща, които не са за казване в уединението на домовете си и не искат да навредят, когато изтърсят едно или друго. Преди няколко дни една разумна жена ми каза, в подобно уединение, че не давала пет пари какво става с нашите военнопленници. Тя съжаляваше за пехотинците и летците, пленени, когато са били изпратени да помагат на войската. Също така обаче смяташе, че летците, свалени, когато са бомбардирали цивилни от стратосферата, не е трябвало да го правят.

— Не бих могла да нося на ръката си гривна с името на някого от тях и да се моля да се завърне при семейството си по-рано и така нататък — каза ми тя. — Съжалявам.

Напомних ѝ, че ако един военен летец откаже да бомбардира едно или друго, може да влезе в затвора.

— Биха могли да напуснат — възрази тя. Предната вечер бяхме гледали по телевизията филми за пленени летци. Тя не смяташе, че са благородни или нещо подобно. — Отишли са доброволно — каза ми. — Не са били длъжни да го правят. Те са здрави и интелигентни, страната ни е богата. В цивилния живот биха могли да се занимават с достатъчно много други неща.

И така нататък.

— Ако бях Джоан Бейс — каза ми тя още, — нямаше да ходя при тях, за да им раздавам коледни подаръци и да им пея песни.

Значи, в усамотението на дома си, тя не беше в състояние повече да вярва в романтиката, която в миналото ни караше така енергично да защитаваме войниците си — романтиката на мисълта, че са невинни момчета.

Направихме войниците си зловещи, защото ги накарахме да правят зловещи неща.

Лошо.

Благородният експеримент I, който беше Сухият режим, ни донесе една закоравяла нова класа на гангстерите бизнесмени, които, може да се очаква, ще разболяват обществото ни поне още сто години. Любопитен съм да узная, дали Благороден експеримент II ще ни донесе подобна упорита болест. Ние окуражавахме и се възхищавахме от гангстерите, когато започваха, а сега ми се струва възможно да окуражаваме войници наемници сред нас. Ето как бих го написал, ако пишех научна фантастика:

Представете си една очукана, цинична страна, в която романтиката е мъртва като пън, и тя създава една класа на свирепи, много добре платени войници. И така нататък. И в следващия момент хората разбират, че...

И така нататък.

В действителност не мисля, че ще се случи. Мисля, обаче, че ще продължим да избираме свадливи, невежи и инатливи хора, за да ни управляват. Техният сляп ентузиазъм, най-често усвоен на коленете на майка им, ще ни донесе още благородни експерименти.

Човечеството пак няма да помогне, защото експериментите ще се непонятни за повечето човешки същества, а също така болезнени и прахоснически. На благородните експерименти човечеството ще им заприлича на дефектирана машина. Ще наредят на нашите полицаи и войници да я удрят здравата, за да заработи гладко.

Експериментите пак ще заставят нашите полицаи и войници да се опозорят публично. Съжалявам за това.

ОБРЪЩЕНИЕ ПО ПОВОД ПОВТОРНОТО ОСВЕЩАВАНЕ НА БИБЛИОТЕКАТА НА КОЛЕЖ „УИТЪН“, 1973 ГОДИНА

Поздравявам този прекрасен колеж за това, че има библиотека. Ако някой учител или учителка забрави нещо, няма нужда да се прави, че още го знае. Той или тя могат да дойдат в библиотеката да го погледнат или могат да накарат някой студент да го погледне. Никой в „Уитън“ няма нужда да изопачава факти, освен ако той или тя не са твърде мързеливи, за да живеят.

Ако библиотеката на „Уитън“ изгори, това няма да е интелектуалната катастрофа, която е било опожаряването на библиотеката в Александрия, в Египет. Много от книгите в Александрия не са имали копия. Нашата цивилизация оттогава е развила мания за размножаване. Тъй като има толкова много дубликати на всичко, може да се каже, че нашата цивилизация е огнеустойчива.

Мисля, че можем да кажем без страх от възражения, че нашите книги са по-малко пълни с глупости от книгите в Александрия. В онези времена хората чисто и просто са вярвали във всевъзможни неща, които не са истина. Онова са били тъжни времена.

Александрийците са вярвали, че Светът е център на вселената. Не са знаели, че някакви малки животинчета и нещастното детство причиняват толкова много болести. Сражавали са се с ножове. Всичко това го има във вашата библиотека, тук — написано е какви са били онези хора. Написано е и за нас. Нови книги за нас пристигат всеки ден. Какви сме ние? Ние сме смес от добро и зло.

Аз съм запленен от доброто и злото в мен и във всеки друг, а вече не мога да накарам никого да говори за това. Хората се срамуват заради мен.

Запленен съм от доброто и злото във вашата библиотека.

За доброто: хората от моето поколение имаха илюзията, че са много, много добри по време на Втората световна война. Това е така,

зашпото участвахме в справедлива война. Повечето хора никога не преживяват подобно въодушевление. Почти всяка война приключва, както си му е редът, като след това ветераните ѝ остават да се чувстват излишни, измамени и наивни, убедени, че всички други участници са били също толкова зли. С американските ветерани от Втората световна война не беше така. Също и с британските ветерани, канадските ветерани, австралийските ветерани и французите, които се сражаваха на наша страна — и така нататък. Бихме казали, че нацистите са зли, във всички случаи, тъй като бяхме решили да се бием с тях. До много скоро се постъпваше тъкмо така — врагът се обявяваше за зъл, за да може ние да сме по-бесни на бойното поле. Представете си изненадата ни, когато открихме, че този път враговете ни, германците, наистина са сатани. Бяха ги обвинявали, че правят сапун и свещи от човешки същества през Първата световна война. През Втората наистина го правеха. Сражавахме се с нещо, което е напълно безсрамно.

Това беше много лошо за нас. През тази война ние бяхме празноглави деца, каквото са всички пехотинци. В главите ни можеше да се сложи всичко и ние бихме го повярвали. Една от идеите, които бяха сложени в главите ни, беше тази, че врагът ни е толкова ужасен, толкова зъл, че ние, за разлика от него, сме забележително чисти. Илюзията за чистота, на която имахме право в определен смисъл, днес се е превърнала в наше проклятие. И сега се радвам, че имате библиотека, защото тя е паметта на човешкия род. Тя ни напомня, че всички човешки същества са до известна степен нечиести.

Да го кажем по друг начин: всички човешки същества са до известна степен алчни и жестоки — и гневни, без причина. Ето ме, пред вас, и след два дни ще стана на петдесет години. Въобразявал съм си, че през по-голямата част от този половин век съм реагирал на живота около мен като справедлив и чувствителен човек, като от време на време съм излизал от кожата си, основателно. Едва наскоро обаче установих, с помощта на лекаря си, че съм излизал от кожата си на всеки двайсет дни, независимо какво става около мен. Ставам жесток, ставам гневен, без причина. Това е злото в мен. За да не притесня някои от вас, нека ви кажа, че до следващото изригване на вулкана в мен остават още шест дни.

Не съм чист. Ние не сме чисти. Нацията ни не е чиста. И твърдя, че сърцевината на американската трагедия, чийто най-добър пример е

клането на цивилни в Ми Лай, е илюзия, създадена от Втората световна война — че във войната между доброто и злото ние винаги, съвършено естествено, сме на страната на доброто. Заради това сме толкова невъздържани, когато употребяваме оръжия.

Дотолкова си имаме доверие с оръжията, че много американски домакинства държат оръжия, както се държат домашни любимци. Твърде много от нас се отнасят към оръжията с всеотдайна обич. От оръжията би трябвало да ни е страх. Те са машини за убиване. Те са само това. Трябва да се ужасяваме от тях така, както се ужасяваме от рака, цианкалия и електрическите столове.

Баща ми колекционираше оръжия. Поддържаше ги смазани. Разменяше ги с други манияци на тема оръжия — тези убиващи хора машини. По този начин той доказваше на Индианаполис, Индиана, че не е бъзъло, независимо че беше човек на изкуството — архитект. Аз чисто и просто напуснах Индианаполис, което е голям напредък спрямо плюенето по ъглите и колекционирането на оръжия. А какво общо има всичко това с библиотеката в „Уитън“? Ами, наред с другите неща, в нея има много истории за оръжия — както исторически книги, така и романи за творческото приложение на експлозивите и огнестрелните оръжия.

Възможно е тези разяждащи ума истории и романи да са също толкова виновни за недостатъците на американския характер, колкото и Втората световна война. Не съм компетентен, за да представлявам историците, които се занимават с еволюцията на човешкото насилие, с начините, по които войните са били печелени или губени. Мога да представлявам писателите на художествена литература обаче и искам да се извиня от името на всички нас. Мнозина от нас завършват историите си с престрелки, сваляне на карти и смърт и милиони, милиони глупаци по света приемат нашите истории като модели за поведение в съвременния живот. Играт с оръжие не е подходящо нещо за живота, но е страхотен край на история. Тя се превърна в нещо повече от край на множество разкази за хора като Лий Харви Осуалд, Сирхан Сирхан и Артър Бремер — да назовем няколко. За тези като тях тя се превърна в най-убедителен мит, в най-благородяващ морален урок на нашето време.

* * *

Какви други вреди са нанесли писателите? Ще го кажа пак — правят го несъзнателно и само са се опитвали да решат някои технически проблеми, присъщи на занаята им. Стрелбата е начин да завършиш историята си, което не е лесно. Другото трудно нещо е да задържиш вниманието на читателя или зрителя в продължение на определен период от време. Установено е, че публиката се справя полесно, ако не се налага да симпатизира еднакво на всички герои в разказа. Авторите на свой ред измислят сюжети, с герои, чиито съдби са от голямо значение, и други герои, които могат да бъдат захвърлени като мръсни салфетки. Някои глупаци приемат и това за модел в живота. Един ужасяващ пример за това смесване на измислени истории и истинския живот беше безогледното избиване на второстепенни актьори по време на затворническия бунт в Атика, Ню Йорк. Основните действащи лица бяха другаде, така че нямаше никакъв проблем да бъде изпратена въоръжената с автомати щатска полиция, без да навреди на писата.

* * *

Какви други налудничави идеи неволно сме натикали в главите на хората? Много тъпаци мислят, че сме натикали там иекса. Невинни сме по това обвинение. Вината е другаде. Не споменавам имена. Преди доста време тъща ми писа от общежитието за сравнително заможни вдовици, в което живееше. Поиска от мен да престана да слагам в книгите си мръсни думи — по икономически причини. Пишеше ми, че знаела защо слагам мръсните думи в книгите си — за да продам повече бройки, — но всъщност се получавало обратен ефект — поне в нейното общежитие. Мръсните думички пречели на приятелките ѝ да си купуват моите книги. В книгите, които тя имаше предвид, бях сложил американски войници, които говорят, както говорят американските войници и аз се радвах, че имах свободата да го направя. Предполагам, че на някакво ниво се радвах на свободата да шокирам няколко възрастни дами. Преди десет или

повече години, когато студентите и някои писатели утвърждаваха правото си да пишат всички проклети думички, които им дойдат наум, мнозина плашливи хора възприемаха това като вид нападение. Основното желание на много от привържениците на свободното слово, убеден съм в това, беше да ядосват онези, които се превземат. Това винаги е забавно. От узаконяването на всички тези смешни, мили, грозни думички се роди нещо красиво. Не само бяхме свободни да споменаваме която част от тялото си искали, като по този начин подобряваме душевното си здраве и собственото си разбиране за самите себе си, доколкото сме машини. Можехме да обсъждаме всичко! Когато се учех да бъда мил, край коляното на майка си, Бог да даде покой на душата й, разбрах, че не трябва да обиждам никого, като говоря за екскременти, размножаване, религия или източниците на нечие богатство. Сега можем да говорим за всички тези неща. Мозъците ни вече не са осакатени от добрия вкус. И сега мога да видя всички други, по-зловещи табути, смесени със сексуалността и отделителната система, като религиозното лицемерие и придобитото по непочтен начин богатство. Ако трябва да обсъждаме правдиво какво е Америка и какво може да стане с нея, разговорът ни трябва да бъде насiten със съвършено лош вкус или няма да е никакъв разговор.

Предполагам, че писателите тук-там в библиотеката ви са скътвали комунистически идеи. Правят го при всяка възможност. И ги крият като великденски яйца. Аз самият копнея за по-справедливо разпределение на работата и богатството. „От всекиго според способностите, на всекиго според нуждите.“ Какво може да е по-американско от това? Какво може да е по-пуританско от това? Това е стъпиващо подходящо послание за издълбаване в скалата на Плимут.

* * *

Не съм марксист или маоист обаче. Аз съм човек на изкуството и най-близките ми приятели също са хора на изкуството, а при марксизъм или маоизъм, при всякаква монолитна диктатура, биха ме смачкали. Не искам да ме мачкат. За разлика от някои свои колеги, аз не очаквам Америка постепенно да ме смачка. Това е консервативна страна. Тя продължава да прави каквото е правила винаги, за добро

или зло. Ще продължава да се отнася към не-белите хора зле. Винаги го е правила. Ще продължава да оставя писателите си на свобода, каквото и да казват. Винаги го е правила. Твърде мързелива е, когато нещата опрат до промяна. Имам късмет, че цветът на кожата ми е какъвто е и че правя това, което правя. Тук е мястото ми.

Що се отнася до плановете Америка да стане по-добра, разбрали съм следното: големите семейства, живеещи в спокойствие, се грижат за членовете си много по-добре, отколкото може да се грижи правителството. За изборите: бях на страната на Макгавърн и заслужавахме да загубим.

Това не е краят на света. Може да е краят на света във Виетнам. Мисля, че всяко човешко същество има потенциал за величие. Струва ми се напълно възможно Ричард Никън, като бивш президент, да стане велик. Просто трябва да потисне злото в себе си, тоест, своята противоконституционност. Това трябва да направим и всички ние.

Уилям Ф. Бъкли в една насконо писана статия каза, че аз бих бил много радостен от едно политическо поражение на Никън, защото съм бил направил кариера от ненавиждането на Америка. Това показва, че не ме е чел кой знае колко. Също така написа, че съм печелел пари от говоренето за любов. Истината е, че изпитвам силни подозрения към любовта и всяка почтена моя биография би посочила този факт. Ако някой ми каже „Обичам те“, ще имам чувството, че е насочил към главата ми пистолет. Какво може да отговори човек при такива обстоятелства, освен онова, което желае да чуе въоръженият? „И аз те обичам.“ По дяволите любовта и ура за нещо друго, което изобщо не мога да назова или опиша.

И пак за доброто и злото. И за вашата библиотека. Книгите, филмите, грамофонните плочи, записите и картините, които имате тук, произтичат от най-добрата част на човешки същества, които в истинския живот често са били достойни за презрение. Най-добрият пример за доброта, произлязла от злина, за който знам, е написаното от Луис-Фердинанд Селин, френски лекар и романист, който след Втората световна война е осъден за криминални престъпления. Луис-Фердинанд Селин е псевдоним. Истинското му име е Луис-Фердинанд Детуш. Бил е син на бедни родители. През по-голямата част от живота си е бил зле платен лекар на бедни хора. Прочетох първите му романи, без да знам нищо за злостния му антисемитизъм. В първите му романи

той липсва. Тези книги ме убедиха, както и много други, че авторът им е велик човек.

* * *

Всъщност съм бил свидетел на величието у един човек — добротата, която може да се открие, ако се претърси щателно. Така да е. Сега е мъртъв. Аз обичам добрата му част. Умря по естествени причини. На 1 юли 1961 година. Любопитно — Ърнест Хемингуей се застреля на същия ден.

* * *

С това речта ми свършва. Благодаря ви.

ПОКАНЕТЕ РИТА РАЙТ В АМЕРИКА!

Искам Рита Райт да бъде поканена в Съединените щати от нашето правителство или някой от нашите университети колкото е възможно по-бързо. Тя е почитател и преводач, в Съветския съюз, на Уилям Фокнър, Дж. Д. Селинджър, Джон Щедайк, Франц Кафка, Ан франк и Робърт Бърнс, наред с останалите.

Госпожа Райт никога не е била тук и иска да дойде, а аз искам хората да ѝ покажат местата на Фокнър и местата на Селинджър, и да ѝ осигурят едно страхотно прекарване. Не е трудно да ѝ осигуриш страхотно прекарване. Наблюдавах как изпадна в екстаз от Париж, миналия октомври. Беше едно от четирите пътувания, които бе приемала извън страната си за нейните близо седемдесет и пет години. Показа ми Версай, който беше сензационна новост и за двама ни.

— Подарявам ти го — каза ми. Английският ѝ беше отличен.

Здравето ѝ също е отлично. Както и литературните ѝ вкусове. Преводачите в СССР откриват книги на чужди езици, които според тях са хубави, после трябва да убедят властите да ги издадат. Когато видим кои книги Рита Райт е осигурила на хората си, не можем да не признаем, че е допринесла за международното разбирателство на дълбоко ниво, повече от всеки друг. Бих бил очарован да видя това признание, написано в историческите книги.

Тя е на този свят от доста време и е познавала множество известни личности. Била е дете преди Революцията. Защитила е научна степен по физиология при самия Павлов. Помислете си за това. Вдовица е на командир на подводница — човек, не особено ентузиазиран от литературата. Тя е уважавала тази липса на ентузиазъм.

Когато дойде тук, ако някога дойде тук, ще се установи, че не е особено ентузиазирана, че всъщност поразително не разбира от икономически и политически дела. Страстните ѝ мнения за различни съветски автори, например, нямат нищо общо с това, дали се ползват с

политическо благоволение или не. Интересува се единствено от това, дали могат да пишат или не.

Много лесно е да я накараш да се чувства неудобно, както много други хора, и за мен беше удоволствие да я накарам да се чувства неудобно във връзка с пиратското издаване на книги, което така угоднически се практикува в Съветския съюз. Схемата е следната: там книги от чужди автори се издават, но без разрешение от авторите. Това се случи с няколко мои романа, без дори да ме уведомят, че ги издават. Угодническото е, че хонорарите, изчислени въз основа на Бог знае какво, се внасят тайно в сметки на името на автора, също Бог знае къде. Носят се слухове, че авторите могат да харчат тези пари само в Съветския съюз. Едно е сигурно — не могат да ги дадат на Солженицин. Греъм Грийн опита да реши въпроса преди години и не успя, разбира се.

Други социалистически страни склучват по-открити и почтени сделки. Казах на Рита Райт, че само Формоса е имал към чуждестранните автори такова обидно отношение, каквото има СССР. Тя посърна.

— Само Формоса? — повтори. — Ще им кажа.

Предполагам, че им го е казала. Не се е страхувала да им каже да издадат Кафка, следователно не би се поколебала да им каже и това.

Несъмнено с времето Русия ще поправи отношението си към авторските права. Можем да почакаме, предполагам. Докато чакаме обаче, трябва да покажем собствените си добри маниери, като поканим Рита Райт да ни види, преди да е станала твърде стара, за да пътува. Има много формалности. Доколкото успях да разбера, някой от важните университети трябва да я покани по някаква важна, сериозна работа. Държавният ни департамент също трябва да заяви удоволствието си от подобно посещение. В момента издирвам властите, които знаят как се правят тези неща. Бих бил очарован, ако тези власти на свой ред се свържат с мен.

Предупреждавам ви: тя не е напълно луда по Достоевски. Нито пък смята, че последният роман на Солженицин е толкова добър, колкото смятат доста чужденци. Предишните му романи обаче са я убедили, че СССР трябва да се гордее с него като писател. Каква е тя като преводач? Тези, които имат право да изкажат мнение, са ми казали, че е много добра. Преводът ѝ на „Спасителят в ръжта“ е

сензационен бестселър на всички времена в страната ѝ. Тя, както пишещите в „Таймс“, не е имала право да използва думата „е...а“, но се гордее, че е открила стар руски израз, който е толкова непознат, че официално няма статут на неприлична дума. Никой не е възразил срещу това и книгата е излязла така, както е преведена. За нейно задоволство, непознатата дума, в контекста на шедьовъра на Селинджър, не звучи нито повече, нито по-малко неприлично, според нея, отколкото самият Селинджър би искал.

ОБРЪЩЕНИЕ КЪМ КОНФЕРЕНЦИЯТА НА ПЕН КЛУБА В СТОКХОЛМ, 1973 Г.

В моята страна често нападат или уволняват журналисти и учители, защото са казали едно или друго. Авторите на романи, писци, къси разкази или стихотворения обаче никога не са били закачани или тормозени. Федералните, щатските или местните власти почти не ги забелязват, независимо колко нахални, богохулни или подли са. Това продължава от близо двеста години.

Ако тиранията се установи в страната ми, която сега е стара (а тиранията може да се установи по всяко време и навсякъде, доколкото мога да кажа), очаквам да продължа да пиша каквото си поискам, без да се излагам на опасност, стига да пиша художествена литература. Животът на американските властови структури от 1776 година насам, като че ли доказва първото стихотворение, което научих наизуст през живота си. Научих го от приятел. Ето го:

*Камъни и пръчки
кости чупят като съчки,
от думите обаче нищо няма да ти стане.*

* * *

Зная, че в няколко страни се смята, че художествената литература може много да навреди на обществения ред. Под художествена литература разбирам всеки писмен разказ за това, което става в главата на някого, за разлика от ежедневните новини. Авторите на такива неща, както може да ни каже Хайнрих Бъол, са били хвърляни в затвора, затваряни в лудници, а нерядко и убивани — за това, че са подредили определени думи в определен ред. Политиците, които

постъпват така с авторите на художествена литература, би трявало да разберат от американския опит, че по този начин те не просто проявяват жестокост. По този начин те стават и абсурдни. Художествената литература е безобидна. Тя е като топлия въздух.

Доказа го войната във Виетнам. Буквално всички американски писатели бяха против участието ни в тази гражданска война. В продължение на години и години протестираме заради тази война — в нашите романи, стихотворения, къси разкази и пиеци. Пуснахме върху безразличното ни общество литературния еквивалент на една водородна бомба.

Сега ще ви разкажа за мощността на такава бомба. Тя има взривна сила, колкото един много голям пай с бананов крем — пай с диаметър два метра, дебел двайсет сантиметра, пуснат от височина десет метра и повече.

Аз лично чувствам, че би трябало да пуснем това респектиращо оръжие над Обединените нации или някоя друга мироопазваща организация, като ЦРУ.

* * *

Какво могат да научат тираните, малки и големи, от речта ми досега? Че авторите на художествена литература са безвредни. На тях спокойно могат да им бъдат дадени всички свободи, на които се радват птиците — да пеят както си искат, да подскачат, да летят. Жестоките власти навсякъде по света трябва да научат наизуст това стихотворение и да го рецитират радостно в началото на всеки ден:

*Камъни и пръчки
кости чупят като съчки,
от думите обаче нищо няма да ти стане.*

С това свършва публичната част на моята реч.

Имам още няколко думи, в добавка, за вас, мои колеги. Моля, не ги повтаряйте извън тази зала. Макар и да е вярно, че ние,

американските писатели, не успяхме да променим хода на войната, имаме сериозни основания да вярваме, че сме отровили умовете на хиляди, а може би и милиони млади хора в Америка. Надеждата ни е, че тази отрова ще ги направи повече от безполезни в случай на евентуална несправедлива война.

Ще видим.

За нещастие, остават още твърде много американци, които не четат или не мислят много — и които ще продължават да са много полезни в случай на несправедлива война. Заради това се чувстваме зле. Направихме всичко по силите си.

* * *

Повечето писатели, които познавам, по целия свят, правят всичко по силите си. Трябва. Нямат друг избор. Всички хора на изкуството са специализирани клетки в един огромен организъм, човечеството. Тези клетки трябва да се държат така, както се държат, точно както клетките в сърцата или пръстите ни се държат така, както се държат.

Ние, тук, сме някои от тези специализирани клетки. Нашата цел е да накараме човечеството да се осъзнае, в цялата си сложност, и да мечтае мечтите си. Нямаме друг избор.

Има и още нещо, което трябва да се каже за положението ни. Сега, насаме, мисля, можем да признаем един пред друг, че всъщност не пишем каквото пишем. Най-малкото, не пишем *най-доброто* от това; което пишем. Най-доброто от нещата ни черпи информация, енергия и цялост от извън нас. Скулпторите усещат това по-силно от нас. Между другото. Всички скулптори, които познавам, имат чувството, че някакъв призрак е овладял ръцете им.

Откъде се вземат тези външни сигнали? Мисля, че идват от всички останали специализирани клетки на организма. Тези други клетки ни отдават енергия и малки порции информация, за да можем да помагаме на организма да осъзнае себе си — и да мечтае мечтите си.

* * *

Ако обаче целият организъм мисли, че това, което правим, е важно, защо тогава не сме по-влиятелни, отколкото сме? Убеден съм, че сме страховито влиятелни, макар че повечето национални лидери, включително и моят, не са чували никога за повечето от нас, в тази зала. Влиянието ни е бавно и невидимо, и се усеща предимно от младите. Те са жадни за митове, които резонират с тайнственостите на времената им.

Ние им даваме тези митове.

Ние ще станем влиятелни тогава, когато тези, които са слушали митовете ни, станат влиятелни. Тези, които ни управляват сега, живеят според митовете, създадени за тях от писатели, когато *те* са били млади. Съвсем ясно е, че нашите владетели не подлагат на съмнение тези митове нито за миг, ден след ден. Да се надяваме, че онези ужасно влиятелни писатели, които са създали митовете им, са били хуманни.

Благодаря ви.

ИНТЕРВЮ ЗА „ПЛЕЙБОЙ“

„ПЛЕЙБОЙ“: Освен факта, че това е доходен начин за изкарване на прехраната, защо пишете?

ВОНЕГЪТ: Мотивите ми са политически. Съгласен съм със Stalin, Hitler и Mussolini, че писателят трябва да служи на обществото си. Мнението ми се различава от това на диктаторите по въпроса как трябва да служат писателите. Преди всичко, смяtam, че те трябва да са... агенти на промяната. Към по-добро, както се надяваме.

„ПЛЕЙБОЙ“: В биологически смисъл ли?

ВОНЕГЪТ: Писателите са специализирани клетки в обществения организъм. Те са еволюционни клетки. Човечеството се опитва да стане нещо друго. През цялото време експериментира с нови идеи. Писателите са средство за въвеждане на новите идеи в обществото, а също така и средство за символично откликоване на живота. Не мисля, че можем да контролираме това, което правим.

„ПЛЕЙБОЙ“: Кое го контролира?

ВОНЕГЪТ: Желанието на човечеството да се самоусъвършенства.

„ПЛЕЙБОЙ“: В Дарвинов смисъл ли?

ВОНЕГЪТ: Не съм особено благодарен на Darwin, макар и да подозирам, че е прав. Идеите му правят хората по-жестоки. Darwinизъмът им казва, че хората, които се разболяват, заслужават да са болни, че хората, които имат неприятности, заслужават да имат неприятности. Когато някой умре, жестоките дарвинисти си въобразяват, че очевидно по някакъв начин се усъвършенстваме. И всеки, който е на върха, е там, защото е по-съвършено животно. Това е социалният дарвинизъм на миналия век, който продължава да процъфтява. Оставете Darwin. Писателите са специализирани клетки, които правят каквото правят, и те са израз на цялото общество — точно както сетивните клетки по повърхността на тялото ви служат на цялото тяло. Когато обществото изпадне в голяма опасност, най-вероятно е ние да дадем сигнал за тревога. Имам една теория за изкуството, която

е теория на канарчето в каменовъглената мина. Знаете, миньорите са внасяли птичките със себе си в забоите, за да долавят присъствието на газ, преди на хората да им призлезе. В случая с Виетнам хората на изкуството направиха точно това. Те се разчурулиха и обърнаха коремите. Това не промени нищо. Никой, от когото нещо зависеше, не даваше пет пари. Аз обаче продължавам да мисля, че хората на изкуството, всички, трябва да бъдат ценени като алармени системи.

„ПЛЕЙБОЙ“: А тези, които планират обществото?

ВОНЕГЪТ: Аз имам много идеи за това, как Америка може да стане по-щастлива и как за нея да се грижат по-добре от тях.

„ПЛЕЙБОЙ“: В някои от книгите ви, особено „Сирените от Титан“ и „Кланица пет“, се вмъква идеята, че всички моменти от времето съществуват едновременно, което означава, че бъдещето не може да бъде променено с акт на волята в настоящето. Как се съвместява с това желанието да подобрим нещата?

ВОНЕГЪТ: Естествено, вие разбирате, че всичко, което казвам, са дивотии.

„ПЛЕЙБОЙ“: Естествено.

ВОНЕГЪТ: Е, ние живеем живота си едновременно. Това е факт. Ние сме тук като дете и старец. Наскоро посетих една жена, която страдаше от болестта на Хочкин. Оставаха ѝ да живее между няколко месеца и две години и тя ми каза, че сега вече живее живота си едновременно, че изживява всички негови моменти.

„ПЛЕЙБОЙ“: Все пак изглежда парадоксално.

ВОНЕГЪТ: Така е, защото това, което току-що ви казах, е дивотия. Но е полезна, утешаваща дивотия, разбирате ли? Ето възражението ми срещу проповедниците. Те не казват едно или друго, за да направят някого по-щастлив, а има толкова идеални лъжи, които можеш да разправяш. А всичко е лъжа, защото мозъците ни са двубитови компютри, от които не можеш да измъкнеш кой знае какви истини. Що се отнася до подобряването на нещата, мозъците ни несъмнено могат да се справят. За това са направени. И разполагаме със свободата да измисляме утешителни лъжи. Не я използваме достатъчно обаче. Един от любимите ми свещеници се казваше Боб Никълсън. Приличаше на Джоузеф Котън и беше ерген, епископален свещеник на Кейп Код. Всеки път, когато умреше някой от енориашите му, той просто рухваше. Смъртта го вбесяваше. Енориашите и

роднините на покойника трябваше да го накарат да се съвземе и да го надъхат достатъчно с християнство, за да проведе погребалната церемония. Това много ми харесваше — никое от нещата, които щеше да каже в стандартното погребално слово на епископалната църква, не можеше да удовлетвори *него*. Имаше нужда от по-добри лъжи.

„ПЛЕЙБОЙ“: Вие открихте ли такива?

ВОНЕГЪТ: Опитвах. Всички опитваха. Ситуацията беше много творческа. Когато един Божи служител рухва така...

„ПЛЕЙБОЙ“: Кажете ни някои от лъжите, които ви харесват.

ВОНЕГЪТ: Не убивай. Това е добра лъжа. Независимо дали го е казал Бог или не, лъжата е чудесна. И ако става по-силна, като се твърди, че я е казал Бог, толкова по-добре.

„ПЛЕЙБОЙ“: Какво е религиозното ви възпитание?

ВОНЕГЪТ: Предците ми, които са дошли в Съединените щати малко преди гражданская война, са били атеисти. Следователно не се бунтувам срещу организираната религия. Никога не съм имал такава. Научих скандалните си мнения за организираната религия край коляното на майка ми. В семейството ми винаги ги е имало. Предците ми са дошли тук луди по американската Конституция, по просперитета и възможността тук да се установи братство между хората. Били са готови да работят много и са били атеисти.

„ПЛЕЙБОЙ“: Смятате ли, че организираната религия може да направи когото и да било по-щастлив?

ВОНЕГЪТ: О, да, разбира се. В църквите се казват множество утешителни лъжи. Недостатъчно, но все пак е добре. Ще ми се проповедниците да лъжат по-убедително за това, колко честни трябва да сме и как трябва да се отнасяме помежду си като братя. Никога не съм чувал проповед за сдържаността и деликатността. Никога не съм чувал проповедник да казва, че е грешно да се убива. Никой проповедник не говори срещу измамите в бизнеса. Всяка година има по петдесет и две недели, а въпреки това никоя от тези теми не се споменава.

„ПЛЕЙБОЙ“: Има ли религия, която смятате за по-висша от останалите?

ВОНЕГЪТ: Анонимните алкохолици. Анонимните алкохолици ти дава нещо като разширено семейство, което е много близко до кръвното братство, защото всички там са преживели една и съща

катастрофа. Едно от най-удивителните неща на тази организация е, че в нея отиват много хора, които *не* са пияници, които се преструват на такива, защото социалните и духовни ползи са толкова големи. По принцип там говорят за истински проблеми, за каквото по правило не се говори в църквите. Домовете за адаптиране на нас скоро освободени затворници, санаториумите за хора, възстановяващи се от пристрастяване към наркотици имат същия проблем — там се навъртат хора, които просто имат нужда от компания, от братя или сестри от разширено семейство.

„ПЛЕЙБОЙ“: Защо?

ВОНЕГЪТ: Това е копнеж за компания. Системата на фабриките раздроби обществото и то стана много самотно. Хората трябва да се местят от едно място на друго с преместването на работните места, когато просперитетът напуска едно място и отива на друго. Хората вече не живеят в общини постоянно. А би трябало — общините са много комфортни за човешките същества. Онзи ден говорих в един бар в Гринидж Вилидж с един адвокат от Обединения профсъюз на миньорите и той ми разказа за някакви миньори от Пенсилвания, които не искали да си тръгнат, макар и работните им места да изчезвали, заради общините, организирани около църквите и особено заради музиката. Имали хорове, създадени преди сто години, някои от тях наистина прекрасни, и не желаели да изоставят всичко това, за да заминат за Сан Диего, където да правят кораби или самолети. Искали да останат в Пенсилвания, защото там били домовете им. И това е интелигентно. Хората трябва да имат домове. Баща ми и дядо ми бяха архитекти. Дядо ми беше първият лицензиран архитект в Индиана — и построи дом, с идеята, че ще го обитават няколко поколения. Разбира се, в момента къщата е погребално дружество или музикална школа. През живота си обаче баща ми също построи две къщи-мечта, с идеята, че в тях ще живеят няколко поколения. Ще ми се американците някъде да имат бащин дом.

„ПЛЕЙБОЙ“: Но в момента живеете в апартамент в Ню Йорк.

ВОНЕГЪТ: Свикнал съм с липсата на корени, която върви с професията ми. Ще ми се обаче хората да могат да живеят в една общност цял живот. Да пътуват, за да видят света, но винаги да се връщат. Това е хубаво. Винаги, когато отида в Индианаполис сега, ме тормози един детски въпрос и най-накрая трябва да го изрека на глас:

„Къде е леглото ми?“ Израснал съм там, в града днес живеят един милион души, но в него няма място, където да се намира мое легло. И питам: „Къде е леглото ми?“ После отивам в мотел. Не мога да се върна у дома.

До много скоро човешките същества имаха общности от роднини. Можеха да отидат в десетки домове. Когато семейна двойка се скараше, единият или другият можеха да отидат през три къщи и да останат при някой близък роднина, докато му мине. Или, ако на някое хлапе му писнеше от родителите му толкова, че вече да не може да ги търпи, можеше да отиде при чичо си за малко. Сега това не е възможно. Всяко семейство е заключено в малка кутия. Съседите не са роднини. Няма други къщи, където човек да отиде и за него да се грижат. Когато Никън се чуди какво става с Америка, когато пита „Къде са старите стойности?“ и така нататък, отговорът е повече от ясен. Ние сме самотни. Вече нямаме достатъчно приятели и роднини. Щяхме да имаме, ако живеехме в истински общини.

„ПЛЕЙБОЙ“: Какво е мнението ви за тези, които правят експерименти с различни социални структури, например комуни?

ВОНЕГЪТ: Те искат да се върнат към начина, по който хората са живели 1000000 години, което е интелигентно. За жалост, тези общини обикновено не се задържат заедно много дълго и накрая се разпадат, защото членовете им не са истински роднини и нямат достатъчно общи неща помежду си. За да може една общност да съществува, човек не би трябвало да се пита какво всъщност мисли този до него. Това е примитивно общество. В общините, които се създават сега, като млади хора вземат някоя ферма и се опитват да живеят в нея общо, основателите със сигурност имат адски различия помежду си. Децата им обаче, ако комуната се задържи достатъчно дълго, за да отгледа деца, ще се чувстват по-комфортно заедно, биха имали повече общи възгледи и преживявания, повече ще приличат на истински роднини.

„ПЛЕЙБОЙ“: Проучвали ли сте някога тези неща?

ВОНЕГЪТ: Не. Страхувам се да го направя. Мога да открия, че не е истина. Не бих могъл да преживея собствения си пессимизъм, ако нямам никаква малка слънчева мечта. Това си е мое и не ми казвайте, че греша: човешките същества ще бъдат по-щастливи, не когато победят рака, стигнат до Марс или преодолеят расовите

предразсъдъци, или изчистват езерото Ери, а когато намерят начин отново да живеят в примитивни общности. Това е моята утопия. Това искам за себе си.

„ПЛЕЙБОЙ“: Нямате ли общност?

ВОНЕГЪТ: О... има много хора, които биха говорили с мен по телефона. И винаги ме посрещат много добре в мотелите и хотелите, в магазините.

„ПЛЕЙБОЙ“: Но нямате роднини.

ВОНЕГЪТ: Имам ужасно много, но са кошмарно пръснати и ги няма, и мислят по всевъзможно безумни начини.

„ПЛЕЙБОЙ“: Искате да сте с хора, които живеят наблизо и мислят точно като вас?

ВОНЕГЪТ: Не. Това не е достатъчно примитивно. Искам да съм с хора, които изобщо не мислят, така че и аз да не трябва да мисля. Много съм уморен от мислене. И като че ли не помага особено. Според мен човешкият мозък е прекалено мощн, за да може да се използва на практика в тази вселена. Ще ми се да живея с алигатори, да мисля като алигатор.

„ПЛЕЙБОЙ“: Възможно ли е това чувство да се дължи на умората от току-що завършена книга?

ВОНЕГЪТ: Не.

„ПЛЕЙБОЙ“: Въпреки че искате да сте алигатор, може ли да поговорим още малко за хора?

ВОНЕГЪТ: Хората са твърде добри за този свят.

„ПЛЕЙБОЙ“: Сигурно сте чули или видели общност, към която бихте желали да се присъедините.

ВОНЕГЪТ: Хората на изкуството са нещо като разширено семейство. Предполагам, че вече съм в него. Хората на изкуството обикновено се разбират помежду си доста добре, без да се налага да обясняват надълго и нашироко. В Ню Йорк има една комуна, от която се възхищавам, но не бих искал да се присъединя към нея. Създадена е от една жена, която познавам. Основава се на това, че всеки чука всеки друг. Това е интелигентно, защото представлява нещо като кръвна връзка. Всъщност връзката е спермена, но всичко магическо по същността си, като това, наистина кара човек да се чувства повече като роднина. Отне ѝ доста време, докато създаде това нещо, защото има много хора, които не могат да общуват по този начин, които не могат

да преминат бариерите. То е като церемонията с побратимяването в „Том Сойер“, когато Том и Хък подписаха клетва със собствената си кръв. Участват жизненоважни вещества. Наскоро гледах по телевизията филм за проучването на горното течение на Нил. Британската експедиция беше спряна от един племенен вожд. Племенният вожд не искаше да пусне изследователите да продължат, преди да смесят кръвта си с неговата. Една друга жена от Ню Йорк, която познавам, има комуна, в чиято основа е яденето на големи купи спагети или чили, или ориз всяка вечер. Това също са жизненоважни субстанции.

„ПЛЕЙБОЙ“: Този копнеж към общността може да обясни, поне отчасти, модното увлечение по Иисус сред младите напоследък. Защо според вас обаче ги привлича фундаменталното християнство?

ВОНЕГЪТ: Изборът на сърцевина за изкуственото разширено семейство е доста произволен. Вече споменах изкуствата, спермата, кръвта и спагетите. Християнството е също толкова разпространено и безвредно и поради това добро. Знаете ли какво е нуклеизация? Аз не знам, но ще се преструвам, че знам. Свързано е с въпроса колко голямо трябва да е нещо, за да продължи да расте, вместо да умре. Стандартният пример е запалването на огън в пещ с въглища. Ако огънят, който палим, е по-малък от определен размер, ще изгасне. Ако е по-голям, ще се разпространява, докато пламне всичкото гориво. Вероятно в телата ни непрекъснато се образуват гроздове ракови клетки, но бързо изчезват — защото гроздовете са по-малки от определен размер. В Америка е лесно да събереш голяма група хора, които знаят нещо за християнството, защото за него непрекъснато се говори. Няма да е лесно да събереш голяма група заратустрианци, например. Има обаче големи групи християни. Има големи групи на расовата омраза. Никак не е трудно някоя от тях да нарасне, особено в самотно общество като нашето. Всякакви групи.

„ПЛЕЙБОЙ“: Значи не се възхищавате на християнството повече, отколкото, да речем, на общата купа спагети всяка вечер? Или всичко друго, което би могло да спои едно разширено семейство?

ВОНЕГЪТ: Възхищавам се на християнството повече от всичко друго — християнството, чийто символ са добрите хора, споделящи общата купа.

„ПЛЕЙБОЙ“: Споменавате за добрите хора, но някак си тези думи за увлеченията по Иисус и разширните семейства напомнят за Чарлз Мансън^[1].

ВОНЕГЪТ: Да, така е. Неговото семейство, разбира се, е разширено. Приел е всички онези не особено умни момичета, най-често бездомни момичета, или поне са се чувствали бездомни, и „Семейството“ е означавало толкова много за тях, че са били готови на всичко заради него. Били са простодушни и ужасно млади.

„ПЛЕЙБОЙ“: С какво според вас им е въздействал Мансън?

ВОНЕГЪТ: С желанието си да бъде баща. Една от слабостите на обществото ни е това, че твърде малко хора желаят да бъдат бащи, да носят отговорност, да организират, да казват какво трябва да се направи след това. Много малко хора са годни за това. Ако някой пожелае да поеме нещата в свои ръце, много вероятно е да намери последователи, при това толкова, че да не знае какво да прави с тях. Стандартното поведение в нашето общество в момента е бащата да отрича, че е баща веднага, щом това стане възможно, когато хлапето стане на шестнайсет или нещо такова. Предполагам, че Чарлз Мансън не само е проектиран навън желание да е баща, но също така желание да остане такъв и да стане дядо и прадядо. Това е постоянство, което хората не получават от родителите си.

„ПЛЕЙБОЙ“: А ако бащата се окаже олицетворение на злото, значи поемаме риска и толкова?

ВОНЕГЪТ: Разбира се. Какво толкова? Човек се ражда и си отива, преди да разбере какво става.

„ПЛЕЙБОЙ“: Имате ли някакви идеи как могат да бъдат създадени по-здрави разширени семейства от това на Мансън?

ВОНЕГЪТ: Разбира се. Сложете в основата им християнство или спагети. Препоръчвам същото и на държавите.

„ПЛЕЙБОЙ“: Има ли начин една държава да насърчи разрастването на разширните семейства?

ВОНЕГЪТ: Чрез закони. В момента пиша една история по въпроса, с Килгор Траут.

„ПЛЕЙБОЙ“: Килгор Траут е измисленият автор на научна фантастика, за когото става дума в някои от книгите ви.

ВОНЕГЪТ: Така е. И в момента той пише разказ за времето, когато нашето правительство ще разбере, че не се грижи както трябва за

хората, защото е твърде тромаво и мудно. Иска да помогне на хората, но не може да стигне никъде навреме. Президентът посещава Нигерия, където разширените семейства са начин на живот от началото на времето. Той е впечатлен и с право. Огромните семейства се грижат за болните и старците си, за всеки роднина, който има проблеми. Правят го веднага и без никакви разносци за правителството. Значи, президентът на Съединените щати се връща у дома и обявява, че проблемът на страната е в това, че никой няма достатъчно роднини на разстояние едно провикване. Никой не може просто да извика, за да му се притекат на помощ. Всички трябва да попълват формуляри. И президентът смята да накара компютрите на Администрацията по социалната сигурност да зачислят на всекиго хиляди роднини.

„ПЛЕЙБОЙ“: Безразборно?

ВОНЕГЪТ: Както им падне. Човек трябва да захвърли средното си име и да го замени с името, което му дадат компютрите — имена на гръцки богове, цветове, химически елементи, цветя, животни. Историята започва с пристигането на един политически емигрант в Америка. Той не само трябва да се закълне в лоялност към страната и всичко останало, но трябва да приеме ново второ име от компютрите. Дават му името Глухарче. Името му става Лаело Глухарче Блинц. Има 20000 роднини в цялата страна, със същото правителствено второ име. Получава семеен справочник на фамилия Глухарче и абонамент за месечното списание на фамилия Глухарче. В него има множество реклами, обяви за работа, за покупки и продажби.

„ПЛЕЙБОЙ“: Няма ли тези назначени от правителството роднини да се възползват от него?

ВОНЕГЪТ: Ако искат твърде много, той може да им каже да вървят на майната си, точно както човек казва на кръвен роднина. Освен това в месечното списание има и обяви и статии за мошениците и дължниците в семейството. Радостта от всичко това е, че никой няма да се чувства самотен и всеки, който има нужда от седем долара до следващия четвъртък или гледачка за бебето за няколко часа, докато отиде до болницата, може да ги има. Винаги, когато отседна в мотел, в голям град, проверявам телефонните указатели за хора с името Вонегът или Либер, и никога не откривам такива. Либер е моминското име на майка ми. Ако обаче бях Глухарче или Катерица или Никел, щях да мога да се обадя на много номера.

„ПЛЕЙБОЙ“: Ами ако не желаят да разговарят с вас?

ВОНЕГЪТ: При роднините това се случва много често. Много често се случва и да се *радват*, че им се обаждаш, за да помогнат, ако могат.

„ПЛЕЙБОЙ“: И няма да са задължени със закон да ти дават каквото искаш?

ВОНЕГЪТ: Не, по дяволите. Ще бъдат като обикновени роднини, само че ужасно много. Ако някой позвъни на вратата ми и каже: „Ей, ти си Катерица и аз съм Катерица. Трябват ми сто долара“, ще изслушам историята му, ако искам, и ще му дам колкото мога да отделя, колкото сметна, че заслужава. Може да не му дам нищо. И това няма да превърне страната в лигаво, сантиментално общество. Ще има повече хора, които си казват един на друг да вървят на майната си, отколкото сега. При теб, на улицата, може да дойде просяк и да ти каже: „Ей, приятел, можеш ли да помогнеш на един закъсал“. Ти можеш да попиташи какво е второто му име и той да ти отговори, че е Никел. Тогава ти можеш да му кажеш: „Върви на майната си, аз съм Катерица. Върви при някой Никел да търсиш помощ“. Постепенно, разбира се, Никелите ще започнат да мислят, че са малко по-свестни от Глухарчетата и „Не знам какво им става на тези Катерици“ и така нататък, но също така ще има и много хора, които се срещат като роднини: „Ти Изумруд ли си? Ей, мамка му! И аз съм Изумруд! Откъде си?“ Знам, че поне що се отнася до Вонегът, имам известни права над тези хора. На петдесетия си рожден ден, например, получих картичка, подписана от много хора, които се казват Вонегът — католически род от Оукланд, Калифорния. Не знам откъде са разбрали, че е рожденият ми ден, но получих тази прекрасна картичка, без изобщо някога да съм ги виждал.

Веднъж, преди няколко години, говорех в хавайския университет и някой дойде при мен и ме попита: „Кой е Фред Вонегът?“ Отговорих, че не знам и той ми каза, че името на Фред Вонегът е във вестниците непрекъснато. Взех един вестник от Хонолулу и там видях голяма реклама за коли на старо, със снимка на Фред и надпис от рода на „ЕЛАТЕ И ПОПИТАЙТЕ ФРЕД ЗА ИЗГОДНА СДЕЛКА“. Открих го и вечеряхме заедно. Okaza се, че е израснал в Самоа и че майка му е финландка. Въпреки това срещата, връзката беше вълнуваща и за двама ни.

„ПЛЕЙБОЙ“: Връзките по име обаче не са ли като това, за което става дума в „Котешка люлка“ — група, която открива идентичността си чрез неуместни и изкуствени общи преживявания?

ВОНЕГЪТ: Не знам, но ако върши работа, е без значение. Това е като наркотиците и младите хора. Фактът, че употребяват наркотици, им осигурява общност. Ако започнеш да употребяваш някакъв наркотик, можеш да си избереш група приятели, с които да се виждаш всеки ден, ден след ден, заради необходимостта да се сдобиваш с дрога през цялото време. И можеш да имаш общност, каквато не би имал при други обстоятелства. Около марихуаната беше изградено общество, същото е и около дългите коси. Можеш да поздравяваш и да се доверяваш на непознати, само защото изглеждат като теб, защото използват марихуана и така нататък. Това са вълшебните амулети, по които се разпознават един друг — и така се получава общност. Наркотиците са интересни с това, че показват колко невероятно изобретателни са хората.

„ПЛЕЙБОЙ“: Как така?

ВОНЕГЪТ: Ами, хиляди хора от нашето общество откриват, че са твърде глупави, твърде непривлекателни или твърде невежи, за да се издигнат. Дават си сметка, че не могат да имат хубава кола, хубава къща или хубава работа. Не всеки може да има такива неща, нали? Трябва да си много приятен. Трябва да изглеждаш добре. Трябва да имаш добри контакти. И си дават сметка, че ако загубиш, ако не се издигнеш в нашето общество, ще трябва да живееш сред ужасна грозота, че полицията ще опитва да те върне обратно всеки път, когато се измъкнеш. Хората, попаднали в такава ситуация, са обмислили всички възможности. Трябва ли да боядисам стаята си? Ако сложа много отрова за плъхове, ще си отидат ли плъховете? Не. Плъховете пак ще са си там, ако боядисаш стаята си, тя пак ще е грозна. Пак няма да имаш пари, за да отидеш на кино, няма да можеш да се сприятелиш с хора, на които да имаш доверие.

Какво можеш да направиш в такъв случай? Можеш да промениш ума си. Можеш да промениш вътрешността си. Дrogата е чудесен, изобретателен, храбър експеримент. Никое правителство не би се осмелило да проведе такъв експеримент. Подобно нещо би опитал нацистки лекар в концентрационен лагер. На всички в Блок С дава амфетамини. На всички в Блок Д дава хероин. Онези от Блок Е

поддържа в небесата с марихуана — и чака да види какво ще стане с тях. Този експеримент обаче е и продължава да бъде осъществяван от доброволци, така че сега знам много за това, как можем да бъдем променени вътрешно. Може населението да стане толкова гъсто, че всички да трябва да живеят сред грозота и да се окаже, че интелигентното човешко решение — единственото възможно решение — е да се променим вътрешно.

„ПЛЕЙБОЙ“: Наркотиците били ли са решение за вас?

ВОНЕГЪТ: Не. Макар че известно време използвах предписани амфетамини, защото много спях. Винаги съм можел да спя добре, но след осем часа здрав сън бях в състояние да подремна и следобед. Установих, че ако искам, мога да спя и от един до пет, да прекарам целия следобед във великолепни цветни сънища. Това е нормална реакция спрямо депресията. Спях страшно много и реших, че това е губене на време. Поговорих с един лекар и той ми предписа „Риталин“. Свърши работа. Бях впечатлен. Не вземах кой знае колко от препарата, но бях изумен как така мога да съм в депресия и като гълтна проклетото малко нещо, малко по-голямо от глава на карфица, да се почувствам много по-добре. Смятах, че реагирам така заради Атика или на минирането на пристанището на Хайфон. Не беше така. Явно бях реагирал на вътрешната химия на организма. Трябваше само да гълтна едно от онези малки хапчета. Престанах да ги вземам, но ми се стори много интересно, че настроението ми може да се промени от хапче.

„ПЛЕЙБОЙ“: Освен периодите на потиснатост, преживявате ли и периоди на възбуда?

ВОНЕГЪТ: До много скоро, на всеки двайсети ден, тапата ми изхвърчаше. Дълго време смятах, че имам много добри причини за тези периодични изригвания. Мислех, че хората около мен си го търсят. Едва напоследък обаче си дадох сметка, че това се случва редовно, още откакто бях на шест години. Хората около мен не можеха да направят кой знае какво в тази връзка. Можеха да отложат изблика ден-два, но нищо повече — ставаше повече или по-малко по разписание.

„ПЛЕЙБОЙ“: Казвате *ставаше*.

ВОНЕГЪТ: Е, вземах уроци как да се справям с това. Ходех при една лекарка веднъж седмично. Това не е психоанализа, а нещо по-

повърхностно. Говоря ѝ за депресията си, опитвам се да схвата природата ѝ. Голяма част от всичко това е във физиологията. В книгата, която завърших току-що, „Закуска за шампиони“, мотивите на героите се обясняват с телесната химия. Знаете как е, не даваме пет пари за детството на някого или за случилото се вчера — просто искаме да знаем какво е състоянието на кръвния му поток. Героите са по-високо, когато кръвният им поток е повишен, и са по-ниско, когато кръвният им поток е понижен. За мен обаче тази година е по-добра от миналата. Оправям се много по-добре. През последните две години бях много ниско и като поработих върху това, отново се надигнах. Получавам помош от интелигентни хора, които не са фройдисти.

„ПЛЕЙБОЙ“: По-рано, в „Кланица пет“, говорите за напиване през нощта и звънене по телефона на стари приятели, много далеч. Още ли го правите?

ВОНЕГЪТ: Вече не. Но е чудесно. Можеш да намериш всеки, когото поискаш, в цялата страна. Обичам да се ровя в миналото, стига да се ровя сред живи хора, а не сред призраци. Познавам един акушер, който беше много беден като млад. Отиде в Калифорния и стана богат и известен. Беше акушер на кинозвездите. Когато се пенсионира, отново се върна в Средния запад и потърси всички жени, с които някога, когато е бил никой, беше излизал. Искаше да видят, че вече е някой. „Браво на теб“, казах му. Помислих си, че е чаровно. Харесвам хората, които не забравят.

Аз също направих подобна дивотия. В гимназията „Шортридж“, когато учех там, имахме една танцова забава за големите ученици, на която даваха смешни подаръци на различни хора. Тренъорът по футбол — беше дяволски добър тренъор, отборът ни бе като барут — раздаваше подаръците. Други хора ги бяха опаковали, той само обявяваше кой подарък за кого е. По онова време бях клоощав, с много тесни рамене.

„ПЛЕЙБОЙ“: Като Били Пилгрим от „Кланица пет“?

ВОНЕГЪТ: Да. Бях нелепо фламинго. Тренъорът ми връчи самоучител по културизъм. Щях да се поболея. Искаше ми се да изляза и да нарежа гумите на колата му, толкова безответствена беше постъпката му на възрастен спрямо едно хлапе. Не го направих. Излязох от залата и се прибрах у дома. Никога не забравих унищожението. Една вечер, миналата година, взех телефона и поисках

номера му от информацията в Индианаполис. Обадих му се и му казах кой съм. После му напомних за подаръка и казах. „Искам да знаеш, че тялото ми се разви нормално“. Това беше елегантно разтоварване. Със сигурност бие психиатрията.

„ПЛЕЙБОЙ“: В книгите ви веселото е помрачено от истинска тъга. Независимо от явно успешната ви терапия, смятате ли се за тъжен човек?

ВОНЕГЪТ: Има тъжни неща от детството ми, които, предполагам, имат нещо общо с тъгата ми. Все пак тъгата, която изпитвам сега, е от яд, защото можем да направим толкова много неща — евтини неща, — които не правим. Свързано е с идеите. Аз съм атеист, както казах, и не си падам по погребения — идеята за тях не ми допада особено, — но все пак, най-накрая, реших да отида на гробовете на родителите си. Направих го. Там, в Индианаполис, има два камъка, един до друг, и аз ги погледнах и ми се искаше — чуха го в главата си, толкова ясно съзнавах какво ми се иска — те да са били по-щастливи, отколкото бяха. За тях би било дяволски лесно да са пощастливи. Ето това ме натъжава. Благодарен съм, задето научих от тях, че организираната религия е антихристиянска и че расовите предразсъдъци са глупави и жестоки. Благодарен съм, също така, че умееха да се шегуват. От тях обаче научих и какво е тъга до костите. Хлапетата могат да научат всичко. Когато се раждат, главите им са празни. Възрастните могат да сложат в тях каквото си поискат.

„ПЛЕЙБОЙ“: Защо родителите ви бяха толкова тъжни?

ВОНЕГЪТ: Мога само да предполагам. Предполагам, защото планетата, която обичаха и смятаха, че разбираят, е била унищожена през Първата световна война. И нещо, което казах по-рано — човешките същества са твърде добри за тази планета. Вероятно това е била тъгата в костите им. Говоря глупости, разбира се. Те съсираха живота си, защото мислеха за каквото не трябва. А, дявол да го вземе, нямаше да е никак трудно да започнат да мислят за каквото трябва.

„ПЛЕЙБОЙ“: Приличате ли на своя герой, Елиът Роузутър, който се чувства много разстроен от тъгата по света?

ВОНЕГЪТ: Донякъде е достойно за себеуважение да ходиш по света и да съжаляваш другите хора. Аз не го правя много. Аз просто знам, че има ужасно много хора, които имат страхотни проблеми и не могат да се измъкнат. Проявявам нетърпение с хората, които смятат, че

е лесно да се освободиш от проблемите си. Смятам, че има много хора, които се нуждаят от сериозна помощ. Тревожа се за глупавите хора, тъпите хора. Някой трябва да се грижи за тях, защото те не могат да се справят. На времето опитах да направя организация с идеална цел, наречена „Жизнено инженерство“. Ако не знаеш какво да правиш понататък, идваш при нас и ние ти казваме. Единственото ни изискване беше да правиш каквото ти кажем. Най-напред даваш тържествено обещание, че ще правиш точно каквото ти кажем, а после ние ти даваме най-добрания съвет, на който сме способни. Okаза се обаче, че никой не спазваше даденото обещание, а ние нямахме начин да го наложим. Не можехме да наемем двама биячи от Детройт, нали?

„ПЛЕЙБОЙ“: Друг начин да се справиш с тъгата, с проблемите, които не можеш да решиш, е хуморът. Това ли е вашият начин?

ВОНЕГЪТ: Е, опитвам се. Смехът обаче е отговор на безсилието, точно както сълзите са отговор на безсилието и като тях не решава нищо. Плачът и смехът са нещата, които правят човешките същества, когато не могат да направят нищо друго. Фройд пише много смислено за хумора — това е интересно, защото по същество той е много далеч от хумора. Примерът, който дава, е с куче, което не може да излезе през портата, за да ухапе човек или да се сбие с друго куче. Започва да рови в калта. Това не решава нищо, но кучето трябва да направи *нещо*. В подобна ситуация хората плачат или се смеят. Често държах речи, защото ми бяха нужни хонорарите. Понякога бях смешен. Най-смешен бях в Нотр Дам, където бях на един литературен фестивал. Аудиторията беше огромна и така добре настроена, че каквото и да кажех, звучеше смешно. Достатъчно бе да се изкашлям или да прочистя гърлото си и всичко избухваше. Историята, която разказвам, е наистина ужасна. Хората се смееха, защото агонизираха от болка, срещу която не можеха да направят нищо. Бяха болни и безпомощни, защото два дни преди това беше убит Мартин Лутър Кинг. Фестивалът бе прекратен в четвъртъка на убийството и продължи на следващия ден. Но беше ден на тъга, хората се мъчеха да се съвземат. Тогава, в събота, дойде моят ред да говоря. Правя умерено смешни неща, но в присъствието на скръбта смехът беше най-сilen. Имаше огромна нужда или от плач, или от смях, като единствен възможен регулатор. Нищо не можеше да се направи, за да се върне Кинг. Значи най-

големият смях се основава на най-големите разочарования и на най-големите страхове.

„ПЛЕЙБОЙ“: Това ли се нарича „черен хумор“? Всичкият ли хумор е черен?

ВОНЕГЪТ: В известен смисъл, може би да. Във всеки случай, хората, които Брус Джей Фридман нарича „черни хумористи“, доста се различават помежду си. Аз не си приличам много с Дж. П. Донливи, например, но Фридман вижда някаква прилика и казва, че и двамата сме черни хумористи. Критиците подхванаха фразата, защото е удобна. Казват „черен хуморист“ и по този начин назовават поне двайсет писатели. Нещо като стенография. Фройд обаче вече е писал за хумора на ешафода, който е средноевропейски хумор. При него хората се смеят, когато са в състояние на политическа безпомощност. Този хумор е свързан с Австро-Унгарската империя. Имало е евреи, сърби, хървати — всичките набълъскани заедно в онази доста невероятна империя. И са им се случили ужасни неща. Били са безпомощни, безсилни хора и затова са се шегували. Само това са можели да правят пред лицето на безсилието. Хуморът на ешафода, описан от Фройд, тук наричаме „еврейски хумор“. Хумор за слаби, интелигентни хора, попаднали в безнадеждни ситуации. Аз често съм писал за безсилни хора, които чувстват, че не може да се направи много във връзка със ситуацията им.

Един от любимите ми анимационни филми — мисля, че беше от Шел Силвърстайн — показва двама души, оковани с вдигнати нагоре ръце за стена на килия, висока пет метра. Глезените им също са оковани, а високо горе има малко прозорче с решетки, през което и мишка не може да се промъкне. Единият от двамата казва: „А сега, ето какъв е планът ми...“ Не е в американската разказваческа традиция да има герои, попаднали в ситуации, от които не могат да излязат, но мисля, че това често се среща в живота. Съществуват хора, най-вече глупавите хора, които имат ужасни проблеми и никога не могат да се измъкнат от тях, защото не са достатъчно интелигентни. Струва ми се жестоко и комично в нашата култура да очакваме, че човек винаги може да реши проблемите си. Значи, ако имаш малко повече енергия, малко повече борбеност, проблемът винаги може да бъде решен. Това е толкова невярно, че ми се иска да плача — или да се смея. В американската култура не е прието мъжете да плачат — но се смея

много. Когато попадна на необразован, глупав чернокож наркоман в този град, а после срещна оптимист, който смята, че всеки може да се издигне над произхода си, ако го бива — това е нещо, за което можеш да плачеш и да се смееш. Но смехът е важен, защото го чувстваш като смях.

„ПЛЕЙБОЙ“: Кое смятате за истински смешно?

ВОНЕГЪТ: Нищо не може да ме накара да се пукна от смях. Работата ми е да се шегувам. Това е вид малко изкуство. Имам известен природен талант. Напомня правенето на капан за мишки. Правиш капана, слагаш стръвта, зареждаш го и... щрак! Книгите ми са по същество мозайки, направени от малки плочки. И всяка плочка е смешка. Може да е дълга пет реда или единайсет реда. Ако пишах трагично, можех да карам морето да се промени, да имам сериозно, мощно течение. Вместо това се хванах със смешките. Една от причините да пиша толкова бавно е, че се опитвам да накарам всяка смешка да върши работа. Трябва да го правиш, иначе книгата е загубена. Шегите обаче до такава степен са част от приспособяването ми към живота, че мога да започна да пиша история на всякаква тема и или ще намеря в нея смешни неща, или ще спра да пиша.

„ПЛЕЙБОЙ“: Как стана така, че започнахте да пишете?

ВОНЕГЪТ: Гимназията, в която уучех, издаваше ежедневник и то още от 1900 година. Там имаше курс по печатарство за хората, които няма да учат в колеж. Бяха си дали сметка: „Боже, след като имаме линотипите, много лесно бихме могли да издаваме вестник!“ И започнали да го издават всеки ден. Казваше се „Шортридж Ехо“. Беше толкова стар, че родителите ми бяха работили за него. Така, вместо за учител, както се случва с повечето хора, вместо за един читател, госпожица Грийн или господин Уотсън, започнах да пиша за по-голяма публика. И ако не си свърших работата добре, изяждах доста лайна през следващите двайсет и четири часа. Просто се оказа, че мога да пиша по-добре от повечето други. Всеки е надарен с нещо, което му се отдава лесно, и не може да си представи защо всички останали имат толкова големи проблеми с него. За мен това беше писането. За брат ми бяха математиката и физиката. За сестра ми — рисуването и скулптурата.

„ПЛЕЙБОЙ“: Тогава четяхте ли научна фантастика?

ВОНЕГЪТ: Повечето излизаше като булевардни издания. От време на време четях булевардна научна фантастика, както четях булеварден секс или булевардни криминални романи. Мнозинството от съвременниците ми, които сега са автори на научна фантастика, бяха абсолютно полудели по тези булевардни романи — даваха всичките си пари за тях, колекционираха ги, разменяха ги, възхищаваха им се, ръкопляскаха на автори, които останалият свят смяташе за занаятчии. Аз никога не съм правил това и съжалявам. Когато съм с други автори на научна фантастика, аз се стеснявам, защото те искат да си говорим за хиляди истории, които не съм чел. Не че смятah тези романи за недостойни. Просто си пилеех живота с други неща.

„ПЛЕЙБОЙ“: Например?

ВОНЕГЪТ: Не знам. Някога казвах, че съм пропилял осем години, за да правя авиомодели и да мастурбирам, но не беше толкова просто. Четях научна фантастика, само че консервативни неща — Хърбърт Уелс и Робърт Луис Стивънсън, който лесно се забравя, но пък е написал „Джекил и Хайд“. Четях и Джордж Бърнард Шоу, който прави ужасно много екстраполации, особено във въведенията си. „Назад към Матусал“ за мен беше научна фантастика.

„ПЛЕЙБОЙ“: Какво мислите за нея като жанр? Според стандартните критически оценки, тя не се рентира.

ВОНЕГЪТ: Заплащането винаги е било по-малко, в сравнение със заплащането за други литературни жанрове. Тъкмо авторите на булевардна фантастика дадоха тон. Ще ви кажа нещо интересно: когато Ай Би Ем създаде електрическата пишеща машина, още не беше ясно дали това е продукт или не. Наистина не можеха да си представят, че хората вече са чак толкова недоволни от обикновената пишеща машина. Механичната пишеща машина е чудесно нещо. Не бях чувал някой да се оплаква, че ръцете му се уморяват като пише на такава. Ай Би Ем се беспокоеше, когато пусна новите електрически пишещи машини, защото не знаеше дали някой ще иска да ги ползва. Първи си купиха такива машини писателите на булевардна литература, които искаха да пишат по-бързо, защото им се плащаше малко на дума. Пишеха толкова бързо, че изграждането на образите стана без значение, диалозите бяха дървени, както и всичко останало — защото винаги даваха първата чернова. Продаваха нея, защото нямаха време за подобрения. Това продължаваше упорито и младите хора, които бяха

решили да пишат научна фантастика, използваха за модел онова, което вече беше написано. Качеството най-често бе кошмарно, но се получаваше един вид освобождаване, защото по този начин в обръщение влизаха ужасно много добри идеи.

„ПЛЕЙБОЙ“: Кое накара самия вас да използвате този жанр?

ВОНЕГЪТ: По онова време работех за „Дженеръл Електрик“, веднага след Втората световна война, и видях машина за изрязване на роторите на реактивните самолети — газовите турбини. Беше много скъпо човек да изрязва такива сложни форми, така че бяха измислили управлявана от компютър машина и тя ме заплени. Това беше през 1949 година и хората, които работеха на тази машина, предвиждаха всевъзможни други машини, които да се управляват от малки кутии и перфорирани карти. „Механично пиано“ беше първият ми отговор на идеята всичко да се управлява от малки кутийки. Звучеше много смислено. Не изглеждаше зловещо една щракаща кутийка да взема решения вместо теб. Беше лошо обаче за човешките същества, които черпеха достойнство от работата си.

„ПЛЕЙБОЙ“: Значи научната фантастика ви се стори най-добрия начин да споделите мислите си по въпроса?

ВОНЕГЪТ: Нямаше как да го избягна, защото „Дженеръл Електрик“ беше научна фантастика. С радост отмъкнах сюжета на „Този храбър нов свят“, чийто сюжет беше с радост отмъкнат от „Ние“ на Евгени Замятин.

„ПЛЕЙБОЙ“: „Кланица пет“ е преди всичко за огнената бомбардировка над Дрезден, която сте преживели през Втората световна война. Какво ви накара да напишете романа като един вид научна фантастика?

ВОНЕГЪТ: Тези неща са интуитивни. Тук няма събрания за обсъждане на стратегията за това, какво ще правиш. Просто работиш всеки ден. А научнофантастичните пасажи в „Кланица пет“ са като клоуните при Шекспир. Когато Шекспир смята, че на публиката ѝ стигат сериозните неща, пуска в ход някой клоун или глупав гостилничар, или нещо подобно, след което отново става сериозен. Пътуванията до други планети, научната фантастика, която очевидно е шега, е равносилна на това пускане на клоуните от време на време, колкото да се разведрят нещата.

„ПЛЕЙБОЙ“: Докато пишехте „Кланица пет“, опитахте ли въобще да подходите към темата изцяло реалистично?

ВОНЕГЪТ: Не можех, защото книгата беше до голяма степен намерен предмет. Беше в главата ми и успях да я извадя от там, но една от особеностите на този предмет бе фактът, че вместо бомбардировката на Дрезден имаше бяло петно, защото не помня. Потърсих няколко души, с които бяхме заедно през войната, но и те не помнеха. Не искаха да говорят за това. Бяха забравили напълно какво беше. За събитието имаше всевъзможна информация, но поне що се отнася до банката на моята памет, центърът на историята просто бе изтръгнат. Нямаше какво да се възстановява — нямаше и в главите на моите приятели.

„ПЛЕЙБОЙ“: Дори и да не помните, преживяното в Дрезден, бомбардировките, пленничеството промениха ли ви по някакъв начин?

ВОНЕГЪТ: Не. Предполагам, че мислите обратното, защото това е клишето. Значението на Дрезден в живота ми е значително преувеличено, защото книгата ми за него стана бестселър. Ако книгата ми не беше бестселър, всичко щеше да изглежда като незначително събитие в живота ми. Не мисля, че животът на човек се променя от подобни краткотрайни събития. Дрезден беше нещо изумително, но събитията могат да са изумителни и без да те променят. Чувствах се като човек, който е платил дълговете си — имам предвид гладуването в пленническия лагер. Гладът е нормално преживяване за човека, но не и за човека от американската средна класа. Бях феноменално гладен в продължение на шест месеца. Почти нямаше какво да се яде — това от моя гледна точка е сензационно, защото иначе никога нямаше да преживея тези неща. Други ги удрят таксита или белите им дробове колабират, или нещо такова и това е впечатляващо. Само да си гладен обаче в продължение на известно време — когато постъпих в армията тежах 90 килограма, а когато излязох от военнопленническия лагер бях 62, наистина бяхме гладни — води до самодоволство сега. Издържах. Едно от хлапетата ми обаче, горе-долу на възрастта, на която бях аз, се разболя от туберкулоза в Корпуса на мира и лежа неподвижно в болница цяла година. Единствените хора, които се разболяват от туберкулоза в нашето общество, са старците и бедняците. Значи трябваше да лежи там неподвижно цяла година, заобиколен от

възрастни алкохолици — и това го промени. Даде му материал за размисъл.

„ПЛЕЙБОЙ“: Какъв материал за размисъл ви осигури преживяването в Дрезден?

ВОНЕГЪТ: Най-близкият ми приятел е Бърнард В. О'Хеър — той е адвокат от Пенсилвания и го има в книгата. Попитах го какво означава за него преживяното в Дрезден и той отговори, че вече не вярва в това, което му казва правителството. Нашето поколение вярваше в нещата, които говореше правителството, защото не бяхме лъгани кой знае колко. Една от причините да не бъдем лъгани е, че по време на детството ни нямаше война, така че в общи линии ни беше казвана истината. Нямаше причина правителството да ни лъже много сложно. Едно воюващо правителство обаче става лъжливо правителство поради много причини. Една от причините е, за да обърка враговете. Когато влязохме във войната, смятахме, че правителството ни зачита живота, че ще внимава с цивилните граждани и така нататък. Дрезден нямаше тактическа стойност. Беше град на цивилни. Въпреки това Съюзниците го изгориха и стопиха. След това изльгаха. Това ни стресна. Сега не стряска никого. Онова, което стресна всички при бомбения килим над Ханой, не бяха бомбите — стресна ги фактът, че стана на Коледа. Затова всички бяха възмутени.

„ПЛЕЙБОЙ“: Като бивш военнопленник, какво мислите за пленниците, които се връщат от Виетнам?

ВОНЕГЪТ: Мисля, че бяха подучени да говорят, каквото говореха, от правителството. Това обаче не бива да ни изненадва. Във всеки случай, тези мъже са крещящо обвързани. Във войната те въсъщност бяха високоплатени техници. Нашите 45000 бели кръста от войната във Виетнам бяха деца на бедни семейства. Жертвите в гетата и мините на Пенсилвания също са били ужасяващи. Тези хора не направиха пари през войната, нямат професии за цял живот. Войната за тях беше ад, а в същото време онези добре платени шефове се връщат и казват: „Да, беше чудесен бизнес“. Плащат им толкова, колкото и на главния редактор на голямо списание. Това са професионални воини, които са готови да отидат да се бият навсякъде, по всяко време.

„ПЛЕЙБОЙ“: Не изглеждате изпълнен със съчувствие заради пленничеството им.

ВОНЕГЪТ: За някои неща упорствам. Упорствам за разликата между военновъздушните сили и пехотата. Харесвам пехотата. Ако имаше друга война, ако бях достатъчно млад и ако войната беше справедлива, щях пак да отида в пехотата. Не искам да съм никъде другаде. Преди изстъпленията на Кели, смятах, че пехотинците по принцип са почтени. Подобно чувство има между пехотинците и от други страни по време на война. Тази част от войната беше почтена, а останалото — съмнително. Дори и артилерията, която се крие в шубрациите и се снаряди. Глупаво е, но и досега не съм променил мнението си. Освен това, мразя офицерите.

„ПЛЕЙБОЙ“: Защо?

ВОНЕГЪТ: Всичките са лайна. Всеки офицер, когото съм познавал, беше лайно. Веднъж говорих в академията „Уест Пойнт“ по този въпрос и им се стори много смешно. През целия си живот обаче съм мразил офицерите, защото говорят толкова зле за сухопътната армия. Начинът, по който говорят с по-нисшите по ранг, е абсолютно излишен. Онзи ден тук беше един мой приятел. Купил си бе ново палто и много се гордееше с него. Аз не го харесах, защото имаше пагони. Мисля, че ще ги махне.

„ПЛЕЙБОЙ“: Ако се съди по „Механично пиано“, което е силно обвинение срещу учените и начина, по който те гледат на света, вие не ги обичате особено. Промениха ли с нещо това ваше отношение двайсетте и една години след излизането на романа?

ВОНЕГЪТ: Учените се промениха значително. Оказва се, че хората предпочитат да следват стереотипи, защото така е по-лесно за всички останали. Някога професорите наистина са били разсечени. От тях се е очаквало да са такива и им се е разминавало. Те са култивирали това, докато се превърне в навик — закъсняването за уговорени срещи, забравяне на важни годишнини, — но вече не го правят. И някога учените често са били като Ървинг Лангмюр. Той е лауреат на Нобелова награда и брат ми, който е добър учен, работещ с него — затова го познавам. В отношенията си с хората беше като дете и твърдеше, че чисто и просто търси истината, че истината не може да навреди на човешките същества и че не го интересуват приложенията на това, което е открил. Много учени бяха такива. Познавах доста, защото в „Дженеръл Електрик“ отговарях за връзките с обществеността и се занимавах предимно с изследователската

лаборатория там. Имаха стотици първокласни учени. Опознах ги — типове, които се занимаваха с ниски температури, кристалография, електронни микроскопи и така нататък. Бях там всеки ден, пъхах си носа в това или онова, разговарях с тях. По онова време, около 1949-а, всички те бяха невинни, всички се занимаваха само с истината и не ги интересуваше какво може да бъде направено с откритията им.

„ПЛЕЙБОЙ“: Атомната бомба не им ли оказа влияние по онова време?

ВОНЕГЪТ: Не. След това обаче се събудиха. Казаха си: „Дявол да го вземе, трябва да започнем да внимаваме“. Наистина започнаха и невинността като на Лангмюр вече не съществува. Това беше стереотипът на времето, а за политиците и индустриалците бе добре дошло, че учените не се тревожат за съдбата на откритията си. Закон на живота е, че ако измислиш нещо, което може да се използва за насилие, то ще се използва за насилие. Гордеех се с брат си заради реалната невинност на неговата работа — изцеждаше облаци със сух лед и сребърен йодид. Беше открил, че сребърният йодид може да ги накара да пуснат дъжд или сняг при определени условия. И видях колко се ужаси, когато преди около година стана ясно, че сме изцеждали Индокитай в продължение на години. Той не беше чувал нищо за това. Методът му е нещо, което всеки може да направи. С вас, например, можем да започнем да изцеждаме в задния ми двор — трябва ни само някакъв раздрънкан генератор за дим, който да изпрати към небето пушек със сребърен йодид. Брат ми винаги се бе опитвал да проявява внимание към евентуалното използване на откритията му за насилие и много се натъжи, когато разбра, че сребърният йодид е бил използван във войната. Учените започнаха да се тревожат за морала в нещата, които правят. От известно време е така. Преди няколко години Норбърт Винер, математикът от Мичиганския технологичен институт, писа в „Атлантик“, че не смята повече да дава информация на индустрията или правителството, защото те не са мили хора и не използват хуманно нещата.

„ПЛЕЙБОЙ“: Ами учените като Вернер фон Браун?

ВОНЕГЪТ: Той, разбира се, е инженер, не учен. Какво мисля за него ли? Не го познавам, но ми се струва, че притежава някаква безсърдечна невинност, която би позволила на човек да изобрети и конструира електрически стол — като акт на добро гражданско

чувство. В миналото е изобретявал оръжейни системи. Изобретателите на оръжейни системи — сред тях е и Леонардо да Винчи — не са приятели на обикновения човек.

„ПЛЕЙБОЙ“: Поне засега, космическата програма прилага постиженията на науката и технологиите за мирни цели. Какво мислите за нея?

ВОНЕГЪТ: Присъствах на последното изстрелване към Луната. Преди това не бях виждал такова нещо. Бях против космическа програма, защото е много скъпа и защото толкова бързахме да я осъществим. Разполагаме от известно време с технологията, за да го направим, но ми се струва, че нищо не ни принуждава толкова да бързаме да отидем на Луната и да похарчим толкова много пари за това. Бихме могли да планираме изучаването на Луната за следващите 500 години. В края на краишата, вече знаехме, че там няма ресурси, които да донесем тук и да използваме икономически оправдано, знаехме, че няма и атмосфера. Дори и цялата й повърхност да беше покрита с диаманти, това нямаше да ни помогне кой знае колко. Значи всичко прилича на номер от водевил. Голям брой учени смятаха, че тези пари могат да се похарчат за други изследвания. В крайна сметка, парите бяха похарчени за инженерство. Все едно да построиш огромен небостъргач или гигантски мост. Всичко беше реклама и шоу бизнес, не наука. За това до голяма степен е отговорен Джон Кенеди. Той бе състезател по дух. Беше корав, весел атлет и обичаше да побеждава. И предположението, че това може да развесели американците и да ни направи по-енергични, не беше лошо. Не се получи точно така, но Кенеди, в ентузиазма си, наистина желаеше най-доброто за американския народ. Смяташе, че може да ни възбуди силно.

„ПЛЕЙБОЙ“: Въщност много хора се отегчиха бързо. Защо според вас стана така?

ВОНЕГЪТ: Изглеждаше детинско. Изглеждаше детинско дори на децата. Моите деца не проявяваха никакъв интерес. На Луната нямаше нищо, което те искаха. И третокласниците знаеха, че там няма атмосфера. Няма какво да се яде и пие, няма с кого да си поговориш. Вече го знаят. В Сахара или на Северния полюс има повече интересни неща.

„ПЛЕЙБОЙ“: Научнофантастичните версии как ще стане това несъмнено бяха по-интересни от действителността.

ВОНЕГЪТ: Ами, за пътешествието взеха безцветни мъже, защото само безцветни мъже биха могли да издържат. В научнофантастичните романи хората в космическите кораби се карат непрекъснато. Хората, които се карат, изобщо не трябва да се качват на космически кораб.

„ПЛЕЙБОЙ“: Какво ще кажете за последното изстрелване?

ВОНЕГЪТ: Беше страховито красиво преживяване — чувствено, сексуално, опасно и скъпо колкото си иска. Марта Рай беше там. Дон Рикълс беше там. Смъртта беше там.

„ПЛЕЙБОЙ“: Някой умря ли?

ВОНЕГЪТ: Списание „Лайф“^[2] умря. Фотографите му бяха там, с апарати, които приличаха на обсадни оръдия. Ние се въртяхме край тях. Бяхме акредитирани от „Харпърс“. Когато се прибраха у дома със снимките си, разбраха, че списание „Лайф“ е мъртво. Как ви харесва като символ? Нашата планета остана без Живот, докато астронавтите ни пътуваха към Луната. Отидохме там, защото един шведски журналист ни каза, на един коктейл в Ню Йорк, че плачел на всеки старт. Освен това моят брат ми каза: „Когато видиш как излитат ракетата, почти си мислиш, че си струва“.

„ПЛЕЙБОЙ“: Казахте, че било сексуално.

ВОНЕГЪТ: Беше величествено космическо чукане и има някаква конспирация, за да се прикрие този факт. Затова всички дописки за стартовете са написани в толкова крътък тон. Изобщо не дават представа колко силно е изживяването. Как биха се почувствали данъкоплатците, ако разберат, че плащат за оргазмите на няколко хиляди смахнати, намиращи се на километър от стартовата площадка? И този оргазъм е много удовлетворяващ. Имам предвид, че наистина се разтреперваш и губиш сетивата си. Има нещо особено в тътена, който долита над водата. Разбрах, че имало някакви звукови честоти, с които можеш да накараш човек неволно да се *насере*. Значи, наистина ти действа в червата.

„ПЛЕЙБОЙ“: Колко време трае това?

ВОНЕГЪТ: Може би цяла минута. Беше нощен старт, така че можехме да проследим светлото петно по-дълго, отколкото щяхме през деня. И звукът изглеждаше по-продължителен. Кой знае обаче? Това е като да опишеш автомобилна катастрофа — не можеш да се довериш

на паметта си. Светлината беше ярка и след нея в очите оставаха картички. Може би не е трябвало да я гледаме.

„ПЛЕЙБОЙ“: Как реагираха хората около вас?

ВОНЕГЪТ: Изумяха. Чукаха вселената. И след това се чувстваха оглупели и им беше приятно. В очите им се четеше послание: никой не трябва да казва на външния свят, че НАСА държи най-проклетия салон за масаж в историята. Когато се върнах в Ню Йорк, по пътя от летището говорих с един шофьор на такси. Той заяви нещо, което винаги съм смятал за истина — че пари трябва да се харчат за космоса, когато можем да си го *позволим*. Сега искаше по-добри болници, по-добри училища. Искаше къща за себе си. Беше много свестен тип. Изобщо не бе глупак. Работеше двайсет и четири часа на ден — в пощата, от два през ноцата до три следобед, а после караше таксито. Появрайте ми, той знаеше, че на Луната няма нищо. Ако НАСА му плати билета до Кейп Кенеди за следващия старт и му осигури пропуск за ВИП сектора или журналистическия сектор, веднага ще разбере за какво всъщност става дума.

„ПЛЕЙБОЙ“: Войната във Виетнам ни струва повече от космическата програма. Какво смятате, че направи тя с нас?

ВОНЕГЪТ: Разби сърцата ни. Продължи нещо, което започнахме да правим сами на себе си в Хирошима. Тя е просто продължение на онова. Осъзнаването колко безмилостни сме всъщност. И ликвидира всякакви илюзии, че можем да контролираме правителството. Мисля, че *изгубихме* контрола над правителството си. Виетнам ясно показа, че обикновеният гражданин не разполага с начин да се обърне към правителството, че дори гражданското неподчинение и масовите демонстрации не вършат работа. Правителството нямаше намерение да откликне, каквото и да направеха гражданите. Това е изпепеляващ урок. Преди време, на един симпозиум на ООН, срецнах Ханс Моргенто и му казах, че когато преподавам в Айова и Харвард, студентите могат да пишат прекрасно, но няма за какво да пишат. Част от причината е фактът, че през последните осем години научихме, че правителството няма да откликне на мислите или думите ни. Просто не се интересува. Много възможно е правителството никога да не се е интересувало, но досега не е било толкова ясно, че мненията ни нямат значение. Моргенто ми каза, че се кани да започне нова книга, но вече сериозно се пита дали си струва усилията. Ако никой няма да обърне

внимание, защо да го правиш? Много по-забавно е да напишеш книга, която влияе на нещата по някакъв начин, която променя мисленето на хората. Президентът обаче показа ясно, че е импрегниран за такива влияния.

„ПЛЕЙБОЙ“: Какво е мнението ви за Никсън?

ВОНЕГЪТ: Не мисля, че е зъл. Мисля обаче, че не харесва американците и това ни потиска. Президентът, най-вече заради телевизията, има възможност да бъде изключително ефективен учител. Нямам представа с точно каква изпълнителна власт разполага президентът или до каква степен правителството се управлява само, но знам, че той може да влияе на нашето поведение за добро или лошо. Ако тази вечер ни научи на нещо, утре ще се държим според наученото. Просто трябва да го каже по телевизията. Ако ни каже за изпадналите в беда наши съседи, ако ни каже утре да се отнасяме по-добре с тях, всички ние ще опитаме. Уроците, които ни дава Никсън обаче, са толкова жестоки! Той ни учи да ненавиждаме бедните, задето не решават проблемите си. Учи ни да харесваме богатите повече от небогатите. Би могъл да ни направи толкова човечни и оптимистично настроени с едно появяване по телевизията. Може да ни научи на конфуцианство.

„ПЛЕЙБОЙ“: Конфуцианство?

ВОНЕГЪТ: Как да бъдем мили един с друг — независимо колко ядосани или разочаровани сме — как да уважаваме възрастните.

„ПЛЕЙБОЙ“: Човечност и оптимизъм. Това беше посланието, което Джордж Макгавърн опита да предаде. Как обяснявате грандиозния му провал?

ВОНЕГЪТ: Той се провали като актьор. Не можа да изгради пред камерата образ, който да обичаме или мразим. Америка гласува шоуто му да бъде свалено от ефир. Американската публика не се интересува от личния живот на актьора, не желае шоуто му да продължава, само защото е почтен и честен и е взел интересите на нацията присърце в личния си живот. Само едно има значение: може ли да се докарва пред камерата? Разбира се, това е национална трагедия — от общество сме се превърнали в публика. И горкият Макгавърн направи това, което би направил един актьор с провалено представление. Обвини сценария, захвърли голяма част от стария си материал, който в действителност беше прекрасен, поискан нов материал, който всъщност бе стар

материал, донесъл някакъв успех на предишни изпълнители. Нямаше да спечели изборите обаче, дори и да беше Кларк Гейбъл. Опонентът му имаше много силно преимущество — ужасът, вината и омразата, които изпитват белите хора към потомците на жертвите на едно невероятно престъпление, което сме извършили не толкова отдавна — човешкото робство. Харесва ли ви като научна фантастика? Една модерна страна, с прекрасна конституция, отвлича човешки същества и ги използва вместо машини. След време спира, но сега из цялата страна има милиони потомци на онези отвлечени хора. Какво ще стане, ако се окажат хора и поискат някакво отмъщение? Мнението на Макгавърн беше, че към тях трябва да се отнасяме както към всеки друг. Белият електорат смяташе, че това е опасно.

„ПЛЕЙБОЙ“: Ако бяхте кандидат на Демократическата партия, как щяхте да водите кампанията си срещу Никсън?

ВОНЕГЪТ: Щях да настроя бедните срещу богатите. Щях да накарам бедните да признаят, че са бедни. Арчи Бънкър няма усещането, че е беден, но е очевидно, че е изплашен, беден човек. Щях да убедя Арчи, че е беден и че става все по-беден, че управляващата класа го ограбва и го лъже. Поканиха ме да дам идеи за кампанията на Макгавърн. С моите предложения не направиха нищо. Исках да кажат: „Не сте щастливи, нали? Никой в тази страна не е щастлив, освен богатите. Нещо не е наред. Ще ви кажем какво не е наред. Ние сме самотни! Държат ни на разстояние от съседите ни. Защо? Защото така, когато сме разделени, богатите хора могат да продължават да вземат парите ни. Могат да продължават да вземат силата ни. Те *искат* да сме самотни. Искат да си стоим по къщите, само с жените и децата си, да гледаме телевизия, защото така могат да ни манипулират. Могат да ни накарат да купим всичко, могат да ни накарат да гласуваме както искат те. Как американците победиха Голямата депресия? Бяхме заедно. В онези дни членовете на профсъюзите се обръщаха един към друг с «братко» и «сестро» и това не беше шега. Ще върнем този дух отново. Братя и сестри! Ще гласуваме за Джордж Макгавърн и пак ще изведем страната на правилния път. Ще се обединим със съседите, за да почистим кварталите си, за да изгоним мошениците от профсъюзите, за да свалим цените по пазарите за месо. Ето бойният вик на американците: «Никога повече самота!»“ Ето такава демагогия одобрявам.

„ПЛЕЙБОЙ“: Смятате ли се за радикал в какъвто и да било смисъл?

ВОНЕГЪТ: Не, защото всичко, в което вярвам, съм научил в часовете по обществознание в началното училище по време на Голямата депресия, в 43-о училище в Индианаполис, с пълното одобрение на училищния съвет. 43-о училище не беше радикално училище. По онова време Америка беше идеалистична, пацифистка държава. В шести клас ме учеха, че трябва да съм горд с факта, че имаме редовна армия от малко повече от сто хиляди души и че генералите нямат думата за това, което става във Вашингтон. Учеха ме да се гордея с това и да съжалявам Европа, защото тя имаше повече от милион въоръжени мъже и харчеше парите си за самолети и танкове. Просто никога не забравих тези уроци. Получих много добра оценка.

„ПЛЕЙБОЙ“: Голям брой млади хора мислят като вас. Смятате ли, че това е причината книгите ви да са толкова популярни сред тях?

ВОНЕГЪТ: Може да има нещо такова, но истината е, че не знам. Не съм се стремил към пазара на младите или нещо подобно. Не съм държал пръста си на никакъв пулс. Просто пишах. Може би причината е в това, че се занимавам с младежки въпроси, които повечето възрастни смятат за решени. Говоря за това, какъв е Бог, какво би могъл да иска, има ли рай и ако има, що за място е? С това се занимават гимназистите. Те обичат да дискутират по тези въпроси. По-зрелите хора намират тези теми за отегчителни, като че ли всичко е ясно.

„ПЛЕЙБОЙ“: Не използвате ли думата „зрели“ с ирония?

ВОНЕГЪТ: Не, ако определим като „зрял“ начина, по който се държат старите хора, и като „незрял“ начина, по който се държат младите хора.

„ПЛЕЙБОЙ“: Но тези въпроси остават важни за вас.

ВОНЕГЪТ: Все още ме забавляват. Не съм се обвързал с нищо. Не искам да разбера какво иска Бог, за да мога да му служа по-добре. Не искам да разбера що за място е рай, за да се подгответ за него. Когато мисля за тези неща, започвам да се смея, след известно време. Обичам да се смея, затова мисля за тях и се смея. Не съм сигурен защо.

„ПЛЕЙБОЙ“: Кога започнахте да се смеете на всичко това?

ВОНЕГЪТ: Когато бях съвсем малък, струва ми се. Питах за какво изобщо е животът, слушах какво казват възрастните по въпроса и се смеех. Често си мисля, че трябва да има някакъв наръчник, който да

се дава на малките деца, в който да им се казва на каква планета живеят, защо не падат от нея, колко време им остава да са тук по всяка вероятност, как да избягват отровния бръшлян и така нататък. Веднъж опитах да напиша такъв. Наричаше се „Добре дошли на Земята“. Блокирах на обяснението защо не падаме от Земята. „Гравитация“ е само дума. Тя не обяснява нищо. Ако бях успял да се справя с гравитацията, щях да им обясня как се размножаваме, от колко време изглежда сме тук и малко нещо за еволюцията. Едно от нещата, за които много бих искал да им кажа, е културната относителност. Научих за другите култури едва в колежа, а трябваше да го науча още в първи клас. Първокласникът трябва да разбере, че неговата култура не е рационално творение, че има хиляди други култури и че всички те функционират доста добре, че всички култури функционират въз основа на вярата, а не на истината, че нашето общество има много алтернативи. Не бях сигурен в тези неща чак до Чикагския университет. Беше ужасно вълнуващо. Разбира се, сега културната относителност е на мода — това също може би е свързано с популярността ми сред младите. Тя обаче е нещо повече от мода — тя е привлекателна, може да се защити. Освен това е източник на надежда. Тя означава, че можем и да не продължаваме по този начин, ако не ни харесва.

„ПЛЕЙБОЙ“: Каквато и да е причината, през последните две години станахте истински популярен. Това промени ли живота ви?

ВОНЕГЪТ: Големият проблем е пощата. Получавам около шест писма на ден. Получавам голям брой умни, очарователни писма. Непрекъснато се каня да им отговоря, но си давам сметка, че няма да успея. И купчината расте — и искам да направя нещо за тези писма. Известно време имах секретарка. Мислех си, че тя ще се справи с тази огромна кореспонденция. Okaza се, че отделям по половин ден, всеки ден, за да диктувам писма. Освен това, след всяко писмо, на което отговарях, следваха още. Кореспонденцията ми нарастваше в геометрична прогресия.

„ПЛЕЙБОЙ“: Популярността промени ли живота ви в някакво друго отношение?

ВОНЕГЪТ: Не. Само съжалявам, че не дойде по-рано, защото дълго време наистина нямах пари, а имах много деца. Бих могъл да им осигурявам хубави ваканции и чудесни играчки и така нататък. Не,

децата ми не бяха останали без обувки, разбира се, не искам да кажа това. Някои дори получиха частно образование. Съжалявам единствено, че парите не бяха разпределени по-равномерно през годините. Сега, когато децата пораснаха, парите леко ми се подиграват. Ето това е нелепото в икономиката по отношение на писателите. За дадено нещо получават или 50 долара или 500000 — и по средата няма нищо.

„ПЛЕЙБОЙ“: Нарастването на популярността кара ли ви да се чувствате некомфортно по някакъв начин?

ВОНЕГЪТ: Не, всичко е наред, защото всъщност популярни са книгите. Аз не ги чета и не мисля за тях. Те са навън, в света, съвсем сами, Те не са аз. Нито пък моята репутация. Общо взето престанах да се появявам публично, защото никак не приличам на книгите или на репутацията си. По улиците на Ню Йорк ме заговарят непознати средно по три пъти седмично. Това ме разведрява. Не съм смазващ известен, а малката слава, с която се ползвам, дойде постепенно. Много се възхищавам от Норман Мейлър — особено на умственото му здраве, — защото е издържал на най-големия шок, който може да сполети един ум — станал е известен на двайсет и пет. Понесе удара много добре.

Това, което се случи с мен, е стандартна американска бизнес история. Както казах, семейството ми винаги се е занимавало с изкуство, така че изкуството за мен е бизнес. Започнах с ръчна количка, а сега имам няколко супермаркета на оживени кръстовища. Кариерата ми се разрасна точно както расте един добре управляван бизнес. След двайсет години смазано движение, установявам, че всичките ми книги все още се печатат и се продават с постоянно темпо. Ще продължат да се продават още известно време. Управляват компютрите и печатарските преси. Така е в Америка — ако машините открият начин да те използват, ще станеш преуспяващ бизнесмен. На мен лично ми е все едно дали бизнесът расте или запада. Децата ми са пораснали. Нямам желание да използвам парите си за фантасмагорични неща. За мен те не са символ на любовта.

„ПЛЕЙБОЙ“: Кое е символ на любовта за вас?

ВОНЕГЪТ: Един от тях е фъчът^[3]. Друг е поканата във вила край езеро...

„ПЛЕЙБОЙ“: Богат ли сте сега?

ВОНЕГЪТ: Познавам едно момиче, което непрекъснато пита хората това. Всеки път, когато го направи, зъбите ми едва не падат. Майка ми казваше, че това е най-грубият въпрос, който може да зададе един човек. Момичето винаги получава отговор, между другото. Хората му дават доста добра представа за нетната си стойност. След това ги пита откъде имат парите си, а те ѝ казват и това. Имам чувството, че говорят порнография. Както и да е, моето богатство е предимно във вид на авторски права, които ще са ценни, докато компютрите и печатарските преси мислят, че съм този, който им трябва. Ако питате за пари в брой, недвижими имоти и акции, много съм далеч от милионерите, например. Сега вече не мисля, че някога ще стана такъв. Единственият начин да станеш милионер е да имаш печалби от капитал. Аз нямам такива. Аз съм човек с нормални приходи и толкова. По дяволите това. Както казах, децата ми вече са големи и главите им ще паднат, ако сега започна да подреждам нещата така, че всички те да станат милионери.

„ПЛЕЙБОЙ“: Как се чувствате, когато години наред сте правили нещо, което според вас е било добро, а едва сега започват да го забелязват?

ВОНЕГЪТ: Не се чувствам измамен. Винаги съм имал читатели, дори и когато не печелех много пари. Издаваха ме с меки корици и още от самото начало получавах дружелюбни писма от хора, които са купили книгите ми от супермаркета, от някоя дрогерия или на автогарата. „Майка нощ“, „Канарче в котешка къща“ и „Сирените на Титан“ бяха издадени първоначално в меки корици, а „Котешка люлка“ написах, като имах предвид този пазар. Холт реши да издаде романа с твърди корици, след като бяха продадени правата за изданието с меки корици. Работата е там, че за първо издание с меки корици можех да получа 3000 долара веднага, а аз винаги имах нужда от пари веднага. Никой издател нямаше да ми ги даде за книга с твърди корици.

Освен това обаче забелязвах големите пари и щедрите похвали, които получаваха някои мои съвременници за книгите си и си мислех: „Добре, по дяволите, ще трябва да се науча да пиша по-усърдно, защото мисля, че това, което правя, също е добро“. Критиците не ми обръщаха внимание. „Ескуайър“ тогава публикуваше списък на американския литературен свят и бе гарантирано, че всеки жив автор, който има и най-малката стойност като такъв, ще бъде включен там. Аз

не бях. Ръст Хил подготвяше списъка. След време се запознах с него и му казах, че от списъка му ми се гади и че буквално ме кара да се чувствам получовек. Отговори ми, че на списъка не трябвало да се гледа сериозно. „Беше шега“, каза ми. След това с жена му издадоха огромна антология на първокласната американска литература след Втората световна война. И в нея ме нямаше.

Е, добре, какво толкова? И без друго вече изграждах солидна основа, с оръфаните меки корици. Това общество се основава на изнудването и човек може да получи всичко, което поиска, стига да има солидна основа. Компютрите на моите издатели започнаха да забелязват, че някои от моите оръфани романчета се поръчват в допълнителни бройки, че се печатат още. Никой мениджър не пожела да види какво има в тях. Издателите на солидни книги, с твърди корици, пропуснаха една възможност. Останалото е история — Гугенхайм, професорски титли, награди. С Альн Гинзбърг бяхме избрани за членове на Националния институт за литература и изкуство тази година и „Нюзуик“ ме попита какво ще кажа по повод на това, че двама такива перковци са допуснати в такава августейша организация. Отговорих: „Ако ние не сме институция, не знам кой друг е“.

„ПЛЕЙБОЙ“: Не беше ли „Кланица пет“ първата ви книга, която се продаваше добре с твърди корици?

ВОНЕГЪТ: Да. Тя бе в алтернативна селекция на Литературната гилдия. „Закуска за шампиони“ попадна в първата селекция и още няколко класации.

„ПЛЕЙБОЙ“: Смятате ли, че писането ви ще се промени отсега нататък?

ВОНЕГЪТ: След като свърших „Кланица пет“, чувствах, че няма нужда да пиша повече, ако не искам. Това беше краят на нещо като кариера. Не знам точно защо. Предполагам, че цветята, когато престанат да цъфтят, започват да чувстват, че са изпълнили някаква мисия. Цветята не са искали да бъдат цветя, аз не съм искал да бъда аз. В края на „Кланица пет“ имах усещането, че съм създал въпросния цвет. Имах онова усещане за край, познато ви е, че съм направил каквото е трябвало и че всичко е наред. И наистина беше краят. След това можех сам да определям мисиите си.

„ПЛЕЙБОЙ“: „Закуска за шампиони“ излезе току-що. Значи сте решили да продължите да пишете след „Кланица пет“.

ВОНЕГЪТ: „Кланицата“ и „Закуската“ бяха една книга. Просто се разделиха изцяло. Беше нещо като олио във вода. Изобщо не искаха да се смесят. Успях да отлея от съда „Кланица пет“ и останалото беше „Закуска за шампиони“.

„ПЛЕЙБОЙ“: Какво се опитвате да кажете в „Закуската“?

ВОНЕГЪТ: Колкото повече остварявам, толкова повече поучавам. Казвам това, което наистина мисля. Не крия идеите си като великденски яйца, за да карам хората да ги търсят. Ако сега имам някаква идея, ако нещо ми стане ясно, не го вмъквам в роман. Просто пиша есе, при това максимално ясно. В предговора на „Закуска за шампиони“ поучително казвам, че вече не мога да живея без култура, че си давам сметка, че нямам такава. Онова, което в главата ми минава за култура, всъщност е сбирщина от реклами, а това е нетърпимо. Може да се окаже невъзможно да се живее без култура.

„ПЛЕЙБОЙ“: Повечето от героите в „Закуската“ са объркани и отчаяни — в ситуации, от които не могат да се измъкнат. Някои от тях мислят за самоубийство.

ВОНЕГЪТ: Да, самоубийството е сърцевината на книгата. Също така, то е препинателният знак в края на множество артистични кариери. Аз вземам този препинателен знак и си играя с него в книгата, започвам да го разбирам по-добре, после пак го оставям на рафта, но така, че да се вижда. Увлечението ми по него, увлечението на много хора по него, може да е наследство от Голямата депресия. Тази депресия е оказала по-голямо влияние на американския характер от всякакви войни. Хората се чувстваха ужасно безполезни ужасно дълго. Машините уволняваха всекиго. Сякаш вече не се интересуваха от човешките същества. Когато бях малък и главата ми се пълнеше с това или онова, виждах и чух хиляди хора, които вече не можеха да упражняват професията си, които не можеха да хранят семействата си. Мнозина от тях не искаха да продължават повече така. Искаха да умрат, защото се чувстваха ужасно засрамени. Мисля, че сега младите често долавят тази ненавист към живота, която моето поколение е получило от родителите си по време на Голямата депресия. От нея ги побиват тръпки. Младите долавят и завистта ни — още едно нещо, което научихме да правим през трийсетте: да сме жадни за материални боклуци, да завиждаме на тези, които ги имат. Голямата тайна на нашето поколение е, че не обичаме много живота.

„ПЛЕЙБОЙ“: Мислите ли, че младото поколение го обича повече от предишните две или три?

ВОНЕГЪТ: Не. Вероятно и младото поколение не го обича. Част от гнева между поколенията е във вината и срама на родителите, че са предали това на децата си. Американският жизнен опит обаче е нещастен жизнен опит, общо взето, и част от това, както казах, е животът без култура. Когато си дошъл тук с кораб или не знам какво, си изоставил културата си.

„ПЛЕЙБОЙ“: Как ви се отрази всичко това, лично?

ВОНЕГЪТ: Всичките ми книги са част от усилието ми да отговоря на този въпрос и да накарам сам себе си да харесвам живота повече, отколкото сега. Опитвам се да захвърля цялата боклучава стока, която възрастните натъпкаха в главата ми, когато бях дете. Искам да сложа там култура. Хората са готови да повярват във всичко, което означава, че аз съм готов да повярвам във всичко. Научих това от антропологията. Искам да започна да вярвам в неща, в които има форма и хармония. „Закуска за шампиони“ не е заплашване със самоубийство, между другото. По-скоро е обещанието ми, че вече съм преодолял това. Което за мен е нещо. Смятах го за много разумен начин да не изнесеш лекция, да избегнеш някакъв краен срок, да не си платиш сметката, да не отидеш на коктейл.

„ПЛЕЙБОЙ“: Значи книгите ви са били нещо като терапия за самия вас?

ВОНЕГЪТ: Разбира се. Това е известно. Писателите имат поне едно много хубаво преимущество: могат да лекуват душевните си заболявания всеки ден. Ако имам късмет, книгите ми са се оказали и нещо повече. Бих искал да съм полезен гражданин, специализирана клетка в политическия организъм. Имам чувството, че „Закуската“ ще е последната терапевтична книга, което може би е твърде лошо. Лудостта допринася за някои красиви инциденти в изкуството. В края на „Закуската“ давам на героите, които съм използвал многократно, тяхната свобода. Казвам им, че вече няма да имам нужда от тях. Че могат да следват собствената си съдба. Предполагам, че по този начин и аз мога да следвам собствената си съдба. Вече не съм длъжен да се грижа за тях.

„ПЛЕЙБОЙ“: Добре ли се чувствате така?

ВОНЕГЪТ: Чувствам се различно. Винаги съм щастлив, когато почувствам нещо различно. Променил съм се. Онзи ден някой ми каза каква е тайната на алхимиците: всъщност не са искали да преобразуват метали. Само са се престрували, че искат, за да имат богати покровители. В действителност са се надявали да променят *себе си*.

„ПЛЕЙБОЙ“: Какво смятате да пишете отсега нататък?

ВОНЕГЪТ: Мога да опитам да позная. Всъщност, не зависи от мен. Всяка сутрин започвам работа и проверявам какви думи ще излязат от пишещата машина. Чувствам се като чирак, чиято работа е да къса разкази от телетипната машина и да ги носи на редактора. Предположенията ми за това, какво ще напиша оттук нататък, се основават на нещата, които са се случили на другите човешки същества, с о старяването им. Интуицията ми ще изсумти — хм, творческа лудост. В писането ми ще има все по-малко красиви инциденти. Ще ставам все повече и повече обяснител, а не студен дъжд. За да имам достатъчно неща, за които да говоря, в края на краишата може да се наложи да стана по-образован. Кариерата ми ме изумява. Как е възможно човек да стигне толкова далеч с толкова малко информация, с такива объркани представи за казаното от другите писатели? Написах достатъчно. Няма да спра да пиша, но и да спра, всичко ще бъде наред.

Едно от нещата, които ми донесе написването на „Закуската“, беше това, че на повърхността отново изплува моят гняв към родителите ми, задето не бяха по-щастливи, отколкото бяха, както вече споменах. Проклет да съм, ако предам тяхната безполезна тъга на децата си, ако има как да го избягна. Въпреки че пуша цигара след цигара, от четиринайсетгодишен, мисля, че все още ми стига въздух, за да гоня щастието, нещо, което никога не съм опитвал както трябва. С годините започвам да уважавам Труман Капоти все повече, вероятно защото той става истински по-мъдър през цялото време. Онази вечер го видях по телевизията и той каза, че повечето хора на изкуството са глупави в почти всяко отношение, освен по отношение на изкуството си. Кевин Макарти ми каза почти същото веднъж, когато го похвалих за играта му в една пиеца. Каза ми: „Повечето актьори са много непохватни извън сцената“. Искам да престана да съм глупав в истинския живот. Искам да престана да съм непохватен извън сцената.

Част от трика за хората на моята възраст, сигурен съм, е най-накрая да изпълзят от завистта, от ненавистта към живота, наследени от Голямата депресия. И Ричард Никсън, който също не е интелигентен и е лишен от въображение, е рожба на Голямата депресия. Може би и двамата ще успеем да изпълзим навън през следващите четири години. Знам това: след като мен ме няма, не искам да се налага децата ми да казват за мен същото, което аз казвах за баща си: „Той пускаше чудесни шеги, но беше ужасно нещастен човек“.

[1] Чарлз Мансън (род. 1934 г.) — водач на зловеща, подобна на секта, аморфна група, наречена условно „Семейството на Мансън“, извършила множество жестоки убийства в Калифорния в края на 60-те. Една от жертвите е бременната съпруга на известния режисьор Роман Полански, Шарън Тейт. Сред последователите му са множество неориентирани млади момичета с лабилна психика, които на процеса са готови да поемат вината изцяло върху себе си, за да го спасят. Мансън е осъден на смърт през 1971 г., след много нашумял и продължителен процес, но следващата година смъртното наказание в щата Калифорния е отменено и присъдата му е заменена с доживотна. Мансън отраства без баща, майка му е безответна алкохоличка, която не му обръща внимание. Половината от живота си, до трийсетата си година, прекарва в различни изправителни заведения, заради грабежи и кражби на коли. Пише песни, някои от които сега се изпълняват от групата „Гънс енд Роузис“, след осъждането му са издадени няколко негови албума със записи. — Б.пр. ↑

[2] Life (англ.) — живот. — Б.пр. ↑

[3] Домашни, меки, ароматизирани, топящи се в устата бонбони. — Б.пр. ↑

Издание:

Автор: Кърт Вонегът

Заглавие: Уомпитър, фома, гранфалун

Преводач: Владимир Германов

Година на превод: 2000

Език, от който е преведено: английски

Издание: първо

Издател: Издателство „Весела Люцканова“

Град на издавателя: София

Година на издаване: 2000

Тип: сборник

Националност: американска

Печатница: Печат — „Петекстон“

Редактор: Вихра Манова

Художник: Валентин Киров

ISBN: 954-8453-49-5

Адрес в Библиоман: <https://biblioman.chitanka.info/books/5186>

ЗАСЛУГИ

Имате удоволствието да четете тази книга благодарение на **Моята библиотека** и нейните всеотдайни помощници.

<http://chitanka.info>

Вие също можете да помогнете за обогатяването на *Моята библиотека*. Посетете **работното ателие**, за да научите повече.